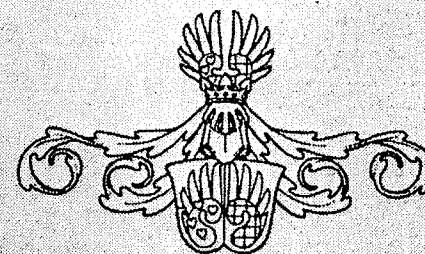
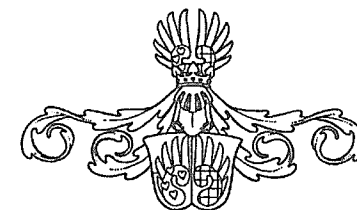

20

HERALDICKÁ ROČENKA 1993

20

HERALDICKÁ ROČENKA 1993
Heraldická společnost v Praze

TŘI STUDIE K ČESKÉ RENESANČNÍ HERALDICE

(ZNAKY MĚŠŤANŮ STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO V LETECH 1526 - 1618
VE SVĚTLE SALBUCHŮ)

Michal Fiala

ÚVOD

Od konce 9. až zhruba do počátku 11. století se z větší části dovršil vznik feudální společnosti. Průvodním jevem tohoto procesu byl rozklad původní obcí a oddělení skupiny rodové aristokracie, která k sobě připoutávala zchudlé svobodné rolníky různými svazky osobní závislosti. Zvláštní důležitosti nabývaly v tomto procesu družiny, které si vydržoval kníže a ostatní významní velmoži. Vznikly už dávno, ale jejich počet se pravděpodobně v 8. - 9. století mnohonásobně zvětšil. Majitel družiny poskytoval jejím členům obživu, obydlí a dary, které byly získávány hlavně válečnou kořistí. Nutnost zaopatřit dostatek kořisti vedla ke srážkám s okolními rodovými a kmenovými knížaty, což mělo za následek postupné podmaňování si slabších silnějšími. Na podmaněných územích kníže vyžadoval tributy a daně. Jak sílila moc jeho a jeho družiny, přinutil i obyvatle svých původních zděděných držav, aby dobrovolně dary odváděli jako povinné daně.

Většina starší rodové šlechty byla vyhubena silnějším, popřípadě vládnoucím, knížetem a její pozemkový majetek jí byl zabrán. Část rodové aristokracie se dala do služeb knížete a účastnila se likvidování konkurenčních rodů. Avšak i spojeneckým rodům hrozila záhuba v případě, že svým majetkem a mocí začaly potencionálně ohrožovat knížete. Zbytky rodové šlechty, které přežily, pak postupně splynuly s knížecí družinou.

S postupným rozšiřováním přemyslovského území je spojován vznik hradské soustavy. Správci jednotlivých hradských obvodů, kasteláni, purkrabí, se rekrutovali z řad nejoblíbenějších družiníků. Jiným způsobem uplatnění členů družiny byla osobní služba knížeti.

Původně se úřady propůjčovaly do držení dočasného, případně doživotního. Avšak v knížecí družině se objevovali i potomci starších družiníků a často dostávali úřady svých otců. Tak se poznenáhlu vyvinulo dědičné držení, i když ne v právním slova smyslu, ale via facti. Nicméně kníže měl právo kdykoli svému oficiálnímu úřadu vzít a pověřit jeho zastáváním někoho jiného.

Osvědčení družiníci dostávali od panovníka též pozemkový majetek, nejprve do dočasného držení, ale postupem doby se i to změnilo v držení dědičné. Poměrně rychle se tak začaly tvořit rozsáhlé šlechtické statky. Část pozemků získala šlechta také kolonizací dosud neosídlené půdy, kterou buď obdržela jako výsluhu od panovníka, nebo se jí prostě zmocnila. Mocné rody často uzurpovaly statky, které jim byly svěřeny knížetem jen ke správě. Důležitým momentem pro rozvoj šlechty byla statuta knížete Konráda Oty z roku 1189, která zaručovala šlechtě pokojné držení všech právem nabytých statků a omezovala knížecí nároky na odumrtí.

Tak vstupovaly Čechy do 13. století s vrstvou vysoké šlechty, pánů, jejichž postavení bylo dáno pozemkovou drzbou, neboť dědičné vlastnictví půdy markantně snižovalo šlechtickou závislost na panovníkovi.

V druhé polovině 13. století se šlechta dokázala prosadit jako stav, otřást v základech tradiční představou o náplni panovníkova svrchovaného pozemkového vlastnictví a vytýčit vlastní konkrétní politické cíle, které v dalším období vedly k dualismu státní a stavovské moci. Tento vzestup šlechtické moci, opírající se o konjunkturální vyhocení její ekonomické základny, však zároveň zvyšoval nebezpečí rozkladu vlastních sil spočívajících v nerovnoměrných předpokladech hmotné existence jednotlivých rodů a rodin. Můžeme tedy mezi šlechtou pozorovat diferenciaci na šlechtu vyšší a nižší, jež dostala nekompromisní ráz. Méně majetné rody, které pocházely jak od družiníků knížecích a královských, tak z družin jednotlivých panovníkových vazalů, ale též z pozůstatků svobodných rolníků, se dostávají mimo politické dění a často upadají do závislosti na pánech. V této době můžeme pozorovat oscilaci jednotlivých rodů a rodin mezi oběma vrstvami aristokracie. Zchudnuvší pán klesá mezi nižší šlechtu a nižší šlechtic zbohatnuv, proniká do vrstvy vyšší. Nicméně během 13. století dochází ke stabilizaci majetkových poměrů šlechty.

HERALDICKÁ ROČENKA 1993

Vydala Heraldická společnost v Praze,

Kyjevská 11, 160 00 Praha 6.

Odborný lektor: Pavel R. Pokorný

Technická spolupráce: Martin Šurda

Grafická úprava: -ypj-

Redakční rada: Michal Fiala, Jakub Hrdlička,

Jaroslav Jásek, Pavel R. Pokorný, Martin Šurda.

Reg. OKNVP, kult.3-sine/81.

Vytisklo Ediční středisko VŠCHT Praha.

Uzávěrka 30. května 1993.

Nižší aristokracie se prosazuje do politického života až ve století čtrnáctém. Nejprve se uplatňují na panovníkově dvoře jednotliví vladykové, za Václava IV. pronikají dokonce do správy země, ba i říše. Vysoká šlechta se snaží udržet si své pozice a dochází k tomu, že se odvážíla vztáhnout ruku na krále a pokusila se vládnout místo něho, formulující své požadavky už ve formě požadavků vysoké aristokracie, zastiňující pořádek a prestiž státu, což spočívalo v jejím přednostním postavení ve správě a domácí i zahraniční politice.

Významným okamžikem pro nižší šlechtu bylo vypuknutí husitství. Vladykové, kteří byli z valné části postiženi ve 14. a na počátku 15. století snižující se reálnou hodnotou feudální renty a peněz vůbec a jejichž statky byly pohlcovány mocnějšími sousedy, se ujímají vůdcích pozic v husitských obcích a polních vojscích. Během téměř dvacetiletého válčení se podařilo jednotlivcům z vladectva nashromáždit značný majetek a v době bezkráloví se prosadili do správy země. Zároveň se vedle šlechty prosazují i města.

Vývoj rytířstva jakožto stavu se završuje v 15. století, kdy během padesátiletého období po skončení husitských válek se dokončuje i právní emancipace rytířského stavu v podobě ustanovení o rytířské účasti na zemském soudu. Od té doby je možno hovořit o panském a rytířském stavu jako o stálých komponentech ekonomického, politického a právního života českého státu. Vyvrcholením politických ambicí šlechty byl pokus o vytvoření stavovské monarchie v době povstání proti Matyášovi a Ferdinandu II., který skončil pro českou stavovskou společnost katastrofou a naprostým zvratem jejího postavení v podobě Obnoveného zřízení zemského.

Do 13. století byla jedinou politickou silou v zemi vedle panovníka šlechta a církev. Ve 13. stol. začínají Přemyslovci zakládat města jako střediska řemeslné výroby a obchodu, která jsou výhradně jejich vlastnictvím. Panovník zde má tak možnost získávat peníze nezávisle na povolení šlechty. Královskými úředníky přestávají být výhradně urození a mezi jejich řady vstupují též představitelé měšťanstva.

S postupujícím růstem bohatství měšťanů roste také jejich touha proniknout mezi nižší šlechtu. Způsob takového pronikání se liší podle doby, kdy k němu došlo. První příklad takové snahy máme doložen na počátku 14. století, kdy došlo v Praze a Sedlci u Kutné Hory k zajetí předních členů panstva příslušníků nejmocnějších měšťanských rodů kutnohorských a pražských. Zajatci pak byli přinuceni zasnoubit své děti s rody svých vězňů. Tento pokus však po propuštění zajatých pánů ztroskotál.

Během 14. a na počátku 15. století dochází k zakupování měšťanů na venkově. Někteří z nich po vyvázání se z městského práva nenásilně pronikli mezi šlechtu. Stejný postup vidíme i po husitských válkách, kdy však je pronikání mezi urozené omezováno uzavíráním se stavů. Posledním známým případem je vzestup tábořského rodu Kamenických z Hojovic, kteří bez jakéhokoliv právního aktu pronikli mezi rytíře pouhým zakoupením se mimo město a uzurpací erbu a až za Rudolfa II. roku 1587 žádal Matyáš Kamenický o potvrzení rytířského stavu. Obdobným případem je žatecký rod Hrušků z Března, avšak roku 1543 se Petr Hruška dodatečně nechal přijmout do stavu.

Paralelně vedle pronikání dochází k udělování šlechtictví panovníkem ve formě listiny. Tyto listiny se objevují už ve 14. století, avšak větší nárůst je ve století 15. a 16. Po nobilitaci, kdy byl udělen erb nebo výslovně šlechtictví, pronikl obdarovaný mezi nižší šlechtu tím, že se zakoupil mimo město. Tomu je však učiněna přítrž usnesením sněmu z roku 1497, kdy osoba obdařená erbem se má dostavit k zemskému soudu, nechat zapsat privilegium do desk a teprve až jeho potomkům má být kladeno do desk jako rytířům. Příčinou tohoto ustanovení byly spory šlechty a měst, kdy se mnozí rytíři teprve nedávno vzešli z městského stavu přikláněli na stranu protišlechtickou.

Přes toto ustanovení nebylo zapotřebí formálního přijetí do stavu. Přijímání do stavu se objevuje až za Ferdinanda I., nejstarší zmínkou jsou dva zápisy z roku 1544 jimiž Václav z Peclínovce a Jiří, Dominik Hofman a Jan z Jelče obnovují přijetí do stavu deskovým vkladem, nebo přijatí byli už roku 1528. Právo erby udělovat zůstává nadále panovníkovi a je na jeho libovůli, koho nobilituje.

Udělení erbu bylo tedy v 16. stol. předpokladem pro přijetí do rytířského stavu, avšak většina nobilitovaných o přijetí nežádala. Tak se vytváří ve městech skupina obyvatelstva, která je podřizena městskému právu a zároveň užívá erb a predikát. Kromě měšťanů dochází též k nobilitacím svobodníků, úředníků, duchovních, lékařů, členů universit a vojáků, avšak měšťanstvo má v tomto období značnou převahu, nehledě na to, že úřednický aparát se z velké míry rekrutoval právě z městského stavu a že mnozí úředníci byli zároveň měšťany. Vlastnictví nobilitační listiny je však neopravňovalo bez přijetí do stavu k tomu, aby se mezi šlechtu mohli počítat, i když panovník uděloval "erb neboližto znamení vladectví", kterého bylo možno ve většině případů používat dle zvyklosti

rytířstva té které země. Proto není pro české poměry podstatné rozlišovat mezi listinou erbovní a listinou povyšující do stavu, neboť jejich vlastníci byli fakticky postaveni sobě na roveň, bez přijetí do stavu rytíři nebyli a k přijetí nemohlo dojít bez udělení listiny, kterou byl udělen erb. Nehledě na to, že v český psaných listinách ve formuláři mezi listinou na erb a na šlechtictví není rozdílu.

Jiným způsobem jak získat erb bylo tzv. erbovní sřycovství. Libovольný držitel erbu, lhostejno zda staroštýtný nebo novoštýtný, připustil ke svému erbu a predikátu jinou osobu. Jako doklad o tom byla sepsána listina na pergamentu, kterou svými pečeti stvrdilo několik, počet byl v různých obdobích různý, šlechtických osob. Právoplatnost takového přijetí byla závislá na potvrzení panovníka. To se mohlo udát dvojím způsobem. Jednodušším a finančně méně nákladným způsobem bylo, když král pověřil někoho ze šlechtické obce, aby o přijetí a panovníkem potvrzení učinil deskovou relaci. Druhým způsobem, který byl nákladnější, ale též po společenské stránce cenější, byla konfirmace přijetí listinou. Tím se dostával přijatý na úroveň nobilitovaného a zapsáním konfirmační listiny do desk získal jistotu, že jeho právo na erb a titul nebude ohroženo. Byl pojištěn jak proti jakémukoli zničení nebo poškození deskového zápisu, to držením listiny, tak proti ztrátě, zničení či poškození listiny, to existenci deskového zápisu. Navíc měl doklady jak pro opětovné vložení do desk, tak pro žádost o obnovení nobilitační listiny pro případ její ztráty nebo zničení. V každém případě za konfirmaci přijetí k erbu byla požadována nižší taxa než za zvláštní nobilitaci.

Výhradní právo na udělování erbu a predikátu mohl panovník též delegovat někomu jinému ve formě palatinátu. Palatin, mimo jiné, mohl udělovat erb a predikát a legitimovat nemanželské potomky. Rozsah palatinátních práv byl případ od případu různý, záleželo na ustanovení listiny, již byl palatinát udělen, avšak je možno dle delegovaných pravomocí rozlišit komitivu velkou a malou. Z hlediska této práce je nejdůležitější, že malá komitiva mohla udělovat měšťanské erby s kolčí přílbou a legitimovat nemanželské děti bez nároku na šlechtictví, zatímco velká komitiva mohla udělovat rytířské erby s turnajskou přílbou a legitimovaným udělovat nižší šlechtictví.

Titulatura nobilitovaných byla upravována zemskými zřízeními. Tak v zemském zřízení z roku 1549, kde se ještě nemluví o přijetí do stavu, měl být nobilitovaný titulován "slovutně panoše". Dle zemského zřízení z roku 1564 patřil tento titul pouze přijatému do stavu. V obou zřízeních nebyli nobilitováni až do třetího kolena postaveni na roveň rodům starožitným. Teprve potom měli právo na titul příslušející rytířům, totiž "urozený a statečný". Před přijetím do stavu se pak jejich titulatura shodovala s titulaturou měšťanskou.

Rytířský stav si také osoboval právo vyloučit ze svého středu osobu, která byla rytířského stavu dle jeho mínění nehodná či se nějak provinila, jak se to stalo Janu Človíčkoví z Popovic roku 1573 (přijat 1562), Jeronýmu Makovskému z Makové roku 160 (přijat 1598) a Filipovi, Ferdinandovi a Ondřejovi Langům z Langenfelsu roku 1609 (přijati 1607). Změnu v přijímání do stavu přineslo až Obnovené zřízení zemské, které vyhradilo jeho udělování panovníkovi. /1/

Hlavním předpokladem pro nobilitaci byla žádost adresovaná panovníkovi. V ní byl také popsán erb, který si suplikant přál udělit. /2/ Po schválení žádosti, vypracování konceptu a jeho případných opravách byla listina vyhotovena. Po zaplacení příslušných tax za nobilitaci, vyhotovení diplomu a za náklady na vyhotovení diplomu byla listina expedována příjemci, který musel zaplatit též za posla, jenž mu listinu doručil. /3/

* * *

Ve své práci jsem se zaměřil na tři témata týkající se nobilitací v období od nástupu Habsburků na český trůn v roce 1526 do vypuknutí stavovského povstání proti císaři Matyášovi a jeho bratranci Ferdinandu II. v roce 1618. Prvním tématem je formulář nobilitačních listin, druhým je česká heraldická terminologie a vůbec způsob blasonování v tomto období a třetím je popis udělených erbů, neboť v naší heraldické literatuře jsou četné omyly a nepřesnosti.

Hlavním problémem bylo vybrat reprezentativní vzorek, protože shromáždit veškeré dochované texty tehdy vydaných nobilitačních listin by byl úkol na několik let. Po úvaze jsem se rozhodl pro listiny týkající se měšťanů Starého Města pražského jakožto oblasti s vysokým počtem nobilitovaných. Další výhodou bylo, že nobilitace pro Staré Město pražské byly udělovány po celé trvání zvoleného časového úseku.

K určení, kdo byl v této době měšťanem Starého Města pražského jsem použil Berní rulu, /4/ Šebánkovu práci o desetipánech, /5/ Mendelové článek o osmipánech, /6/ Kratochvílovu /7/ a Urbanově /8/ práci o šestipánech, Doušovy seznamy konšelů /9/ a purkmistrů, /10/ Roubíkovu práci o královských rychtářích, /11/ Bílkovy Dějiny konfiskací, /12/ Lívovu studii o pobělohorské

emigraci /13/ a Sedláčkovu Českomoravskou heraldiku. /14/ Některé údaje byly též v Gellnerově Borboniovi /15/ a v kronice Marka Bydžovského z Florentina. /16/ K upřesnění některých sporných míst posloužila Rukověť humanistického básnictví. /17/

Dalším problémem bylo, odkud shromáždit dostatečné množství materiálu, aby to zároveň bylo únosné i časové. Použil jsem registra a opisy privilegií uložené ve fondech Sal a RG v I. odd. SÚA v Praze. Po konfrontaci zjištěných osob s rejstříkem k salbuchům a registrům majestálů se utvořil počet textů postačující k tomu, abych se mohl pokusit splnit úkoly, které jsem si ve své práci předsevzal.

* * *

Slovo Salbuch pochází z němčiny, kde se ho nejprve užívalo jako označení pro urbář a později pro registra. Také u nás byla registra někdy nazývána salbuch.

Salbuchy dnes uložené v I. odd. SÚA Praha vznikly koncem 18. a na počátku 19. stol. ve Spojené dvorské kanceláři ve Vídni. Záměrem, který vedl k jejich vypracování, bylo opsat do nich in extenso veškerá panovnická privilegia na území habsburské monarchie mimo Zemí Koruny sv. Štěpána. Šlo jak o privilegia osobní (nobilítace, povyšování do stavu, polepšování erbů, mocné listy, inkoláty, panovnické konfirmace, radovské tituly, prominutí let, legitimace atd.), tak o privilegia pro stavovské obce, města, vesnice a církevní instituce.

Přesné datum započetí prací na opisech není známo. Pravděpodobně jde o počátek 80. let 18. stol. Práce na salbuších byla zřejmě přerušena, neboť příkazy Spojené dvorské kanceláře z 1. března 1821 a 18. června 1826 nařizují pokračovat v započatém díle. Důvodem pro to byl záměr zříditi šlechtickou matriku a jednotlivé země s výjimkou Uher a Sedmíhrad byly vyzvány k zaslání podkladů do Vídně. Jako mezní datum byl ustanoven rok 1580. Podobnou snahu měli i genealogové v českém guberniálním archivu.

Roku 1835 byl konečně shromážděn materiál a mohlo se pokračovat. Hlavním pramenem pro vytváření opisů byla registratura Spojené dvorské kanceláře a jejích předchůdků. Psáno bylo na jednotlivé složky, které byly dodatečně svazovány. Vznikla tak řada foliantů, jež byly průběžně očíslovány. Někdy došlo k zpřeházení jednotlivých folií, avšak pro badatelské využití to není na překážku.

Roku 1844 přibýlo na základě dekretu z 5. ledna 1844 několik svazků originálních register z doby Ferdinanda I. a Maxmiliána II. Tato registra byla odevzdána Nejvyšším soudním dvorem, kde byla doposud uchovávána. Spojené dvorské kanceláři k úřední potřebě. Ještě téhož roku byly zápisy v nich evidovány registrátorem Möllerem /18/ pro potřebu matriky, avšak ne v úplnosti. /19/ Po provedené evidenci byla registra zařazena na konec souvislé řady salbuchů. Na základě československo - rakouské archivní umluvy z roku 1920 došlo k předání některých svazků Československu, kde byly uloženy v Archivu ministerstva vnitra. Předání se týkalo svazků s privilegií pro České země, takže salbuchy tvořily souvislou číselnou řadu.

První pomůckou k salbuchům byla práce Doerrova, /20/ který si však všiml pouze nobilitací, erbovních listů a udělení stavu a navíc opoměl sv. 26, 278 - 282 a 291. Také je v jeho díle mnoho zkomolených jmen.

Od roku 1926 začal František Roubík rozepisovat jednotlivé zápisy na kartičky. V této práci pokračoval až do roku 1939. Evidenci zahájil u nejstarších svazků, tj. Sal 283 - 289 a Sal 297 a dospěl až k Sal 174. Zpracované svazky pak označoval na předešlý datem, kdy práci ukončil a podpisem. K dokončení evidence bylo přistoupeno až v roce 1980, kdy Josef Kollman a Dagmar Culková revidovali, doplnili a opravili Roubíkovy výpisy a v roce 1981 ukončili zpracovávání vyhotovením inventáře s abecedním rejstříkem podle osob, míst a věcí.

Celý fond měří 22 m, tvoří ho 117 svazků salbuchů a 7 svazků originálních register, které se dělí na 51 svazků privilegií osobních a 73 svazků privilegií všeho druhu. Časový rozsah fondu je 1530 - 1832.

Do rejstříku byla také zahrnuta registra majestálů z fondu registra (RG). Původně to byly dva svazky, RG 3 a RG 89, které zůstaly v Praze v Zemském archivu. K nim byly připojeny další dva svazky. Jedním bylo RG 168 z německé expedice České dvorské kanceláře, které bylo předtím součástí sbírky rukopisů. /21/ Do Prahy se dostalo patrně z Vídně jako zápujčka při vydávání Sněmů českých, neboť začíná sněmovní proposicí z roku 1577 a stejně jsou také označeny desky, v nichž je registrum uchováno. Druhým registrem jsou dodatečně nalezené složky z let 1567 - 1575, které byly inventovány jako RG 167a. /22/

V této práci jsem použil z fondu Sal svazky č. 12a, 12b, 22, 283 - 287, 297 a z fondu RG svazky č. 3, 89 a 168.

Do register nebyly zapisovány celé listiny. Text zápisů je závislý na konceptu, z něhož byly záznamy v registrech pořizovány /23/. V konceptech byly vynechávány nejstereotypnější formule, jež vypisoval až v čistopise ingrossista /24/. Byl-li k vyhotovení použit pouze směrný koncept, tj. určení osoby, již se to které právo uděluje, a co je předmětem zlistnění, drží se toho i zápis v registrech. Velké množství zápisů nobilitačních listin bylo pořizováno právě ze směrného konceptu. Bylo to v případě, když nobilitace nebyla udělena na podkladě obzvláštních zásluh. Pak stačlo v konceptu uvést příjemce listiny, predikát, popis erbu a dataci. Ostatní formule doplnil ingrossista dle formulářů /25/. Měly-li být uvedeny v listině nějaké specifické zásluhy, došlo k vypsání téměř celého textu listiny včetně arengy tak, jak se zapisovala ostatní privilegia. Totéž platí také o polepšení erbu a konfirmaci přijetí k erbu, kdy byl text vypracován téměř úplně. Výjimku tvoří přijetí k erbu v počátcích vlády Ferdinanda I., kdy byly jejich konfirmace zapisovány rovněž směrně, pouze se zmínkou, kdo příjemce listiny k erbu přijal. /26/

Zápis v registrech začíná nadpisem. Většinou jde o formuli "List erbovní". Vyskytuje se též nadpis, v němž jsou vypsána jména nobilitovaných. Nadpis je pak rozdělen do několika řádek, všechny jsou psány minuskulou, avšak druhý a další řádky jsou psány drobnějším písmem, než řádek první /27/. Písmem nadpisu je u českých a německých textů neogotická minuskula, u latinských humanistická minuskula, někdy též kapitála.

Zbytek textu je psán kurzívou. Po nadpisu následuje u směrných zápisů "...dán jest...aby se psáti mohl..." a zápis pokračuje popisem erbu jenž je zakončen zkrácenou formulí odvolání na miniaturu: "...jakožto všecko vtípem a uměním etc." Poté je zapsána zkrácená koroborační formule: "Tomu na svědomí etc." Zápis je zakončen zkrácenou datací, kde je uvedeno jen místo den a rok vydání. Nejde-li o směrný zápis, následuje po nadpise vlastní text listiny, jenž začíná zkrácenou intitulací.

V salbuších je nejprve německý regist. Na první řádce regestu je uveden druh privilegia napsaný buď frakturou, jde-li o původem německé výrazy, nebo humanistickou kurzívou, jde-li o původem latinská slova. Pak pokračuje text regestu. Ten je psán německou neogotickou kurzívou, kromě slov nebo jejich kmenů latinského původu, to je psáno humanistickou kurzívou. Odlišné jsou psány také predikáty, a to frakturou. V převážné většině směrných zápisů začíná regist slovem "Wappenbrief", které je tužkou přeškrtnuto a pod ním je takéž tužkou neogotickou kurzívou napsáno "Adelstand". Po regestu následuje zápis stejné podoby jako v registrech. Pokud jde o text český nebo německý, je psán německou neogotickou kurzívou, pokud jde o text latinský, je psán humanistickou kurzívou.

Každý zápis má na svém začátku a konci poznámku o kolacionování ve formě slova "Collatum" rozděleného na slabiky, z nichž první je psána na pravém okraji stránky, poslední na levém okraji a prostřední uprostřed stránky, přičemž na začátku zápisu je prostřední slabika napsána o něco výše, na konci zápisu o něco níže, než zbývající dvě slabiky. Všechny tři slabiky jsou spojeny rovnou čarou. "Collatum" je psáno humanistickou kurzívou.

Jelikož je regist v salbuších psán německy, byly predikáty v regestech psány v nominativu. V takovém případě bylo občas in margine připojeno vysvětlení psané Janem Kubatou /28/. Viceslovný český predikát byl často překládán do němčiny, někdy je v závorce uveden též český tvar, vyskytují se i případy, kdy při absenci české podoby predikátu (byl-li udělen v češtině), uvedl ho Kubata in margine a podal vysvětlení /29/.

* * *

Při heuristice ke zvolenému tématu jsem zjistil, že dosavadní heraldické bádání věnovalo studiu vnitřních známek, nemluvě už o formuláři, nobilitačních listin pramalou pozornost. Je to dáno dosavadním pojetím diplomatiky jako pomocné vědy historické. Hlavní zájem o listinu je zaměřen na dobu raného a vrcholného středověku, tj. na dobu, kdy ještě neexistovala heraldika, případně se erby získávaly prostou uzurpací, či udělování erbu listinou bylo ještě ve svých prvopočátcích. S postupným narůstáním diplomatického materiálu, jež můžeme u nás pozorovat od 14. století je listina jako předmět diplomatikova zájmu zatlačována do pozadí materiálem knižní a aktové povahy. Co se týče způsobu blasonování v uplynulých staletích, zvláště, s ohledem na jeden z cílů této práce, poznání heraldické terminologie předbělohorského období, nebylo dosud nic publikováno. Nejčastěji probíhal výzkum na poli popisu udělených erbů /30/.

Základní heraldické příručky nepodávají uspokojivé poznatky, většinou se omezí na pouhé konstatování, že erbovní listiny existovaly /31/. Král z Dobré Vody /32/ otiskuje na s. 25 latinskou formuli o polepšení erbu pro Prokopa a Jana z Rabštejna z roku 1452. Martin Kolář zase podává soupis tehdy známých erbovních listin, jejich opisů či inzertů pro Čechy a Moravu do roku 1526 /33/ a též hovoří o heraldické terminologii, ale nerozebírá ji historicky, nýbrž upozorňuje na její současná specifika /34/.

Jiné příručky jsou doplněny edicemi vybraných kusů /35/. Příkladem nekritické práce s formulářovými obraty je práce Waltera Leonharda /36/. Slovníková práce Gerda Oswalda /37/ se pod heslem "Wappenbrief" na s. 414-416 zabývá povšechnou charakteristikou erbovních listin a obsahuje též autotypickou reprodukci erbovní listiny saského krále Fridricha Augusta III. z 12. června 1918 pro Queissery. Jednu z výjimek tvoří studie Friedricha Bocka /38/, který zdařile nastínil počátky erbovních listin v jednotlivých státech až po jejich proniknutí do říšské kanceláře.

Rozborem vnitřních známek erbovních listin se nezaobírá ani žádný z mála soupisů těchto písemností pro jednotlivé archivy či muzea.

Práce konkrétně se dotýkající erbovních listin se nesou z valné části dvojím směrem. První je zaměřen na udělování erbů, žádná z těchto prací se však vnitřní skladbou listiny nezabývá, maximálně podávají opis jejího textu /39/.

Druhým směrem studia erbovních listin je studium miniatur /40/.

Zajímavou a z obou dvou směrů bádání o erbovní listině se vymykající studií je článek Rudolfa Holinky, který na základě Summae cancellariae a Collectarii perpetuarum formarum Johannis de Geylnhusen rozebírá formule erbovních listin v kanceláři Karla IV. /41/.

Poslední oblastí heraldické práce jsou studie o palatinátech. Většinou tyto studie neříkají nic o skladbě vydávaných listin. Smetanova práce o Schosserech uvádí naraci listiny pro Háj u Duchcova /42/. Svátek v práci o valdštejnské kanceláři má všeobecný rozbor vydávaných písemností a popis erbovní listiny pro Davida Chrástského z Adlersfeldu spolu s reprodukcí miniatury /43/. Beránkova studie o pražské universitě podává otisk privilegia, jímž Leopold I., mimo jiné, nobilitoval všechny neurozené primusy ze svatováclavského semináře a dopředu jim všem udělil listinou popsaný znak, jehož autotypická reprodukce je též součástí díla /44/.

Na úplný závěr kapitoly o literatuře jsem ponechal diplomovou práci českokrumlovského archiváře Jiřího Zálöhy o eggenberské a schwarzenberské komitivě /45/. Podal zde nejen soupis nobilitovaných a popisy jejich erbů, ale připojil k tomu kapitolu o vývoji palatinátu a i diplomatický rozbor udělovaných listin a plný text jediného dochovaného diplomu pro Leopolda Plaecha von Seinsberg. Diplomatický rozbor však zůstal u rozlišení jednotlivých částí listiny a parafrázování jejich obsahu a navíc jde o pozdější období, než které je cílem této práce.

VNITŘNÍ SKLADBA ERBOVNÍCH LISTIN STAROMĚSTSKÝCH MĚŠŤANŮ V PŘEDBĚLOHORSKÉM OBDOBÍ

Úvodem této kapitoly je nutno připomenout to, co už bylo řečeno v úvodu, v pasáži o salbuších a registrech, že totiž do register nebyly zapisovány celé listiny, ale jen ty jejich části, které se vyskytovaly v konceptu, podle něhož byl zápis do register činěn. Proto se zde setkáváme s více či méně zkrácenými texty, což však není na újmu rozboru vnitřních známek listiny.

Ve shromážděném materiálu se vyskytuje 43 textů, které nejsou zapsány směrně. Osm z nich je psáno latinsky, 4 německy a zbývajících 31 česky. Z česky psaných textů je 7 nobilitací, 6 polepšení, 12 konfirmací přijetí k erbu, 4 konfirmace přijetí spojené s polepšením a 2 potvrzení erbu spojená s přijetím. Při rozboru jsem shrnul všechny tyto právní akty dohromady. Pro názornost uvádím některé případy přímo v textu.

Zápis začíná vždy intitulací. Ta se v registrech vyskytuje převážně ve své zkrácené podobě zájmena "My" a jména panovníka, který listinu vydal. Tato zkrácená intitulace je zakončena "etc.", což je pokynem pro ingrossistu k rozepsání celé intitulace do čistopisu.

Následuje promulgace v podobě formule "K věčné paměti známo činíme tímto listem všem..." /46/ nebo "Oznamujeme tímto listem všem..." /47/.

U nobilitací se objevuje pro promulgaci arenga, která se vyskytuje ve stereotypních formulích v podobě "...jakož císařskou vyvýšenost ozdobuje a vychvaluje poddaných svých ctnostné skutky, těm, kteříž toho pravě zasluhují, vážit, aby jiní také příkladem tím jsouce zbuzeni takových skutků chvalitebných a ctností tím chtivěji zasluhovati se snažili." /48/. Tato arenga je v jednotlivých listinách více či méně obměňována. V konfirmaci přijetí Jana Jezbery k erbu Ondřeje a Jiřího Hovorčovských z Kolivé Hory z 30. srpna 1610 je arenga v podobě "I považivše my toho, kterak císařskou vyvýšenost ozdobuje a vychvaluje poddaných svých ctnostné skutky, těch, kteříž sobě toho věrně a pravě zasluhují vážit, aby jiní tím příkladem vzbuzeni jsouce takových milostí a obdarování vedle jednoho každého povahy sobě zasluhovati hleděli a se snažili." /49/ nebo je rozšířena formulí "...aby vedle téhož zasloužení a povahy jednoho každého nad jiné obdaření byli..." /50/ uprostřed arengy, popřípadě "...takových milostí a jména dobrého vedle zásluhy jednoho každého povahy zasluhovati se snažili." /51/ na konci arengy.

Jinou modifikací arengy je zakončení "...aby vedle zásluhy jednoho každého povahy většími milostmi nad jiné obdarování jsouce, jména dobrého a chvalitebného se zasluhovati snažili." /52/. V polepšení erbu pro Jana staršího a Jana mladšího Lvy z Levenštejna je k právě citované arenze z níž však chybí poslední věta v souvětí, připojena závěrečná část arengy z nobilitační listiny strýců z Výškořic. Arenga je formulována "Kdež považivše my toho, kterak vyvýšenost císařskou a královskou ozdobuje a vychvaluje poddaných svých ctnostné skutky vážit, aby vedle zásluhy jednoho každého povahy většími milostmi nad jiné lidi obdaření byli, zvláště pak ti, kteříž toho věrně a pravě zasluhují tak, aby jiní příkladem tím jsouce vzbuzeni, takových obdarování a milostí zasluhovati se snažili." /53/.

Možno tedy říci, že arenga měla svou základní podobu, která se vyskytuje ve všech erbovních listinách tohoto období, které arengu mají /54/. Tato základní podoba je rozšiřována dalšími poměrně stálými formullemi, které se vyskytují v různých kombinacích.

Další částí textu je narace. Narace následuje u nobilitací přímo za arengou. Sestává se ze základních formulí: "I jsouce my mnohých hodnověrných svědectvím spraveni kterak (jméno) poddaní naši v království českém věrní milí až posavad v stavu svém poctivě se obcházeli a zachovávali a na potom aby tím lépe a poctivěji stav svůj vésti a živnosti své hleděti mohli i také vzhlednouce na věrné služby (jméno), kteréž jest nám a obecnému dobrému (jméno) činili, činí a potom společně činiti povinni budou..." /55/.

Tyto formule jsou v listinách různě modifikovány. V naraci nobilitační listiny strýců z Výškořic je uprostřed vynecháno "...a zachovávali..." a místo "...i také vzhlednouce na věrné služby..." je "...protož pro takové jich chvalitebné a šlechtetné zachování a věrné služby..." a je zakončena "...kterěž jest nám (jméno) činil a napotom činiti povinen bude..." /56/. V nobilitační listině pro Pavla Aretina z Ehrnfeldu je zase uprostřed narace uvedeno "...jemu také milostí naší císařskou a královskou nakloněni býti ráčíme..." /57/. U nobilitace strýců z Votína z 18. dubna 1541 je zase místo konkrétního vyjmenování zásluh jen obecně řečeno "...a nám v potřebách našich, v kterých jsme jeho potřebovali, věrně a pracně jest sloužil..." /58/. U nobilitace Volfa Floryna z Lamštejna je závěr narace rozšířen na

"...činil a činiti nepřestává a na potom, znaje milost naši k sobě, tím lépe a snažněji činiti mohl..." /59/.

V nobilitaci pro strýce z Labětína je formule o zachovalosti nobilitovaných upravena ve formě "I jsouce my o šlechtném a pociťvem zachování (jméno) mnohých hodnověrných svědectvím spraveni..." /60/. V naraci jsou též uváděna jména přímluvců, jako např. v nobilitaci strýců z Homašína: "I jsouce my od slovutného Jana Běšína z Běšin, úředníka mince naší na Horách Gutnách, věrného našeho milého, i také jiných mnohých víry hodných svědectvím spraveni..." /61/.

V případě přijetí k erbů následuje v některých eventualitách část narace hned za promulgací. Mezi ní a druhou částí narace je vložena arenga. V první části narace je inzerována prvotní listina, kterou byl udělen erb. Inzerce začíná jménem toho, kdo znak udělil s jeho zkrácenou titulaturou a určením příbuzenského vztahu mezi ním a vydavatelem listiny, v níž se taková narace objevuje: "Jakož jest nejslavnější kníže, pan Ferdinand římský a uherský, český etc. král etc., pan děd náš nejmilejší slavně paměti..." pak následuje jméno tehdy nobilitovaného případně i jeho funkce spolu s tím, že mu byl udělen erb a erb je popsán. Za popisem erbů je oznámeno datum listiny, jíž byl erb udělen a odvolání na ní: "...jakž v sobě to ten šířeji obsahuje a zavírá, dává ráciil.". Další formulí je připomenutí žádosti, která vedla k vydání nové listiny: "Že jsme od nadepsaného (jméno) za polepšení téhož erbů a milostivé dovolení...aby (jména přijímaných k erbů) k tomu tituli a erbů připustili mohl ponížně prošení. ". Následuje obecné zmínění zásluh suplikanta: "Kdež prohlídajíc my k takové ponížné prosbě nadepsaného (jméno), též tak věrným a platným službám, kteréž předkům našim a nám činil a na potom činiti povinen bude." V tomto místě je narace přerušena arengou a po jejím ukončení pokračuje obecnou zmínkou o zásluhách k erbů přijímaných: "A jsouce též mnohých hodnověrných svědectvími spraveni, kterak jmenovaní (jména přijímaných) až posavad v stavu svém pociťvě se obcházeli a dobře zachovávali, a na potom aby tím lépe a pociťvěji stav svůj vésti a živnosti své hleděti mohli..." /62/. Jde tedy o obdobné formule jako v případě udělení erbů.

Takovéto rozdělení narace arengou se objevuje i u jiných právních aktů, nejen u přijímání k erbů, ale též u potvrzování erbů nebo jeho polepšování. Není však běžné ve všech listinách. V polepšení erbů Valentinu Kirchmayerovi následuje po promulgaci narace celá. Jediná odlišnost od výše zmíněné narace je v tom, že se zde nemluví o žádných přijatých ani o jejich zásluhách, to je však dáno tím, že Valentin Kirchmayer nikoho ke svému erbů nepřijal. Po skončení narace obvyklým "...činil a na potom činiti povinen bude." následuje teprve arenga, na kterou rovnou navazuje dispoziční část /63/.

Podobně je tomu u polepšení erbů pro Jana Pacovského, Pavla Tábořského a Jana Činivci z Libína a přijetí Jiřího Pacovského k jejich erbů, kde je po promulgaci obvyklým způsobem formulována narace vcelku a po jejím konci následuje arenga a na ní navazuje dispozice. V závěrečné formulí této narace zmiňující obecně zásluhy příjemců nejsou jejich jména všechna vypsána, jak je tomu u většiny podobných listin. Konkrétně je jmenován jen Jan Pacovský a ostatní jsou označeni jako "...jiní všickni strejcové..." /64/.

U přijetí Jana Mikeše k erbů Jeronýma Hrobčického z Hrobčic je jiná podoba narace. Taktéž není přerušena arengou a je zde inzerce nobilitační listiny Ludvíka Jagellonského pro Jeronýma Hrobčického, ale erb není popsán a jeho blason se objevuje až v dispoziční části jako erb, který je povoleno užívat Janu Mikešovi /65/.

Bohatší narace je v přijetí Adama Cyrilla k erbů Viléma staršího Konecchlumského z Konecchlumí, kdy, jelikož suplikant, Konecchlumský, byl starostlivého rodu, se nehovoří o nobilitaci. Narace začíná rovnou oznámením žádosti: "Jakož jest na nás se vši ponížností vznesl slovutný Vilém starší Konecchlumský z Konecchlumí, věrný náš milý...". Obšírněji jsou tu zmíněny důvody vedoucí k přijetí Cyrilla k erbů a po něm popis znaku, který suplikant má. Tento popis je zakončen odvoláním na miniaturu, kterážto formule je běžnou formulí dispozice a popis erbů se v dispoziční části už neobjevuje. V inzerce je dále, že Konecchlumský přijal Cyrilla i s jeho potomky, což se běžně v naracích nevyskytuje. Dále pokračuje podrobnějším zmíněním žádosti o konfirmaci přijetí: "...abychom k tomu milostivé povolení naše císařské dáti, a to listem a majestátem naším císařským, jakožto král český, potvrditi ráciil." /66/. Tato formule, výslovná žádost o majestát, se vyskytuje častěji.

V dispoziční části listiny se jednalo o udělení erbů, potvrzení erbů, polepšení erbů, konfirmaci přijetí k erbů nebo o několik těchto právních aktů najednou.

Každá dispozice začínala oznámením panovníkovy ochoty vyhovět žádosti. Vyjadřovala se formulemi, které začínaly "...s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, s radou věrných našich milých, z mocnosti naší císařské, jakožto král český..." /67/ nebo také "...mocí královskou v Čechách..." /68/, poté následovala formule označující, co bylo předmětem zlistinění, spolu se zdůrazněním, že jde o privilegium dědičné: "...témuž (jméno) a dědicom jeho od něho řádně a manželsky pošlým, ty, kteréž nyní má aneb ještě jmiti bude, obojího pohlaví po věčné časy z štědroty naší císařské půjčujem a dáváme erb neboližto znamení vladycství..." /69/. Zvláštní důraz byl kladen u legitimních dědiců nobilitovaného na věčnost nobilitace, z čehož vyplývá, že byla udělena nezrušitelně.

V případě potvrzení erbů pokračovala dispozice formulí "...témuž tímto listem potvrzujeme..." /70/, u polepšení erbů "...nadepsanému (jméno) takto jsme týž erb zaměniti a polepšiti ráciil..." /71/ a u přijetí k erbů "...k takovému přijetí za strejce erbovního a k připuštění erbů a znamení vladycství i k tituli od strejcův nadepsaných milostivě povolovati a toho...tímto listem naším potvrzovati ráciíme tak, aby on i dědicové řádně a manželsky od něho nyní neb na potom zplození obojího pohlaví téhož znamení vladycství a erbů...užívatí mohli a moc měli." /72/.

Tyto formule však jeví určitou variabilnost. Potvrzení se ve sledovaném materiálu objevilo pouze spolu s přijetím dalších osob k erbů, tak u potvrzení pro Radoňovského z Kosmačova pokračuje dispozice dále formulí "...a k tomu, aby nyní jmenované měštěny k erbů svému připustil a za strejce přijal povolovati ráciíme." /73/.

Také polepšení se různilo. V listině z 26. června 1596 pro Jana a Václava z Aventýnu Rudolf II. polepšuje erb, ale zároveň jim potvrzuje předešlou nobilitační listinu: "...nadepsaného vladycství a obdarování, jim (jména) tak od slavně a svatě paměti pana děda našeho nejmilejšího pod majestátem jeho lásky daného ve všem jeho znění, punktích, klausulích a artykulích tak, jakoby slovo od slova v tento list náš císařský vepsáno bylo schvalujem, obnovujem a mocně potvrzujem, tolikož také toho a takového erbů jim tak předešle daného takto polepšujem a jim i také dědicům a budoucím potomkům jich, obojího pohlaví, řádně a manželsky splozeným, kteréž nyní mají nebo ještě jmiti budou, po věčné časy z štědroty naší císařské půjčujem a dáváme..." /74/.

Odlišná formulace je také v polepšení erbu pro Valentina Kirchmayera, kdy za úvodem dispozice následuje "...svrchu dotčenému (jméno) téhož erbu předešlého polepšovati ráčíme tak, aby častojmenovaný (jméno) i dědicové jeho nyní i budoucí, řádně a manželsky od něho nyní neb na potom splození nížeji psaného erbu a vladyství dokonale užívati mohli..." /75/.

Při přijetí k erbu se objevuje také formule "...s vůlí dotčeného (jméno přijímajícího) nadepsaným (jména přijímaných) a jich dědicům od nich řádně a manželsky poslým, kteréž již mají aneb ještě jmiti budou, obojího pohlaví, půjčujem po věčné časy a z štědroty naší císařské dáváme erb neboližto znamení vladyství, kteréž svrchu psaný (jméno přijímajícího) užívá..." /76/.

Často je polepšení spojeno s konfirmací přijetí k erbu. Obojí je provedeno zvlášť, a to formulami, jaké byly výše uvedeny. Různilo se pořadí, v jakém byly tyto akty zlistiněny. Vyskytuje se jak nejdřív polepšení a pak konfirmace přijetí /77/, tak nejdřív konfirmace přijetí a potom polepšení /78/.

Po úvodu dispozice a formulích, které vyjadřují vůli vyhovět žádosti suplikantů, následuje popis udělovaného erbu. Blasonování erbu má svá specifika. Navíc v tehdejší době byl dán základ moderní české terminologii, i když od těch časů došlo k podstatným změnám, a proto o něm pojednává samostatná kapitola.

Po popisu erbu následuje formule odkazující na miniaturu uprostřed listiny. Tato formule je poměrně stereotypní a zní "...jakož všecko vtípem umění malířského uprostřed listu tohoto jest vymalováno a vysvětleno..." /79/. Právě zmíněná formule má také různé specifikace. Například končí: "...a barvami vysvětleno..." /80/, "...vtípem a uměním malířským..." /81/, "...vtípem a uměním mistrovství malířského..." /82/, "...rukú a uměním vtípu malířského..." /83/, "...světleji a dostatečněji jest vymalováno..." /84/.

Další částí dispozice je určení, kdy mohou nobilitovaní erb užívat. Kromě zdůraznění, že jde o užívání po věčné časy: "Kteréhožto erbu a znamení vladyství jmenování (jména) nyní i na budoucí věčné časy..." je ustanoveno, že je tomu možno při všech činech a na všech místech neodporujících životnímu stylu a zvyklostem šlechty: "...při všech rytířských činech buď přísných, neb kratochvilných, užívati mají a moci budou..." Následuje výčet takových míst a situací "...toť v bitvách, honbách, kolbách, na korouhvích, praporcích, pečetech sekretích a hrobových kameních...". Jelikož je jasné, že tento, ani jiný, výčet nemůže být úplný, jsou ostatní možnosti zahrnuty pod obecné "...i na všech jiných náležitých a poctivých místech...", to je však omezeno připomínkou, že tomu tak musí být v souladu ze zvyklostmi šlechty "...tak, jakž toho jiné vladyství v království našem českém a jiných zemí našich užívají buď z práva, nebo z obyčeje." /85/.

Tato část dispozice je jednou z nejméně proměnlivých částí celé listiny. Jediné změny ke kterým dochází, je vynechání slova "věčné" v určení doby, po kterou má listina platnost, záměna slov ve výčtu míst a situací, kdy může nobilitovaný erb užívat. Na listinách Ferdinanda I. je tento výčet zkrácen na "...na pečetech, na sekretích..." /86/, někdy je k tomu připojeno, že erb je možno užívat tak, jak ho užívají měšťané: "...totiž na praporcích pečetech a sekretích tak, jakž toho jiné stavu městského osoby v království našem českém užívají buď z práva, neb z obyčeje." /87/.

Poslední částí dispozice je udělení predikátu. Je zde opět zdůrazněno, že právo se uděluje pouze příjemci listiny a jeho legitimním potomkům. Nejčastěji je to provedeno větou "Chtíce tomu konečně, aby se on (jméno) se svými dědici

a budoucími potomky obojího pohlaví řádně a manželsky poslými, kteréž nyní má nebo ještě jmiti bude, po věčné časy (predikát) psal a psáti mohl." /88/.

Tato formulace, též velmi stálá, je v některých listinách rozšířena obvyklou odvolávkou "častopsaný" /89/, "týž" /90/, "dotčený" /91/, "jmenovaný" /92/. Spojení "manželsky poslými" je někdy nahrazeno spojením "manželsky splození" /93/. V některých listinách je udělení predikátu zkráceno na prosté "Chtíce tomu, aby se týž (jméno) z (predikát) psáti mohl nyní i na budoucí časy." /94/.

Dále následuje sankce. Ta se skládá nejprve z příkazu všem, aby dbali ustanovení listiny, dále pokračuje oznámením trestu pro ty, kdo by udělená práva porušovali, určením pokuty pro ně a způsobem, jak má být rozdělena mezi panovníka a příjemce listiny či jeho dědice. V některých sankcích se ještě vyskytuje ustanovení, aby udělené milosti mohl užívat jen příjemce se svými potomky a nikdo jiný.

Sankce začíná formulí "Protož přísně přikazujem všem poddaným našim ze všech stavův a zemí našich, kteréhož by koliv řádu, povolání neb povahy byli, duchovním i světským, nyní i budoucím, věrným milým...", pokračuje vlastním obsahem příkazu "...abyste často psané (jména), dědice i budoucí jejich nyní i po věčné časy zachovali, žádných jim ani dědicům a budoucím jejich v tom v ničemž překážek nečiníce, ani komu jinému činiti dopouštějce...". Poté je zachycena vlastní sankce, a to v negativní podobě "...pod uvarováním hněvu a nemilosti naší císařské i našich budoucích, králův českých skutečného trestání..." a následuje stanovení pokuty a způsobu jejího zaplacení "...a k tomu kolikrát by se kdo čeho proti tomuto obdarování našemu císařskému svévolně z oumyslu a všetečně dopustil, třiceti hřiven zlata litého českého, jednu polovici do komory naší české, druhou polovici týměz strejcům a jich dědicům a budoucím propadení." Posledními formulami sankce, které se ve všech případech neobjevují, je ustanovení vylučnosti udělených práv pouze pro příjemce listiny a jejich potomky. "...Však proto chceme, aby toto naše obdarování a polepšení erbu i potvrzení jednomu každému bez újmy a škody na jeho spravedlnosti bylo a na žádného více, než toliko na týž (jména) a dědice i budoucí jejich se nevztahovalo." /95/.

Je samozřejmé, že některé formule v sankci se měnily. Jde hlavně o výčet udělených milostí, kdy byly jejich názvy zaměňovány dle toho, o co v listině šlo. Také v jiných případech byly sankční formule variabilní. V úvodu sankce byla například odlišně vyjadřována územní působnost listiny. Např. v listině pro strýce z Varvažova je uvedeno "...ze všech stavův království našeho českého i jiných zemí našich, nyní i budoucím..." /96/ nebo v listině pro strýce z Kosmačova, kde se objevuje "...ze všech stavův a zemí našich, kteréhož by řádu, povolání neb povahy byli..." /97/. Ostatně poslední věta z předešlého citátu, "...kteréhož by řádu, povolání neb povahy byli..." se objevuje velmi často. Někdy, zvláště za Ferdinanda I., byl obecný výčet poddaných vynechán, jako např. v nobilitaci strýců z Hornašína, kdy za slovy "...poddaným našim království českého..." následuje rovnou vlastní obsah příkazu /98/.

Ve vlastním obsahu příkazu jsou někdy vynechány formule o dědicích a o věčné platnosti /99/. Jindy je zase připojena k příkazu formule "...a což se v tomto listu a majestátu našem píše a zdržuje...", která je takřka shodná s odkazovací formulí v inzertu předchozí nobilitace, a pokračování příkazu je zestručněno "...žádných jim v tom překážek nečiníce, ani komu jinému dopouštějce..." /100/.

Ve vlastní sankci je někdy určení trestajících proměněno na "...pod uvarováním hněvu a nemilosti naší císařské i skutečného trestání dědicův našich a budoucích králův českých..." /101/ nebo "...pod uvarováním hněvu a nemilosti naší císařské i budoucích našich králův českých." /102/.

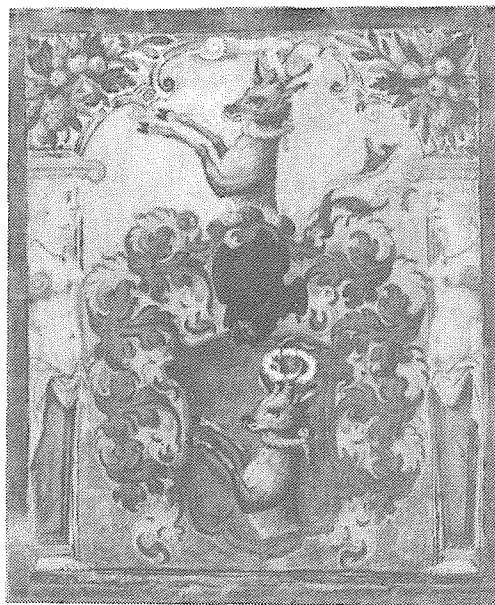
Ve stanovení pokuty je často výslovně řečeno, že jde o pokutu: "...a k tomu pokuty, kdoby se koli proti tomu čeho z oumysla neb všetečnosti dopustiti směl..." /103/. Výše pokuty není v některých případech stanovena /104/, jinak se pohybuje mezi 20 - 35 hřivnami zlata.

Závěrečná část sankce, která není obvyklá ve všech listinách, byla často rozšířena o věty "...ani jeho nyní neb na potom kdo jinej užiti mohl, kromě svrchu jmenované osoby a dědicové jich řádně a manželsky od nich nyní neb na potom jakž dotčeno splození." /105/. Ustanovení, kdo může užívat listinou udělená práva, bylo často uváděno i v podobě "...než toliko často psaní (jména) dědicové a budoucí jich." /106/ nebo "...kromě on (jméno) a dědicové jeho, kteréž již nyní má aneb na potom ještě jmíti bude, od něho řádně a manželsky jak vejš dotčeno splození." /107/.

Po sankci je další částí textu listiny koroborace. Koroborační formule je stereotypní v podobě "Tomu na svědomí pečeti naší císařskou k tomuto listu a majestátu jsme přivěsiti rozkázati ráčili." /108/. Někdy je slovo "majestátu" z koroborace vypuštěno /109/.

Eschatokol listin se skládá z datace, podpisů a aprekace. U listin v předbělohorském období se aprekace už vůbec nevyskytuje. V zápisech do register nejsou ani podpisy, a tak jedinou částí eschatokolu obsaženou v registrech je datace. Ta je zkrácená. Začíná slovem "Dán", po něm následuje místo vydání listiny a pak den, rok vydání je uveden tehdy obvyklým "...léta Páně..." /110/ nebo "...léta Božího..." /111/.

Právě skončeným rozbořením textů listin z register bylo zjištěno, že nobilitační listiny mají poměrně stereotypní skladbu a že jejich formule se markantně od sebe neliší po celé období od nástupu Ferdinanda I. na český trůn až po vypuknutí stavovského povstání v roce 1618. Jak již bylo řečeno, zápisy v registrech neobsahují úplný text, ale jsou v nich vynechány ty formule, které neuváděl koncipista v konceptu. Tyto formule se opakovaly ve stále stejné, v případě intitulací jen nepatrně odlišné, formě a rozepisoval je až ingrossista v čistopise listiny.

Ve fondu Česká dvorská kancelář je uchován originál listiny, kterou císař Rudolf II. potvrzuje šlechtictví Jakubu Srnovcovi z Varvažova, přijetí Jana Lanna Kouřimského, Linharta Touškovského a Vavřince Slánského k tomuto erbu a jim všem erb polepšuje, z 28. září 1580 /112/ (viz foto).

Jde o pergamenovou listinu o rozměrech 665 x 475 mm s plikou o šířce 62 mm. K listině byla přivěšena jedna pečeť, která dnes chybí. Listina je psána českou neogotickou minuskulou černým inkoustem s výjimkou první řádky, která je napsána zlatě, větším ozdobným písmem, ozdobná iniciála M v zájmen "My" v intitulaci vyniká nad řádek a zasahuje i pod něj až po řádek čtvrtý. Uprostřed listiny je miniatura o rozměrech 91 x 128 cm. Ve zlatém rámu je arkáda tvořená dvěma šedými sloupy. Přední část sloupů je tvarována do podoby horní části do středu hledící nahé ženské postavy pleťové barvy bez rukou, která má na místě ramene zlatou volutu, na krku červený růženec se zlatým křížkem a na hlavě šedobílou roušku. Pod pupkem postavy je kus žluté látky, z něhož dolů vyniká zelený sokl v podobě lichoběžníka, který je postaven na kratší z rovnoběžných stran. Sokl je dole ukončen zlatou patkou, z níž dolů vybíhá nahá lidská noha pleťové barvy od chodidla až po kotník. Na hlavě každé z žen je zlatý architráv a na něm bílý, černě šrafovaný oblouk s dvěma červenými kameny a nahoře s dvěma žlutými volutami. V obou horních rozích miniatury je trs listí a ovoce, vše zelené barvy. Mezi sloupy je prostor zbarven červeně. Uprostřed miniatury je umístěn modrý renesanční štít s obrysovým damaskováním tmavším odstínem. V něm je polovina hnědého srnce s břichem jdoucím do běla a se zlatým obojkem na krku. Má černá kopýtka a hnědé parůžky, každý o čtyřech výsadách a na nich je navlečený věnec z bílých růží a mezi parohy uvnitř věnce je zlatá šestihrotá hvězda. Na štítě je tmavošedá kolčí přilba se zlatým monile a červeným vnitřkem. Přikrývadla jsou modro - zlatá, točenice taktéž. Z točenice vlají doleva dva modro - zlaté feflíky. V klenotu je rostoucí srnec, stejný jako ve štítě. Na versu listiny je regist: "Adels diplom für den Jakob und Veit Srnecz von Warważow - dann für den Johann Kaurzimský, Leonhart Tauszkowský und Lorenz Slansky auch alle drey von Warważow gegeben von Kaiser Rudolph. Prag am Wenzeslitage 1580.", který je psán německou neogotickou kurzívou, slovo Adelsdiplom, příjmení a predikát jsou psány polokurzívou.

V souvislosti se zjištěními o poměrně stálosti listinných formulí a s tím, co je známo o způsobu psaní konceptů a podle nich pak činěných zápisů do register, je možno vzít tuto listinu jako pars pro toto a doplnit podle ní chybějící části listiny, tj. ty, které měly nejstabilnější formulář. Z protokolu se objevuje jen intitulace "My Rudolf druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všechny časy rozmnožitel Říše a uherský, český, dalmatský, charvátský etc. král etc., arcikníže rakouské, markrabě moravský, lucemburský a slezské kníže a lužický markrabě etc.". Jde o střední intitulaci, kdy je uvedeno více jak pro českou oblast základní tituly, tj. římský císař a český král, ale nejsou uvedeny tituly všechny. Kromě císařského titulu, třech královských titulů ze svatoštěpánských zemí a titulu arcivévodského, jsou zde uvedeny tituly vázané na hodnost českého krále. Toto je první známka v textu toho, že jde o listinu vydávanou z titulu českého krále.

Další částí listiny, která se v registrech nevyskytuje v úplnosti je datace. Jde o určení roku, kdy byla listina vydána. V úplné podobě je zde bližší určení počátku. letopočtu "...léta od narození syna božího..." a pak počet let vlády římské, uherské a české: "...a království našich římského pátého, uherského devátého a českého šestého."

Po dataci následují podpisy. Na listině pro strýce z Varvažova je podpis Rudolfa II. (jak bylo zvykem bez číslovky) a podpis místokancléře Jiřího Mehla ze Střelce v podobě "G. Mehl vicecancellarius" ve dvou řádkách. Na plíse je madační poznámka.

Z právě skončeného porovnání zápisů v registrech a originálu listiny vyplývá, že, nebyly-li nobilitační listiny zapsány směrně, lišil se jejich koncept, a tudíž i text v registru, od čistopisu pouze v protokolu a eschatokolu, a to v intitulaci, jejíž plné znění bylo jen naznačeno, a v dataci, kde se uvádělo v konceptu jenom základní datum denní, léta od narození Krista a počet let vlády v Říši, Uhrách a Čechách byl rozepisován až do čistopisu ingrossistou.

Německých listin je ve mnou sledovaném období nepoměrně méně, čtyři, i když počet německy psaných erbových listin pro staroměstské měšťany vydaných v předbělohorském období musel být nepochybně mnohem větší. Je to způsobeno tím, že se z této doby zachovalo pouze torzo z register německé expedice České dvorské kanceláře. Shromážděný materiál neposkytuje tedy dostatečný počet listin k tomu, aby mohly být sledovány jednotlivé formule. Přesto jsem se pokusil alespoň o charakteristiku textů, které byly k dispozici.

Zápis opět začíná zkrácenou intitulací "Wir Rudolff etc." Po intitulaci následuje promulgace "Bekennen mit diesen Breiff und thun kundt allermenniglich" /113/. U třech listin, pro Koppa z Raumentalu /114/, pro Nettera a Matthiase z Glauchova /115/ a pro Kirchmayera z Reyhvic /116/, následuje arenga, v níž je vyjádřeno právo císaře povyšovat a udělovat milosti těm, kteří si to zaslouží, s odvoláním na vrozenou císařskou dobrotu a štědrost vnuknutou mu Bohem.

V listině pro strýce z Kolburka /117/ následuje po intitulaci první část narace inzerující nobilitaci Kryštofa a Daniela Kochů a oznamující, že Daniel, Pavel a Jiří Kochové přijali k erbu Jiřího a Benedikta Finky. Poté je narace přerušena arengou s podobným obsahem jako ve třech předcházejících listinách. Po arenze pokračuje narace výčtem zásluh Daniela Kocha a Benedikta Finka.

U zbývajících třech listin narace následuje po arenze a inzeruje předchozí nobilitace a též oznamuje zásluhy příjemců.

Po naraci následuje dispozice. U listiny pro Kochy a Finky, pro Nettera a Matthiase a pro Koppa je první částí dispozice povýšení do šlechtického stavu v Říši a v dědičných královstvích, knížectvích a zemích. Po povýšení se objevuje polepšení erbu a určení, kde je možno ho používat. Stejně jako u českých listin je zde jmenovitý výčet míst a situací i se zobecňujícím určením, že je tomu tak možno všude, kde je tomu zvykem u šlechty. Výčet je obsáhlejší než v českých listinách. U listiny pro Kochy a Finky a pro Nettera a Matthiase končí dispozice udělením predikátu.

Dispozice v listině pro Kirchmayera z Reyhvic je obsáhlejší než dispozice předchozích tří listin, neboť zde jde nejen o polepšení erbu ale též o udělení dalších milostí.

Sankce v německy psaných listinách začíná, obdobně jako v listinách psaných česky, příkazem všem, aby dbali ustanovení, která jsou v listině obsažena. Osoby, jimž je tento příkaz určen jsou zde vyjmenovány. Za každé porušení udělených práv je stanovena pokuta, u strýců z Kolburka jde o 40 hřiven, u strýců z Glauchova a u Koppa o 50 hřiven a u Kirchmayera o 100 hřiven. Pokaždé byla částka rozdělena napůl mezi panovníka a držitele práv.

Ve všech čtyřech listinách je dědičnost vyjádřena nejen odvoláním na příjmové dědice, ale i dědice těch dědiců (Erbenserben) a je zdůrazněno jejich řádné a manželské početí, a to ve všech částech listiny, kde je dědičnost privilegií oznámena.

Koroborační formule je stereotypní "Zue urkundt di Brieffs besigelt mit Unserm Keyserlichen und Könighchen anhängenden Insigel."

Datace je uvedena slovem "Geben" a určení dne, jak je to v německých písemnostech tohoto období běžné, je provedeno dnešním způsobem podle pořadí dne v měsíci.

Na závěr možno k německým listinám říci, že některé formule, zvláště arenga, resp. její část, jednotlivé části dispozice, především udělení šlechtictví a formule o dědičnosti udělovaných práv a výčet míst a situací, kde je možno erb používat, stejně jako odvolávka na miniaturu, dále převážná část sankce, hlavně výčet lidí, či spíše hodností a úřadů, jimž je sankční část určena, a koroborace, jsou si v jednotlivých listinách velmi podobné, mají i některé formule shodné. Totéž lze říci i o dataci. Bude však nutné studium dalších listin, aby bylo možno rozebrat podrobně jejich formulář, a to nejen listin z německé expedice České dvorské kanceláře, ale i z kanceláře říšské a snažit se na podkladě rozboru zjistit shodnost případně odlišnost ve skladbě nobilitačních listin říšských a německy psaných listin českých.

Latinských listin také není velké množství, osm. Negen z důvodu malého počtu nebylo možno přikročit k obsáhlejšímu rozboru. Rozbor jednotlivých formulí byl znemožněn také tím, že se v těchto textech ustálené formule takřka nevyskytují. Není to ale zapříčiněno nezvykem v používání jazyka, toto tvrdit je samozřejmě nesmysl, nýbrž právě naopak dlouhou tradicí v používání latiny v úředních písemnostech už od nejstarších dob. Za časový úsek, kdy byla latina užívána k sepisování dokumentů jako jediný jazyk nebo i v pozdějším období, kdy stále více vedle ní pronikají do úředních písemností národní jazyky, avšak latiny je ve větší či menší míře užíváno k tomuto účelu paralelně, vytvořila si tato řeč nepřeborné množství formulací pro jednotlivé právní akty, takže nebylo třeba takové stereotypnosti jako např. v češtině. Latinské listiny se honosí různými obraty a bohatou slovní zásobou i poměrně komplikovanou větnou stavbou. České a německé listinné formuláře z latiny vycházejí, i když došlo k určitému zestručnění a ustrnutí, zvláště u českých textů, na jednom a totéž vzoru. Proto se v takovém minimálním množství latinských listin, jaké jsem měl k dispozici nedaly vystopovat častěji se opakující formule. Listinný jazyk latinský je sice mnohem bohatší než čeština, přesto však v jednom případě ve shromážděném materiálu, v listině pro Dalmanhorsty /118/, jde o téměř shodný text v různých jazycích.

Mezi osmi latinskými listinami jsou tři nobilitace, pro strýce z Choteřiny /119/, pro strýce z Libína /120/ a pro Kryštofa Schobera z Greifenthalu /121/; jedno přijetí k erbu /122/; jedno udělení šlechtického stavu a polepšení erbu /123/; jedno udělení říšského a českého šlechtického stavu a potvrzení erbu /124/; jedno potvrzení šlechtictví a polepšení erbu /125/ a jedno potvrzení šlechtictví a erbu a přijetí k němu /126/.

Jak už bylo řečeno, rozbor jednotlivých formulí by potřeboval mnohem více listin. Proto se omezím na charakteristiku jednotlivých částí zápisu. Každý začíná intitulací. Většinou jde o intitulaci zkrácenou ve formě "Nos" a za ním následujícího

panovníkova jména. Pouze u listin pro Krocína /127/ a pro strýce z Libanu /128/ se vyskytuje intitulace střední.

V jednom jediném opise za titulací následuje adresa. Jde o listinu pro Jana Theodora Sixta z Ottersdorfu /129/. Tato listina se od ostatních sedmi liší také tím, že není koncipována jako oznámení ostatním o udělení milostí, ale jako oznámení příjemci, který je v listině přímo osloven.

U ostatních listin následuje za titulací promulgace, která je rozvedena nejen jako oznámení všem, ale to je upřesněno jako všem, kdo listinu budou číst nebo jim bude čtena, teď či do budoucna. Promulgace se nevyskytuje v listině pro Sixta.

Arenga následující za promulgací ji nepřerušuje v žádném ze zjištěných případů. Její formule se různí případ od případu a je jich celkově větší množství než v textech českých a německých. Většinou se nese ve významu svrchovanosti panovnické moci, který ze své štědroty a lásky, z boží vůle mu vnuknuté, odměňuje pro příklad jiným ty, kteří si toho zaslouží. Jde vlastně o obdobu českých areng, resp. jejich vzor, ale v mnohem obsáhlejší a bohatší podobě. Arenga chybí u listiny pro Libany /130/.

Narace se nezbytně vyskytuje ve všech zápisech. Je taktéž obsáhlejší než v českých listinách a poskytuje množství informací o osobách příjemců.

Poté se objevuje dispozice; její skladba je rozdílná podle udělovaných milostí. V sedmi z osmi případů je v ní popis erbu, vždy uvedený slovem "videlicet" a po blasonu formulí odkazující na miniaturu /131/. V tomto místě je přerušen zápis listiny pro Kryštofa Schobera z Greifenthalu a pokračování textu až do datace, jež je v zápise též uvedena, je naznačeno formulí "ut forma communis" /132/. U ostatních opisech pokračuje dispozice ještě určením situací a míst, kde je možno erb užívat a udělením predikátu.

Po dispozici následuje sankce. Tato část listiny se neobjevuje ve Ferdinandových listinách pro strýce z Choteřiny /133/ a z Dalmanhorstu /134/. V listině pro Sixta z Ottersdorfu /135/ je zapsána jenom část sankce obsahující příkaz pro všechny, kteří jsou zde vyjmenováni. Co mají dotyční činit, to už zapsáno není. Končí zde celý text, takže ani datace nebyla zapsána. Sankce jak vyplývá z předešlého textu této kapitoly se nevyskytuje ani v zápisu nobilitace Schoberovy /136/, kde je nahrazena odkazem na formulář. Ve čtyřech zachycených sankcích je určena také pokuta za porušení práv listinou udělených. Pokuta má rozdílnou výši. V listině pro Libany jde o 25 hřiven zlata /137/, v listině pro Sixe o 30 hřiven /138/, v listině pro Sonnenštejny o 40 hřiven /139/ a v listině pro Krocína o 50 hřiven /140/. Je zde též zachyceno rozdělení pokuty na poloviny, jednu pro císaře a druhou pro příjemce a jeho potomky.

Koroborace, kromě nedokončeného zápisu pro Sixta a odkazového zápisu pro Schobera, chybí také v listině pro strýce z Choteřiny /141/. V této listině, jakožto jedině latinské, je denní datum určeno podle světců, v ostatních listinách je datováno pořadím dne v měsíci.

Shrnou-li se zjištění této kapitoly, lze říci, že pořadí jednotlivých částí listin mělo následující podobu: titulace, promulgace, arenga, narace, dispozice, sankce, koroborace a datace, dle popsaného originálu byly v eschatokolu ještě podpisy.

V některých českých a německých listinách narace následuje po titulaci a je rozdělena arengou na dvě části. V latinských listinách se rozdělení narace neobjevuje. Narace české listiny poskytuje málo informací o příjemci listiny, německé jsou na ně o něco bohatší a nejvíce informací je v listinách psaných latinsky.

Sankce přikazuje zachovávání listinných ustanovení a stanoví pokutu za jejich porušení, která se pohybuje od 20 do 100 hřiven zlata a je rozdělena rovným dílem mezi vydavatele a příjemce. V některých listinách není výše pokuty určena, někde sankce chybí úplně.

Datováno je v českých listinách podle světců, v německých a latinských dle pořadí dne v měsíci, výjimečně se v latinsky psaných textech objevuje též datace podle světců.

České formule jsou stereotypní, o německých není na dané pramenné základně možno říci něco určitějšího, ale přece jenom se různí více. Právě bohatství různých formulí je v latinských listinách. Ve skladbě listin přezívají některé středověké části jako např. arenga a ojediněle také adresa.

Skladba erbovních listin byla v dosavadním diplomatickém bádání opomíjenou oblastí. Je to zapříčiněno tím, že erbovní listiny se začínají objevovat ve 14. století /142/, ale větší nárůst jejich počtu je v 15. a 16. století, kdy listiny jako hlavní předmět diplomatického zájmu jsou odsunuty do pozadí aktivním materiálem a knihami. Nicméně jsou erbovní listiny neodmyslitelným projevem středověké a zčásti také novověké společnosti a jsou důležitým pramenem pro dějiny šlechty, zvláště v období od 15. do 20. století.

Je nutno v budoucím období prozkoumat skladbu nobilitačních listin i v dalších stoletích, aby bylo možno získat přehled o vývoji listinných formulí tohoto druhu právního aktu od středověku až po 20. století. K tomu mohou sloužit nejen salbuchy a registra, ale hlavně originální dochované listiny, jejichž studium naráží na to, že nejsou vypracovány soupisy nobilitačních listin ve všech našich archivech a o listinách v soukromém majetku nemá heraldik přehled téměř vůbec.

ČESKÁ HERALDICKÁ TERMINOLOGIE V PŘEDBĚLOHORSKÉM OBDOBÍ

Popisy znaků, jakožto nezbytná část dispozičních formulí, se vyskytují už od počátku erbovních listin ve 14. stol., někdy jsou však nahrazeny vyobrazením erbu v miniatuře /143/.

V 16. stol. dochází k postupnému nárůstu počtu erbovních listin, který pro předbělohorské období vrcholí za vlády Rudolfa II. Navíc se v této oblasti plně uplatnila čeština a je možno si utvořit představu, jak asi vypadalo české blasonování na počátku novověku.

Na první pohled lze říci, že celý blason je zbytečně rozvláčný a podrobný, to však platí pouze pro heraldiku 20. století. Do hry zde totiž vstupují dva podstatné faktory. Prvním faktorem je právní povaha celého aktu udělení erbu a tím vlastně i šlechtictví /144/, jakožto splnění nejdůležitější podmínky pro přijetí do rytířského stavu té které části habsburského soustátí /145/. Proto bylo zapotřebí co nejpřesnějšího popisu udělovaného znaku, aby nemohlo při výkladu nějakého pochybného místa v blasonu dojít k poškození práv někoho jiného, či k jakékoli záměně. Druhým faktorem byla terminologická nedokonalost, která ještě neznala zobecnění jednotlivých poloh figury ze štiřu a vyjádření nejobvyklejší polohy tím, že by bylo zakotveno už v samotném označení figury a poloha méně frekventovaná by měla jednoduché speciální označení, jak se ostatně ukáže z následujících řádek.

Jednou z nejdůležitějších věcí při popisu znaku je vyjádření heraldických tinktur, kterým se tehdy říkalo barvy, ať už šlo o barvu či kov v heraldickém slova smyslu. Terminologie tinktur byla v podstatě stejná jako je dnes, avšak kromě černé,

zelené a přirozené (popřípadě železné) měly ostatní tinktury svůj ekvivalent, který byl v listině spojován s heraldickým jménem tinktury spojkou nebo. Tento ekvivalent byl spíše pro oblast malířskou, takže už v listině bylo zakotveno, které barvy se mohou pro stanovenou tinkturu použít. Pro zlato byla ekvivalentem žlutá, pro stříbro bílá (tj. jako dnes, i když je při blasonování použita pouze jedna z obou možností), pro červenou byla ekvivalentem rubínová a pro modrou lazurová. Někdy se pro označení tinktury užívalo přirozené barvy figury - např. černý kůň byl popisován jako vraný /146/. Přirozená barva pak zahrnovala všechny možné barvy a jejich kombinace i jednotlivé skvrny tak, jak byly na skutečném předobrazu obecné figury; přirozenou barvu pro předměty ze železa suplovala barva želená. Někdy docházelo i k opominutí udání tinktur /147/.

Každý popis erbu začínal štítem a byl uváděn slovy "Totižto štít..." Tvar štítu nebyl popsán, neboť záleželo na umělci, který v příštích dobách bude erb ztvárňovat, jaký tvar si vybere /148/.

V případě, že byl štít nerozdělen, přistoupilo se rovnou k určení tinktur a k výčtu figur. Byl-li štít dělen, popsal to koncipista jako "...štít v póli na přič rozdělený..." /149/, při štítu polceném jako "...štít na póli na dyl rozdělený..." /150/, při štítu děleném kosmo jako "...na póli barvami na pokos od levé strany zhůru k pravé rozdělený..." /151/ nebo "... štít od pravé strany od vrchu pošikem k levé dolův rozdělený..." /152/, čtvrcený štít pak byl popisován jako "...štít na čtvero rozdělený..." /153/. Špice byla popisována jako "...štít od spodku na způsob krokve špicem nahoru rozdělený..." /154/ rozdělení krokví je popsáno "...štít na trý dvěma štrychy bílé nebo stříbrné barvy proti sobě od spodku vzhůru způsobem krokvice postavenými rozdělený..." /155/.

Dělení štítu břevnem (popřípadě řekou), též dělení kosmé a šikmé, je popisováno stejně jako vodorovné, kosmé nebo šikmé dělení prosté a je doplněno na závěr po výčtu figur v obou polovinách štítu formulí "...a přes týž štít v póli pošikem od pravé k levé straně dolův štrych žluté neb zlaté barvy se vidí..." /156/ nebo "...ve prostřed pak téhož štítu též na pokos (tj. šikmo, jak to vyplývá z předchozího textu blasonu) řeka tekoucí..." /157/. Objevuje se však též popis "...štítu uprostřed na přič štrychem žluté nebo zlaté barvy rozděleného..." /158/ nebo "...štít na póli na pokos od levé strany k pravé vzhůru štrychem žluté nebo zlaté barvy rozdělený..." /159/. Jiné dělení štítu se v materiálu pro nobilitace staroměstských měšťanů nevyskytuje /160/.

Rozdělení štítu ne na pole, ale pouhé rozdělení barvami, kde další figura zaujímá celou výšku nebo šířku štíťové plochy bez ohledu na dělicí linie, bylo popisováno v případech, že šlo o polcení, dělení, kosmé a šikmé dělení či čtvrcení stejně, jako když se jednalo o oddělení jednotlivých polí. Jiná je situace, kdy byl štít vícekrát dělen. V zkoumaném materiálu je podchyceno trojí dělení štítu, v kterém je pak figura vyplňující jeho podstatnou část. Dělení je popisováno takto: "...štít rozdělený, dva štrychy černé a dva štrychy bílé, na přič..." /161/.

Ostatně jednotlivá pole byla popisována obdobně, i když přes jejich několikanásobné dělení nebyla umístěna jiná figura. Třikrát polcené pak je blasonováno "...ve spodní polovici štítu čtyry štrychy od spodku zhůru, první od pravé strany žluté neb zlaté, druhý černé, třetí bílé neb stříbrné, čtvrtý štrych červené neb rubínové barvy..." /162/. Sedmkrát šikmo dělená polovina štítu byla popisována jako "...polovice téhož štítu po pravé straně osmi štrychy na pokos od spodu pravé strany k levé zhůru obrácenými barvami rozdělená, od spodu první štrych, třetí, pátý

a sedmý červené nebo rubínové a druhý štrych, čtvrtý, šestý a osmý bílé nebo stříbrné barvy..." /163/. Zajímavým způsobem se vypořádal koncipista s erbem pro Jiřího Závětu ze Závětic, kdy spodní pole šikmo děleného štítu bylo opět šikmo děleno, a popsal to takto: "...štít žluté neb zlaté barvy na póli na pokos od pravé strany k levé zhůru rozdělený, v spodní polovici téhož štítu též na pokos štrych při vrchu modré nebo lazurové barvy..." /164/.

Obdobným způsobem bylo postupováno, jednalo-li se o rozdělení štítu sudým počtem čar, čili o kůl či břevno, popřípadě o několik takových figur. Pojem kůl, břevno, kosmé břevno a šikmé břevno byl nahrazován stejně jako několikanásobné dělení (tj. lichým počtem čar) termínem "štrych" pro každou barevně od ostatních se odlišující část štítu (pro jediné břevno v poli to však nebylo vždy pravidlem). Rozdíl byl pouze v označení směru "štrychu". Pro břevno to bylo "...polovice...modré nebo lazurové barvy, přes níž vprostřed napříč štrych bílé nebo stříbrné barvy..." /165/. Kůl či kůly byly popisovány jako "...dva štrychy na dyl..." /166/.

U šikmých a kosmých břevn se k popisu štrych taktéž přidávalo i poněkud krkolomné označení, odkud kam "štrych" vede, i když to bylo uvedeno buď jako "pošíkem", nebo "napokos". Popis mohl mít dvě varianty. První a častější variantou byl výčet jednotlivých barevných pruhů: "...štít o sedmi štryších, první, třetí, pátý a sedmý blankytné a druhé, čtvrtý a šestý bílé nebo stříbrné barvy pošikem vzhůru od pravé strany k levé obrácený..." /167/. Druhou variantou bylo: "...polovice štítu modré nebo lazurové, v níž pošikem tři štrychy od pravé strany k levé vzhůru obrácené žluté nebo zlaté barvy se vidí..." /168/. Tento způsob popisu má nesporně blíže k popisu modernímu.

Figura, která je dnes popisována jako kosmá pata, se tehdy vyjádřila jako "...třetí díl pole u spodku od pravé polovice až k levé strany spodku pošikem..." /169/.

Jinou heroltskou figurou je šachovnice. Také zde je blason poněkud obšírnější: "...barvami žlutou nebo zlatou a modrou nebo lazurovou šachernicí rozdělená..." /170/. Posledními dvěma heroltskými figurami, které se v tomto období vyskytují častěji, je krokve, o níž je psáno výše, a dělení štítu cimbuřovým řezem, lépe a jednodušeji možno nazvat tuto figuru zdi. Zde je otázka, zda zeď považovat za figuru čistě heroltskou, čistě obecnou, nebo za jakýsi přechod mezi těmito skupinami. Na jedné straně je pravda, že dělí štít geometrickou linií pravidelných pravouhlých výstupků - stínek, na druhé straně však se ve většině případů zeď popisuje jako kvádřová, takže se de facto mění z figury heroltské na figuru obecnou. Navíc existuje též znak, kde kvádřovaná zeď má cihlovou, tj. přirozenou, barvu, což u heroltské figury není možné /171/. Přestože stínky zdi vynikají do horní poloviny štítu, bývá štít popisován jako dělený a ve spodní polovici se zdi: "...štít na přič rozdělený, v spodní polovici zeď bílá, kvadrátová, s pěti stínkami..." /172/. Počet stínek bývá vždy uváděn a pohybuje se od tří do pěti.

Ve funkci figury obecné byla zeď velmi často spojována s další figurou, která z té zdi vyrůstala. Jelikož nebyl tehdy znám heraldický termín rostoucí nebo vyrůstající, bylo používáno slova "vyniká", a to ve spojení, jako kdyby zbytek figury byl za zdi, avšak blasonována byla jen jeho polovina, která je vidět: "...ve spodní polovici zeď...", za níž půl kamzíka zvířete...po zadní kýty vyzdvíženého...do svrchní polovice téhož štítu blankytné nebo modré barvy vyniká..." /173/.

Při uvádění tinktur rozděleného štítu se postupovalo dle dnešního úsu většinou jen při polcení. Při dělení, šikmém dělení a kosmém dělení se častěji začínalo

spodní polovinou a pak teprve se pokračovalo polovinou vrchní. Totéž platilo i pro štít se zdí.

K označení jednotlivých polí čtverceho štítu nebylo užíváno řadových číslovek či písmen jako dnes, ale jednotlivé čtvrti se popisovaly slovy dle svého postavení ve štítu: "...spodní pravá a vrchní levá čtvrt modré neb lazurové barvy...", v levé pak spodní a pravé svrchní čtvrti červené neb rubínové..." /174/ nebo "...štít na čtvero rozdělený dvojí barvy, na pravé straně čtvrt vrchní červená a levá modrá a opět čtvrt dolní pravá modrá a levá červená..." /175/.

U obecných figur se používalo přibližně stejného označení jako dnes, avšak to bylo doplňováno upřesňujícími významy, popřípadě jejich skupinami. Nejčastějšími upřesněními byla substantiva "zvíře" nebo "pták", někdy i "lité zvíře" /176/. Ve většině případů bylo připojováno také upřesnění směru, kterým je figura orientována, a to i tehdy, jestliže šlo o obrácení vpravo. Spolu se směrem, v němž byla figura orientována, se udávalo i položení jednotlivých částí figury. Postavení lva ve skoku, tj. takové, které se dnes většinou neblasonuje, neboť se pod prostým termínem lev (nebo i jiné zvíře) myslí přímo lev ve skoku, bylo vyjádřeno: "...lev...na zadních nohách vzhůru postavený a od levé strany k pravé obrácený, rozložené přední nohy, odevřená ústa a jazyk vyplazený, vocas vyzdvížený mající..." /177/. Velmi často byl místo "odevřených úst" používán obrat "rozžavená ústa".

Takovéto upřesnění platilo u většiny savců a též heraldických oblud, z nichž je možno jmenovat jednorožce, pegasa, saň, mořského kozoroha či gryfa /178/. Jednorožec, pegas, a saň se vyskytují pod stejnými jmény jako dnes, gryf je nazýván "noh pták" nebo, a to méně často, "grejř" /179/. U mořského kozoroha není ještě užíváno adjektiva mořský, které vyjadřuje spojení přední poloviny zvířete s rybím ocasem, nýbrž "...kozorožec... s zadkem neboližto vocasem točeným ku podobenství mořské ryby..." /180/.

Dlužno se ještě zmínit o figuře jelena, a to především o jeho parozích. V blasonech předbélhorského období se nazývají rohy a slovo parohy se používá pro jednotlivé výsady: "...půl jelena...s rohy o pěti parozích..." /181/.

Podobná situace je i u figury orlice. Místo termínu orlice se však užívá "orel". Také zde je připojeno upřesnění pro jednotlivé části figury: "...orel...s roztaženými křídly...k pravé straně patřící se vidí..." /182/. Podobně je tomu i v případě poloviny orlice rostoucí z poltící linie: "...půl vorla černého s jednou nohou, s jedním křídlem a s celou hlavou, odevřenými ústy a vyplazeným jazykem..." /183/. Někdy je též připojen směr, do něhož polovina orlice hledí: "...půl orla...od pravé strany k levé s rozžavenými ústy a jazykem vyplazeným obráceného se spatřuje..." /184/.

U ostatních ptáků není potřeba činit podrobný výčet, neboť není větších odchylek, pouze místo pojmu zobák či ústa se užívá "pysk", ale to většinou v případě, že pták něco v zobáku drží.

Pozastavme se ještě u figury, na níž obecná figura, není-li umístěna volně ve štítu, stojí. Jmenovitě jde o trávnick, skálu, pahorek a trojvrší. Trávnick se vyskytuje bez odlišného pojmenování, taktéž i skála, pokud nemá více jak jeden vrcholek, se od dnešního názvu neliší, je však někdy označována jako "kus skály" /185/, nebo jako "pahrbek nebo skála" /186/.

V případě skalnatého dvojvrší či trojvrší se píše o skále "vo dvou pahrbcích" /187/ či "...o třech špičatých pahrbcích mezi nimiž prostřední nad jiné dva níže vyšší..." /188/. U trojvrší se buď mluví pouze o "...třech pahrbcích..." nebo je trojvrší blíže specifikováno, jako např. v polepšení erbu Valentinu Kirchmayerovi

z Rejchvic v inzerci původního znaku "...tři vrchy své přirozené barvy, převyšující prostřední druhých..." /189/. V případě pahorku se píše o "pahrbku" /190/.

Ostatní obecné figury, není zapotřebí zde uvádět neboť jejich tehdejší názvy se markantně nebo vůbec neliší od dnešních a u těchto figur je zachováno to, co bylo řečeno o polohách figur ve štítu.

Je nutno se ještě zmínit o člověku, respektive o figuře lidské postavy, která se ve znacích staroměstských měšťanů také vyskytuje, i když zde půjde také spíše jen o to, jak je popisováno jeho postavení ve štítě. Ve shromážděném materiálu se lidská postava vyskytuje celá pouze jednou. Jde o obrněného muže, jenž je však v atypickém postavení, neboť drží oběma rukama meč položený na levém rameni. Popis této figury se vcelku neodlišuje od dnešního, až na to, že je upřesněno, že jde o meč vytažený: "...muž v celém zbroji voděný, k pravé straně obrácený stojí, v rukách svých meč nahý na levém rameni složený držíc..." /191/.

V dalších případech pak jde o polovinu muže neboli, jak to bylo tehdy popisováno, "po kolena". Skutečnost, že muž je obrněn není blasonována ustáleně. Kromě muže "ve zbroji" se píše také o muži "zbrojném" /192/ či o muži "v celém kyrsu" /193/.

Drží-li něco v ruce, má ji "...vzhůru vyzdvíženou a v ní svíci rytířskou držící..." /194/, zatímco nedrží-li v ruce nic má ruku "spodepřenou" /195/. V tomto případě je rukou, která něco drží, ruka pravá a rukou podepřenou ruka levá.

Vyrůstá-li polovina muže odněkud, např. ze skály, je to popisováno, jakoby za skálou stál muž celý, jde tedy o to vystihnout alespoň blasonem plasticitu figur v dvojrozměrném prostoru plochy štítu, přitom ale popis respektuje, že viditelná je pouze polovina postavy: "...skála sivé barvy, za níž půl muže..." /196/.

Vyskytuje se také případ, kdy muž není obrněn, ale je oděn v jiný oděv, jenž je nazýván "župicí". Župice je podrobně popsána včetně barvy knoflíků a opasku: "...mužiček holý v župici s pínadly neboližto haklíky žlutými a černými nad kolena, pravá polovice té župice do pasu s rukávem černé a levá žluté neb zlaté barvy, ...jsa přepásán pintou černou a žlutou s promínajícími feflíky..." /197/.

Z částí lidského těla se ve sledovaném materiálu vyskytuje pouze ruka. Její oděnění je popisováno stejně jako u celého muže: "ruka zbrojná" nebo "...zbroj a plechovnici...voděná..." /198/.

Další součástí erbu, jež byla popisována po štítu, je přilba s příkrývadly. Zde není vcelku nic dlišného od dnešních zvyklostí. Přilba se sice nazývala "helm", ale i tento termín je v dnešní době běžný. Vyskytuje se i pojem "kolčí" a místo výrazu turnajská přilba se používal "otevřený turnýrský helm", což je pouze modifikace pod vlivem němčiny a adjektivum "otevřený" bylo pouhým upřesněním, stejným jako u obecných figur. Jediný rozdíl je v popisu polohy přilby. Na rozdíl od dneška se psalo o přilbě "nad štítem". Příkrývadla byla popisována jako "příkrývadla neboližto fafrnochy" a jejich poloha byla rovněž upřesněna, a to formulí "...dolův potažené visí...", která byla užívána ve všech zjištěných blasonech.

Poslední částí znaku je klenot. Spojení klenotu s přilbou je ve většině případů zakryto korunou, točenicí nebo věncem, z čehož také splyvala příkrývadla. Koruna, točenice a věnec nebyly záměrně zmíněny spolu s přilbou, neboť v tehdejších blasonech byly popisovány až spolu s klenotem. Vždy po popsání přilby a příkrývadla následuje formule "...nad tím nadevším točenice z týchž všech čtyř barev s rozletitými feflíky..." nebo "...nad helmem koruna zlatá královská...", přičemž určení "nad tím nadevším" (nebo "nad tím vším") a "nad helmem" je používáno bez

ohledu, zda jde o korunu, točenici nebo věnec. Zatímco názvosloví koruny je jasné - "koruna zlatá královská", v případě točenice byl používán též pojem "punt" /199/ nebo z němčiny převzatý "pauš" /200/. Točenice byla vždy stejných tinktur jako příkrývadla a po stranách z ní vlály stejnobarevné pruhy nazývané "feřlíky". Název věnce se oproti dnešku nelišil, byl pouze upřesňován názvem rostliny, z níž byl zhotoven.

Figury na přílbě nebyly v tehdejší době nazývány klenotem. Byly to prostě figury, které "vynikaly" z točenice, koruny, věnce nebo přímo z přílby.

Klenot v erbech novoštitních rodů většinou opakoval figuru ze štítu, často však po obou stranách doprovázenou. Těmito doprovodnými figurami byly rohy, křídla a v menší míře jelení parohy. Při popisování klenotů byly rohy, křídla a parohy blasonovány na prvním místě a figura jsoucí mezi nimi se popisovala až na závěr.

Křídla se vyskytují vždy jako "vorlí", "vorlová", "vorličí" nebo "vorličná" a měla dvě polohy. Častější polohou byla poloha křídel rozevřených. Takto uspořádaná křídla byla popisována jako "rozkřídlená", "proti sobě rozkřídlená", "proti sobě postavená", "proti sobě roztažená", "podle sebe stojí" nebo není jejich postavení výslovně určeno a při výčtu tinktur se mluví o pravém a levém křídle. Druhou, méně častou, polohou byla křídla složená. Tato situace se popisovala jako křídla "jedno na druhé položené" nebo "jedno na druhém", vyskytlo se i spojení "...dvě křídla orličí v hromadu spojená..." /201/. Zde se při uvádění tinktur hovoří o křídle spodním a vrchním.

U klenotu dvou rohů je situace jednodušší, protože tyto se vyskytují pouze vedle sebe a nikdy ne na sobě. Proto je vždy řeč o rohu pravém a levém. Tato figura je vždy upřesněna jako rohy "bůvolové" a při jejich popisu je uvedeno, že "vynikají".

Rohy a křídla v klenotu bývají v převážné většině děleny. Jelikož se jedná buď o rohy nebo křídla tinktur rozdílných, tedy k zbarvení obou dvou bylo dohromady použito čtyř tinktur, nebo o rohy či křídla barev střídavých, čili bylo použito pouze dvou tinktur, převážně barvy a kovu, a to tak, že se střídají křížem, postupuje blasonování zprava doleva a zdola nahoru, v menší míře je užito postupu u pravého rohu nebo křídla zdola nahoru a u levého shora dolů či opačně a nejméně často se objevuje současný usus zprava doleva a shora dolů.

Jelení parohy jsou převážně přirozených barev. O jejich tehdejší terminologii bylo hovořeno v souvislosti s obecnými figurami.

Figura, která se v některých případech mezi křídly, rohy a parohy vyskytuje je většinou "vynikající" místo dnes obvyklého pojmu rostoucí. Pokud takto není označena, jedná se o figuru umístěnou volně nad korunou. Velmi často opakuje klenot figuru ze štítu. Pak je tato blasonována buď úplně se všemi náležitostmi, nebo je popsána pouze rámcově, tj. její základní část s odkazem na přesný popis při blasonu štítu: "...půl lva tolikéž žluté neb zlaté barvy vším tím způsobem jako v štítu od levé strany obráceného se též spatřuje a vidí..." /202/.

Závěrem lze tedy říci, že blasonování v předbellohorském období mělo svá ustálená pravidla, i když nebyla důsledně dodržována. Tato pravidla se částečně lišila od dnešního usu, částečně však byla shodná, respektive z nich dnešní způsob popisování erbů vychází. Blasonování se vyznačovalo značnou obšírností a mnohomluvností na úkor stručnosti a přehlednosti, což bylo dáno jak snahou o co největší jednoznačnost, tak nepropracovaností terminologie, kdy název figury ještě

v sobě nezahrnoval zároveň i její postavení, či toto postavení nebylo označeno stručným, výstižným termínem. V neposlední řadě byla forma popisu značnou měrou závislá i na tehdejší jazykové skladbě. Nicméně tato forma přetrvávala a velmi podobné blasony se objevují ještě na počátku 18. století /203/, kdy texty erbovních listin jsou téměř výhradně psány německy, a za základ si ji vzal i August Sedláček v Českomoravské heraldice, který však už některé anachronismy vynechal nebo je modifikoval v duchu tehdejší doby /204/. Pro dnešní dobu, kdy způsob popisování znaků se vyznačuje snahou o co největší stručnost a přehlednost při zachování maximální přesnosti za pomoci zkvalitněné terminologie, je forma českých renesančních blasonů neúnosná.

(Pokračování v *Heraldické ročence* 1994)

Prameny, literatura, poznámky:

- 1/ Bartoš, F. M.: *Husitská revoluce*. I. Praha 1965. II. Praha 1966. Činovec, I.: *České tituláře 16. století*. Praha 1980. Dipl. práce, strojopis. Klecanda, V.: *Obnovení desk zemských po požáru r. 1541. Zprávy zemského archivu království českého V*, 1918, s. 191-270. Týž: *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku*. ČAS VI, 1928, s. 1-126. Týž: *Tři kapitoly o českomoravských erbovních*. Zprávy Českého zemského archivu VII, 1932, s. 69-96. Krejčík, T.: *K studiu erbovních listin*. AČ XXVII, 1977s. 145-150. Markov, J.: *Spor pánů a rytířů o sedání v lavicích*. Sborník prací z dějin práva československého I. K padesátým narozeninám profesora Jana Kaprasa jeho žáci. Praha 1930, s. 98-103. Mejský, J.: *Příspěvky k dějinám šlechty v Čechách s připojením rodopisu rytířů Nebeských z Vojkovic*. Praha 1901. Mezník, J.: *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*. Praha 1965. Palacký, F.: *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků (doplnil J. Charvát)*. Dílo Františka Palackého I., Praha 1941, s. 321-417. Polišenský, J. - Snider, F.: *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*. ČsČH XX, 1972, s. 515-526. Rechciglová, H.: *Erbovníci a jejich přijímání do rytířského stavu před vydáním OZZ*. Praha 1978. Rigor, práce, strojopis. Russocki, S.: *Protoparlamentarismus v Čechách do počátku XV. století*. Warszawa 1973. Růžek, V.: *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361*. SAP XXXVIII, 1988, s. 37-311. Spěváček, J.: *Václav IV. 1361-1419. K předpokladům husitské revoluce*. Praha 1986. Šusta, J.: *Králi cizinec*. Praha 1939. Zháněl, S.: *Jak vznikla staročeská šlechta*. Brno 1930.
- 2/ Jak to vyplývá z nobilitační listiny Kryštofa Schobera z Greifenthalu z 12. února 1609 - Sal 12b/965-966'. V SÚA Praha ve fondu ČDK pod sign. IV D 1 je uchováván aktový materiál pro nobilitace, povyšování do stavu a inkoláty. Jsou zde také tři žádosti o udělení erbu, které se vztahují ke zvolenému tématu. Pisatelé žádostí jsou Šebestián Haunsilt z Fyrštenfeldu (kart. 439), Valentin Kirchmayer z Reychvic (kart. 449) a Ondřej Václav Posthumovský z Tyberýna (kart. 475). Pisatel v nich píše, že si přeje udělit erb dle připraveného návrhu, ten však u žádosti není. Pravděpodobně byl na zvláštním listě a při vyhotovování konceptu byl od žádosti oddělen - viz též Klecanda, *Tři studie...* - viz pozn. 1.
- 3/ O vzniku písemností v České dvorské kanceláři viz Stloukal, K.: *Česká kancelář dvorská 1599 - 1608*. Pokus z moderní diplomatiky. Praha 1931. K taxovnictví blíže viz Talif, M.: *K dějinám rakouského taxovnictví*. I. Praha 1906, II. Praha 1912.
- 4/ Líva, V.: *Berní rula III. Pražská města*. Praha 1949. V dalších poznámkách bude tato edice označována pouze jako Berní rula.
- 5/ Šebánek, J.: *Desetipanský úřad Starého Města pražského a jeho knihy*. SPDMP V, 1932, s. 767-929. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Šebánek.
- 6/ Mendelová, J.: *Soupis úředníků osmipanského úřadu na Starém Městě pražském*. Doc. prag. II, 1981, s. 144-189. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Mendelová.
- 7/ Kratochvíl, M.: *Šestipanské úřady v Starém a Novém Městě pražském do r. 1547 a jejich knihy*. SPDMP VI, 1930, s. 253- 261. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Kratochvíl.
- 8/ Urbanová, M.: *Šestipanskí úředníci Starého a Nového Města pražského v letech 1547-1628*. Doc. prag. I, 1980, s. 102-125. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Urbanová.
- 9/ Douša, J.: *Seznam staroměstských konšelů z let 1547 - 1650*. PSH XIV, 1981, s. 65-120. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Douša.
- 10/ Douša, J.: *Seznam staroměstských purkmistrů z let 1618 - 1622*. PSH XVII, 1984, s. 105-112. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Purkmistři.

- 11/ Roubík, F.: Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547-1783. SPDMP VI, 1930, s. 265-355. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Roubík.
- 12/ Bílek, T. Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Praha 1882. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Bílek.
- 13/ Liva, V.: Studie o Praze pobělohorské. I. Emigrace. SPDMP VI, 1930, s. 357-415. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Liva.
- 14/ Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II. Praha 1925.
- 15/ Gellner, G.: Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků. Praha 1938. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Gellner.
- 16/ Bydžovský z Florentina, M.: Svět za tří českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Ed. J. Kolář. Praha 1987. V dalších poznámkách bude tato edice označována jako Bydžovský z Florentina.
- 17/ Truhlář, A. - Hrdina, K. - Hejnic, J. - Martínek, J.: Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. I. Praha 1966, II. Praha 1966, III. Praha 1969, IV. Praha 1973, V. Praha 1982. V dalších poznámkách bude tato práce označována jako Rukověť.
- 18/ Svědčí o tom Möllerovy přípis na předešlý s přesným datem dokončení evidence.
- 19/ Kubatův přípis na předešlý Sal 283 z 24. června 1859 pod poznámkou Möllerovou.
- 20/ von Doerr, A.: Der Adel der böhmischen Kronländer. Praha 1900.
- 21/ RKP 3745
- 22/ Roubík, F. - Culková, D. - Kollman, J.: Saibuchy. Sal. 1527 - 1832. Numerický inventář a abecední rejstřík. Praha 1981. Strojopis.
- 23/ Stloukal, K.: Česká kancelář dvorská 1599 - 1608. Pokus z moderní diplomatiky. Praha 1931, s. 90.
- 24/ viz pozn. 23, s. 65.
- 25/ viz pozn. 24.
- 26/ Např. přijetí Jakuba Fikara k erbů kněze Jana z Vratu z 2. června 1527 - RG 3/33.
- 27/ Např. nob. strýců z Hornašina - Sal 283/166-166'. "List erbovní dán jest slovným Matějovi Erzkafíř a Matějovi Hyršovi řečenému"
- 28/ Zápis nobilitace Tomáše Haufa a Ondřeje Marchiona Žďárských ze Zdařina - Sal 22/133'-135.
- 29/ Zápis konfirmace přijetí Jana Černovického, Jana Vultčina a Jana Hubecia k erbů Jana Libockého z Libé Hory - Sal 22/118'-122.
- 30/ Krejčík, T.: K studiu erbovních listin. AČ XXVII, 1977, s. 145-150. Krejčík, T.: Metodologický příspěvek k využití erbovních listin jako historického pramene. Slovenská archivistika XIX, 1984, s. 70-85.
- 31/ Schwarzenberg, K.: Heraldika čili Přehled její teorie se zřetelem k Čechám. Praha 1941. Zenger, Z. M.: Česká heraldika. Praha 1978. Gall, F.: Österreichische Wappenkunde. Wien - Köln - Graz 1977.
- 32/ Král z Dobré Vody, V.: Heraldika. Souhrn pravidel a předpisů znakových. Praha 1900.
- 33/ Kolář, M.: Českomoravská heraldika I. Praha 1902.
- 34/ viz pozn. 33, s. 144-146.
- 35/ Hauptmann, F.: Das Wappenrecht. Bonn 1896. Seyler, G. A.: J. Siebmacher's großes Wappenbuch Bd A. Geschichte der Heraldik (Wappenwesen, Wappenkunst, Wappenwissenschaft). Nürnberg 1885-1889. Reprint Neustadt an der Aisch 1970. Gritzner, E.: Heraldik. Grundriss der Geschichtswissenschaft. Berlin 1912.
- 36/ Leonhard, W.: Das grosse Buch der Wappenkunst. München 1976.
- 37/ Oswald, G.: Lexikon der Heraldik. Leipzig 1984.
- 38/ Bock, F.: Der älteste kaiserliche Wappenbrief. Archiv- lische Zeitschrift XLI, N. F. VIII, 1932, s. 48-55.
- 39/ Rejsa-Kolkovský, J.: Erbovní list Adama Reysy Kolkowského z Kolkowicz. Sborník Jednoty potomků pobělohorských exulantů - pokutníků a přátel rodopisu v Praze, VII, 1936, č. 1, s. 9-11. Pokorný, P. R. - Karlovský, A. F. J.: K otázkám erbů Jakuba Krčína z Jelčan a Sedlčan. GHL 1972, díl II., č. 16, s. 7-10. Bednařík, K.: Samuel Martinus z Dražova. Heraldická ročenka 1982, s. 40-42.
- 40/ Jankovič, L.: Miniaturná malba na armáloch bratislavskej zbierky. Bratislava 1983. Dipl. práce, strojopis. Krejčík, T.: Erbovní listina z r. 1418. Bulletin Moravské galerie Brno 1977, č. 25, s. 23-24. Týž: K malířskému dílu Jana M. Prechlera. GHL 1977, č. 5, s. 176. Týž: K soupisu malířů erbovních listin. Heraldická ročenka 1978, s. 49-50. Týž: Ke studiu erbovních listin. Sborník příspěvků z I. celostátního setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1980, s. 38-40. Týž: Neznámý malíř erbovních miniatur z rudolfinské Prahy. Heraldická ročenka 1981, s. 65-67. Týž: K typologii miniatur v erbovních listinách 18. stol. Heraldická ročenka 1982, s. 31-39, 1983, s. 47-57. Týž: Šest století erbovních miniatur. Heraldická ročenka 1985, s. 3-36. Radocsay, D.: Gotische Wappenbilder auf ungarischen Adelsbriefen. Acta historiae artium Academiae Scientiarum Hungariae V, 1958, s. 317-358, X, 1964, s. 57-68. Radocsay, D.: Renaissance Letters Patent Granting Armorial Bearings in Hungary. Acta historiae artium Academiae Scientiarum Hungariae XI, 1965, s. 241-269, XII, 1966, s.

71-92. Tompos, E.: Wappenbriefe in Sopron. Jahrbuch der Heraldisch - genealogischen Gesellschaft "Adler", LXX, 1967, s. 77-87.

- 41/ Holinka, R.: O formulích erbovních listin z kanceláře císaře Karla IV. Erbovní knížka 1939, s. 15-23.
- 42/ Smetana, J.: Palatinové Jan Ernst a Christian Theodor Schosserové z Emblebenu a Friedhelmu. Heraldická ročenka 1985, s. 37-51.
- 43/ Svátek, J.: Dvorská kancelář Valdštejnova frýdlantského vévodství. Studia muzea Kroměřížska LXXXIII, 1985, s. 43-96.
- 44/ Beránek, K.: K otázce palatinátu (komitivy) Pražské university (Nobiles de Lauro). AUC - HUUP XIII, 1973, fasc. 1-2, s. 83-98.
- 45/ Záloha, J.: Eggenberské a schwarzenberské nobilitační dipomy. Praha 1962. Dipl. práce, strojopis.
- 46/ Např. v konfirmaci přijetí Vavřince Břekovce, Václava de Klivo a Jakuba Holého k erbů Jana Škréty a Jana Polia Šotnovských ze Závovic a polepšení erbů všem pěti z 12. března 1580 - Sal 12a/4-7'.
- 47/ Např. v konfirmaci přijetí Jana Mikeše k erbů Jeronýma Hrobčického z Hrobčic z 10. května 1538 - Sal 283/176'-177'.
- 48/ Nobilitace Jana Pelhřimovského a Václava a Šimona Výšků z Výškořic z 1. února 1588 - Sal 12a/185-187'.
- 49/ Sal 12b/1027-1030'
- 50/ Konfirmace přijetí Adama Cyrilla k erbů Viléma st. Konecchlumského z Konecchlumí z 10. března 1608 - Sal 12b/900-904.
- 51/ Nobilitace Ondřeje a Václava Stangů a Jana Kostelníčka z Labětína z 24. dubna 1605 - Sal 12b/847-849.
- 52/ Konfirmace přijetí Karla Trubky k erbů Viléma, Jindřicha a Jiřího Viléma Komedků z Rovin z 27. února 1589 - Sal 12a/222-225.
- 53/ 25. února 1591 - Sal 12a/290-293', viz též poznámka 48 a text kapitoly k ní se vztahující.
- 54/ Arengu např. nemá přenesení erbů Ondřeje z Tišnova na Martina a Šimona z Tišnova ze 17. ledna 1541.
- 55/ Nobilitace Martina a Matouše Carchesiů, Daniela Pěčkovského a Martina Jíšovského z Krausentalu ze 16. února 1590 - Sal 12a/261-264'.
- 56/ viz pozn. 48.
- 57/ 25. srpna 1615 - Sal 22/192'-195.
- 58/ Sal 284/64-64'
- 59/ 3. prosince 1558 - Sal 286/155-155'.
- 60/ viz pozn. 51.
- 61/ 24. března 1538 - Sal 283/166-166'.
- 62/ Všechny příklady jsou z potvrzení erbů pro Jakuba Srnovce z Varvažova, konfirmace přijetí Jana Lanna Kouřimského, Linharta Touškovského a Vavřince Slánského k němu a polepšení erbů všem z 28. září 1580 - Sal 12a/16-18'.
- 63/ 8. listopadu 1578 - RG 89/81'-81b'.
- 64/ 24. února 1598 - Sal 12b/593'-599.
- 65/ viz pozn. 47.
- 66/ viz pozn. 50.
- 67/ viz pozn. 48.
- 68/ Konfirmace přijetí Jana Černovického, Jana Vultčina a Jana Hubecia k erbů Jana Libockého z Libé Hory z 12. listopadu 1612 - Sal 22/118'-122'.
- 69/ viz pozn. 59.
- 70/ Potvrzení erbů pro Pavla Radoňovského z Kosmačova a konfirmace přijetí Jana Čecha, Jiřího Slánského a Albrechta Růženského k němu z 26. října 1583 - Sal 12a/84-86'.
- 71/ Polepšení erbů pro Jana Pelhřimovského a Šimona a Václava Výšky z Výškořic z 29. prosince 1592 - Sal 12a/347'-350'.
- 72/ Konfirmace přijetí Pavla Fišla k erbů Gabriela Svěchýna, Jana Ornia, Jana Kunštáta a Václava Nikodémova z Paumberka z 5. března 1584 - Sal 12a/93'-96'.
- 73/ viz pozn. 70.
- 74/ Sal 12a/460-465
- 75/ viz pozn. 63.
- 76/ Konfirmace přijetí Jáchyma Krocína a Šimona Žabky k erbů Václava st. Krocína z Drahobejle z 10. srpna 1591 - Sal 12a/314-317.
- 77/ viz pozn. 46.
- 78/ Např. konfirmace přijetí Matyáše a Martina Timínů, Jakuba a Vavřince Osejnů a Jana Lavína k erbů Václava Lavína z Ottenfeldu a polepšení tohoto erbů z 1. října 1601 - Sal 12b/707-712'.

- 79/ viz pozn. 46.
80/ Polepšení pro strýce z Varvažova - viz pozn. 62.
81/ viz pozn. 72.
82/ viz pozn. 48.
83/ viz pozn. 61.
84/ Konfirmace přijetí Ondřeje Purkhamera k erbů Jana Kutovce z Úrazu a polepšení tohoto erbu z 18. února 1579 - RG 89/93'-95'.
85/ viz pozn. 55.
86/ viz pozn. 61.
87/ viz pozn. 58.
88/ Polepšení erbu a rozhojnění predikátu pro Kašpara Lukáše Lukšana z Luftenštejna z 2. září 1596 - Sal 12a/551'-554'.
89/ Konfirmace přijetí Pavla Prokopa k erbů Václava Kamaryty z Rovín ze 3. října 1595 - Sal 12a/474-477'.
90/ Konfirmace přijetí Jonathana Bohutského k erbů Oldřicha Šturma z Hranic z 21. června 1614 - Sal 22/161'-165'.
91/ viz pozn. 61.
92/ viz pozn. 46.
93/ viz pozn. 89.
94/ viz pozn. 58.
95/ viz pozn. 46.
96/ viz pozn. 62.
97/ viz pozn. 70.
98/ viz pozn. 61.
99/ viz pozn. 58.
100/ viz pozn. 89.
101/ Konfirmace přijetí Šebestiána Agrikoly k erbů Jindřicha a Matěje Scriboniů z Horšova z 25. června 1573 - RG 89/23'-24'.
102/ viz pozn. 49.
103/ viz pozn. 76.
104/ viz pozn. 62.
105/ viz pozn. 78.
106/ viz pozn. 84.
107/ viz pozn. 63.
108/ viz pozn. 74.
109/ viz pozn. 46.
110/ viz pozn. 101.
111/ viz pozn. 55.
112/ SÚA Praha, ČDK, list. č. 95.
113/ Polepšení erbu pro Jana Kirchmayera z Reyhovic z 27. dubna 1618 - Sal 22/306'-312'.
114/ 28. května 1532 - Sal 297/88'-90'.
115/ 26. července 1600 - RG 168/287'-290'.
116/ viz pozn. 113.
117/ Konfirmace přijetí Benedikta a Jiřího Finků k erbů Daniela, Pavla a Jiřího Kochů, polepšení erbu a udělení predikátu z Kolburka z 20. srpna 1588 - RG 168/145-146'.
118/ Potvrzení erbu pro Fridricha Otta z Dalmanhorstu a konfirmace přijetí Ondřeje Klatovského, M. Ondřeje Philona a M. Václava Krušiny ze 17. září 1545 - Sal 285/35'-36'.
119/ Nobilitace Matěje Collina, Jana Orphea, Vít Traiana, Jana Šentigara s bratry a Jana Roderica z Choteřiny z 15. května 1542 - Sal 284/127-128.
120/ Nobilitace Jiřího Jaroměřského, Severina Loštického a Štěpána Lounského z Libanu z 10. července 1595 - Sal 12a/465'-468'.
121/ 12. února 1609 - Sal 12b/965-966'.
122/ Konfirmace přijetí Jana a Pavla Kuttneaurů a Jiřího Kameníka k erbů Šimona a Samuela Simonidů a Davida Sontaga ze Sonnenštejna z 20. srpna 1609 - Sal 12b/985'-989'.
123/ Udělení šlechtického stavu a polepšení erbu pro Jana Theodora Sixta z Ottersdorfu - Sal 12b/827-830'.
124/ Udělení říšského a českého šlechtického stavu a potvrzení erbu pro Václava Krocína z Drahobeje ze 16. června 1594 - Sal 12a/424'-430'.

- 125/ Potvrzení šlechtictví a polepšení erbu pro Samuela, Abrahama, Izáka a Jakuba Sixe ze Šandeliře ze 17. května 1617 - Sal 22/271-275.
126/ viz pozn. 118.
127/ viz pozn. 124.
128/ viz pozn. 120.
129/ viz pozn. 123.
130/ viz pozn. 120.
131/ Jediný případ, kdy erb popsán není je v listině pro Krocína (viz pozn. 124), kde je řečeno, že erb je potvrzen a obnoven.
132/ viz pozn. 121.
133/ viz pozn. 119.
134/ viz pozn. 118.
135/ viz pozn. 123.
136/ viz pozn. 121.
137/ viz pozn. 120.
138/ viz pozn. 125.
139/ viz pozn. 122.
140/ viz pozn. 124.
141/ viz pozn. 119.
142/ Krejčík, T.: Šest století erbových miniatur. Heraldická ročenka 1985, s. 3.
143/ viz pozn. 142.
144/ Přesné rozlišení nobilitace od pouhého udělení erbu provedl až Ferdinand II. dvorským dekretem z 10. března 1629 - viz Langer, C. E.: Ahnen- und Adelsprobe die Erwerbung, Bestätigung und Verlust der Adelsrechte in Oesterreich. Wien 1862.
145/ Klecanda, V.: Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku. ČAS VI, 1928, s. 1-126.
146/ Polepšený erb Granovských z Granova - Sal 12b/1001'-1005'.
147/ Např. u erbu Jakuba Fikara z Vratu nejsou uvedeny tinktury klenotu - RG 3/33.
148/ K tvaru štítu blíže Kučera, F.: Tvarový vývoj štítu v renesanci a baroku. Sborník příspěvků II. celostátního setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1983, s. 64-69.
149/ Erb Borka z Hornic - Sal 12a/389'-390'.
150/ Erb Humburka z Humburka - Sal 12a/414-415'.
151/ Erb stýců z Jenštejna - Sal 12a/585-587'.
152/ Erb strýců z Dylenhofu - Sal 12a/587'-588'.
153/ Erb Bohutského z Hranic - Sal 22/161'-165'.
154/ Erb Matyáše Anbandera z Rozendorfu, nob. 10. dubna 1602, - Sal 12b/724-725. Anbander nebyl mezi staroměstskými měšťany zjištěn.
155/ Erb Jizbických z Jizbice - Sal 12a/341'-342'.
156/ Erb Celestýna z Freyfeldu - Sal 12b/638'-639'.
157/ Erb Posthuma Posthumovského z Tyberýnu - Sal 12b/778'-779'.
158/ Polepšený erb Valentina Kirchmayera z Reyhovic - RG 89/81'-81b'.
159/ Erb Jeronise z Libušína - Sal 12b/738-742'.
160/ Z nestaroměstských měšťanů možno zmínit ještě Jiřího Bakaláře od Bílých Orlů z Plavče, nob. 11. června 1553, jenž měl dvakrát dělený štít, a horní třetinu polcenou. Je to popisováno "...štít na tré na příč rozdělen...třetí pak vrchní díl nebolítoz polovice štítu na dvě na dél rozdelen..." (Sal 286/5-5').
161/ Erb Holečka z Karlovy Hory - Sal 283/83'.
162/ Erb strýců Šotnovských ze Závořic - Sal 287/353'-354'.
163/ Erb Pichlpergera z Pichlperka - Sal 12a/522-527'.
164/ Sal 12a/567'-568'.
165/ viz pozn. 150.
166/ Erb Lukáše Lukšana z Luftenštejna - Sal 12a/551-554'.
167/ Erb Cyrilla Konecchlumského z Konecchlumí - Sal 12b/900-904'.
168/ Původní erb strýců z Výškořic - Sal 12a/185-187'.
169/ Erb strýců z Taurperka - RG 89/41-41'.
170/ Erb strýců z Častolovic - Sal 12a/520-521'.
171/ Erb Aretina z Ehrnfeldu - Sal 22/192'-195'.

- 172/ Erb Šmertoše z Rysntalu - Sal 287/242b'-243b.
 173/ viz pozn. 170.
 174/ viz pozn. 153.
 175/ Erb Mikeše z Hrobčic - Sal 283/176'-177'.
 176/ Např. erb strýců z Lubic - Sal 12a/158-159.
 177/ Erb Wintera z Polehrad - Sal 12a/288'-289'.
 178/ Erb Martina Bacháčka z Nauměřic s nebeským pegasem a popisuje se jako "...znamení z oblohy nebeské, jenž slove Pegasus, v podobnosti koně bílé neb stříbrné barvy se dvěma křídly vzhůru, jedno na druhé, rozkřídlenými od levé strany k pravé obrácený, ústa odevřená a jazyk vyplazený..." a pak následuje výčet jednotlivých míst, na nichž jsou hvězdy - Sal 12a/321'-322'. Jakožto příslušník pražské university nespadal pod jurisdikci Starého Města pražského, a tudíž ho v následující kapitole neuvádím.
 179/ Např. erb Finka z Kolburka - Sal 12b/959-963.
 180/ viz pozn. 153.
 181/ Erb Lopatského z Liběchova - Sal 22/85-86.
 182/ Polepšený erb strýců z Výškořic - Sal 12a/347'-350'.
 183/ viz pozn. 151.
 184/ Erb Schoppera z Adorfu - Sal 22/108'-109'.
 185/ Např. erb strýců z Paumberka - Sal 285/68'-69'.
 186/ Polepšený erb strýců z Aventýna - Sal 12a/460-465.
 187/ viz pozn. 150.
 188/ Erb Frycia z Felsdorfu - Sal 12b/820-821.
 189/ RG 89/81'-81b'.
 190/ Např. erb Cybického z Křovic - Sal 12b/760-760'.
 191/ Erb Haunšilla z Fyrštenfeldu - Sal 12a/80-80'.
 192/ viz pozn. 161.
 193/ Např. v erbů Aretina z Ehrnfeldu - Sal 22/192'-195'.
 194/ Erb Melantricha z Aventýnu - Sal 12a/460-465.
 195/ viz pozn. 194.
 196/ viz pozn. 194.
 197/ Erb Oršinovského z Firštenfeldu - Sal 12a/287-288.
 198/ Erb Vodňanského z Uračova - Sal 12b/802-803'.
 199/ Např. erb Radoňovského z Kosmačova - Sal 286/54-54'.
 200/ Např. erb strýců z Libína - Sal 12a/154-155.
 201/ Erb Kozla z Peclínovce - Sal 22/123-126.
 202/ Erb strýců z Kundratic - Sal 12b/804-805.
 203/ Tak je tomu např. v listině z 31. srpna 1705, již je udělován starý rytířský stav Ondřeji Schreyerovi z Hory Dražého Kamene - SÚA Praha, ČDK, IV D 1, kart. 496.
 204/ Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II. Praha 1925.

Seznam použitých zkratk

- AČ - Archivní časopis
 AUC-HUCP - Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis
 Berní rula - Líba, V.: Berní rula III. Pražská města. Praha 1949.
 Bilek - Bilek, T. Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Praha 1882.
 Bydžovský z Florentína - Bydžovský z Florentína, M.: Svět za tří českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596. Ed. J. Kolár. Praha 1987.
 ČČH - Český časopis historický
 ČDK - fond Česká dvorská kancelář
 ČsČH - Československý časopis historický
 ČRSČ - Časopis rodopisné společnosti československé v Praze
 Doc. prag. - Documenta pragensia
 Doerr - von Doerr, A.: Der Adel der böhmischen Kronländer. Praha 1900.
 Douša - Douša, J.: Seznamy staroměstských konšelů z let 1547 - 1650. PSH XIV, 1981, s. 65-120.
 Gellner - Gellner, G.: Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků. Praha 1938.
 GHL - GH-Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze

- Král - Král z Dobré Vody, V.: Heraldika. Souhrn pravidel a předpisův znakových. Praha 1900.
 Kratochvíl - Kratochvíl, M.: Šestipanské úřady v Starém a Novém Městě pražském do r. 1547 a jejich knihy. SPDMP VI, 1930, s. 253-261.
 Líba - Líba, V.: Studie o Praze pobělohorské. I. Emigrace. SPDMP VI, 1930, s. 357-415.
 M.-C. - Meraviglia - Crivelli, R. J.: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch - genealogischen Erläuterungen. Bd. IV, abth. 9. Der Böhmisches Adel. Nürnberg 1886.
 Mendelová - Mendelová, J.: Soupis úředníků osmipanského úřadu na Starém Městě pražském. Doc. prag. II, 1981, s. 144-189.
 PSH - Pražský sborník historický
 Purkmistři - Douša, J.: Seznam staroměstských purkmistrů z let 1618 - 1622. PSH XVII, 1984, s. 105-112.
 RG - fond Registra
 Roubík - Roubík, F.: Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547-1783. SPDMP VI, 1930, s. 265-355.
 Rukověť - Truhlář, A.-Hrdina, K.-Hejnic, J.-Martínek, J.: Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. I. Praha 1966, II. Praha 1966, III. Praha 1969, IV. Praha 1973, V. Praha 1982.
 Sal - fond Salbuchy
 SAP - Sborník archivních prací
 Sedl. - Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II. Praha 1925.
 Sch. - Schimon, A.: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Česká Lípa 1859.
 Sch.-Král - Schimon, A.-Král von Dobrá Voda, A.: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. 2. gänzlich umgearbeitete Auflage. S. d.
 SPDMP - Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy
 SÚA - Státní ústřední archiv
 Šebánek - Šebánek, J.: Desetipanský úřad Starého Města pražského a jeho knihy. SPDMP V, 1932, s. 767-929.
 Urbanová - Urbanová, M.: Šestipanskí úředníci Starého a Nového Města pražského v letech 1547-1628. Doc. prag. I, 1980, s. 102-125.

MICHAL FIALA: DREI STUDIEN ZUR BÖHMISCHEN RENAISSANCEWAPPENKUNDE. (DIE NOBILITATIONEN DER ALTSTADTPRAGERBÜRGER VOM 1526 BIS ZUM 1618 IM LICHT DER SAALBÜCHER)

Das ursprüngliche Ziel dieser Arbeit war eine Analyse der Wappenbreife im Einführungszeitabschnitt der Habsburgerregierung im Böhmen, das ist bis zur Entstehung des zweiten Standesaufstands im Jahre 1618. Als Muster wurden die Nobilitationen der Altstadtpraegerbürger gewählt. Es handelt sich um die Bürger darum, da diese eine Gesellschaftsschicht darstellten, die im diesem Zeitabschnitt am zahlreichsten unter den Nobilitanten vertreten war; und um Altstadtpraeger darum, da die Angehörigen der bedeutendsten Stadt im Land das größte Prozent der nobilitierten Bürger vorstellten. Es ist die Bevölkerungslage, aus der sich am meisten der Staatsverwaltungsbeamter, der weiteren Lage der vorwiegend enbergischen Nobilitanten, rekrutierten.

Das Quantum des versammelten Materials ermöglichte die Sprache der böhmischen Renaissanceblasen zu charakterisieren. Es geht um die Zeit wann sich die böhmische Sprache im diesem Sphäre erstmalig markanter zur Geltung gemacht hatte, und die so den Grund der modernen böhmischen heraldischen Terminologie bildete.

Endlich das letzte Thema sind die eigentlichen Wappen, die den Altstadtpraegerbürger erteilt wurden. Es handelt sich nicht nur um deren Beschreibung, erworbenen aus den Primärquellen, also den zuverlässigsten, aber auch um Versuch den heraldischen Geschmack der Zeit im Böhmen zu erfassen. Zugleich sind hier die Abweichungen und Ungenauigkeiten registriert, die in sich die meistzitierten Werke der böhmischen Wappenkunde umfassen.

Als Quellengrundlage dienten die Abschriften der Privilegien aus den Saalbüchern, einer Reihe der Bücher, die von der Vereinigten Hofkanzlei in Wien angefertigt wurden, und die betreffende Einschreibungen vom 1580 bis zum 1830 umfassen. Zu denen war später die Originalregister aus der Zeit der Regierung Ferdinands I. und Maximilians II. beigelegt. Der letzte Bestandteil der Grundquellen war die Originalregister aus den Bestand RG des Zentralen Staatsarchivs Prag, die den Anfang der Quellengrundlage zum Jahre 1527 geschoben hatte.

Das Formular der böhmischen Wappenbreife ist stereotypisch und verhältet sich einige archaischere Teile. Es ist sehr ähnlich dem deutschen Formular und beide gehen aus dem lateinischen Formular hinaus, dabei es an beiden zur Vereinfachung und Verkalkung der einzelnen Formeln kam.

Die böhmische Terminologie des vorwiegend enbergischen Zeitabschnitts ist einigermaßen weitschweifiger als die heutige Terminologie. Die Identifikation der Figurbenennung mit ihrer Stellung gibt es hier noch nicht und ist hier

namentlich aufgeschlüsselt. Die heraldischen Farben haben ihre Äquivalente (Blau - Lasur, Gold - Gelb usw.). Ebenso ist das Verfahren bei der Beschreibung der einzelnen Felder und Kleinodspartien noch nicht stabilisiert.

Die erteilten Wappen benützen am häufigsten einen ungeteilten Schild, dann die Spaltung und Teilung, die übrigen Modalitäten der Schildszerteilung verschwindend. Häufig kommt in Sicht die Schildsverteilung, über die dann eine Gemeinfigur gelegen ist, die die ganzen Schildfelder erfüllt. Das häufigste heraldische Abzeichen in einzelnen Feldern ist die Kombination der zweien Gemeinfiguren im Gestalt der Hauptfigur, die die Nebenfigur hält. Das häufigste Kleinod sind der Flug, die Hörner und das Geweih, entweder alleine, oder mit einer weiteren Figur inmitten. Am häufigsten geht es um Wiederholung der Schildfigur. Das Kleinod ohne Flug, Hörner oder Geweih wiederholt wiederum am häufigsten die Schildfigur.

Vergleichung mit den heraldischen Summarwerken (Sedláček [sieh Anm. Nr. 206], Král [sieh Anm. Nr. 207], und böhmisches Band szs. Neueren Siebmachers [sieh Anm. Nr. 208]) weist eindeutig an tradiertes Faktum, da diesen Werke sehr unverlässlich sind. Siebmacher führt ein Minimum von Wappen aus diesem Zeitabschnitt an.

Michal Fiala

ŠLECHTIČTÍ STUDENTI NA PRAŽSKÉM ARCIBISKUPSKÉM SEMINÁŘI V 17. A 18. STOLETÍ.

Michal Fiala - Jan Vichra

Cesty mladých příslušníků pobělohorské aristokracie za vzděláním vedly nejrůznějšími směry. Vedle domácích studií, jež využívala především vyšší šlechta, připadala v úvahu poměrně rozsáhlá síť jezuitských gymnázií, kde ve čtyřech gramatických a dvou humanitních třídách studenti získali průpravu pro další studium na univerzitě, tvořené v této době tříletou filozofií a poté teologickou, právnickou či medicínskou fakultou, od roku 1653 rovněž celé v rukou Tovaryšstva. Péče jezuitů o šlechtické studenty, elitu tehdejší společnosti a také nejdůležitější skupinu potenciálních donátorů řádu, je patrná již při letmém pohledu do dochovaných gymnaziálních matrik, /1/ kde jsou jejich jména uváděna zpravidla na prvních místech. Tyto snahy se staly se i jedním z důvodů založení tzv. konviktu svatého Bartoloměje, kde mohlo najednou studovat až 22 mladých aristokratů. /2/ Kromě jezuitů, žárlivě střežících svůj monopol na vyšší vzdělání, zřizovaly školy také některé další řády, zvláště piaristé, jejichž výchovné snahy však směřovaly spíše do řad mládeže z chudších vrstev.

Pražský arcibiskupský seminář stál v tomto spektru poněkud stranou. /3/ Vznikl jako ostatní diecézní semináře na základě usnesení tridentského koncilu (1540-1560), jež ukládalo biskupovi povinnost pečovat o výchovu kněžského dorostu, a je velmi pravděpodobné, že autoři myšlenky diecézních seminářů se zájmem o studium mezi šlechtickou mládeží ani nepočítali. V Čechách, do značné míry nekatolických, byl tento úkol zvlášť aktuální - ve třicátých letech 17. století bylo z tisíce far obsazeno jen asi 350, přičemž nebylo neobvyklé, že měl jeden kněz na starost až sedm beneficí. Na založení semináře měl rozhodující podíl pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667), který pro tento účel zakoupil v roce 1631 od Polyxeny z Lobkovic Králův dvůr u Prašné brány (v místech dnešního Obecního domu). Protože ten byl značně zdevastován a v roce 1632 dokonce vyřabován saským vojskem, výuka zde mohla začít až roku 1636. Harrach jeho působnost cílevědomě rozšiřoval a v roce 1640 jej spojil s tzv. Norbertinem, založeným opatem strahovských premonstrátů Kašparem z Questenberga pro výchovu řádového dorostu, a v roce 1663 s Bernardinem, plnícím stejný účel pro cisterciácký řád. Seminář měl podobu soudobého vysokého učení s dvouletým filozofickým a tříletým teologickým cyklem, od roku 1638 s právem udílet akademické grady. Je proto jen přirozené, že se stal terčem nevole jezuitských otců a v důsledku pak i předmětem dlouhodobých sporů mezi arcibiskupem a představiteli Tovaryšstva. /4/ Počáteční, značně nepříznivé období však přestál a vyvíjel svoji činnost, důkazem jejíž úrovně byl i vzrůstající zájem uchazečů o přijetí. Roku 1783 byl zrušen; po krátkém intermezu vyplněném existencí generálních seminářů byl však v roce 1790 obnoven a působí v Praze dodnes.

Studium v semináři bylo odvozeno od jezuitského vzoru, jenž měl na svou dobu poměrně vysokou úroveň. Vyučovali zde řeholníci - nejprve irští františkáni (hibernové) z konventu u sv. Ambrože a v průběhu let také premonstráti, cisterciáci

a benediktini. Jejich přednášky poslouchaly dvě skupiny studentů. První, relativně autonomní celek tvořili mladí řeholníci, vysílání sem svými konventy, aby si doplnili vzdělání a připravili se na další dráhu v rámci řádu. Nejpočetněji jsou mezi nimi zastoupeni premonstráti a cisterciáci, ve zřejmé souvislosti se zmiňovaným Bernardinem a Norbertinem. Druhou, početnější skupinu tvořili světské studenty, o nichž jsme poměrně zevrubně informováni díky matrice uložené ve Strahovské knihovně, obsahující jména, rodiště a další působistě seminaristů z let 1636-1746. /5/ Mezi 1036 zápisy tvoří záznamy o šlechticích počtem 15 necelých 1,5 %. Potvrzuje se tedy původní závěr, že studium v semináři bylo pro aristokracii (zvláště vyšší) neatraktivní. Působení po ukončení semináře bylo navíc omezeno povinností seminaristy působit nejméně tři roky ve farní správě, k níž se zavázal již slibem záhy po svém přijetí, takže před šlechtickým absolventem vyvstávala nepříliš uspokojivá vidina života na některé zapadlé a doslova ožebračené faře se vzdálenými a mnohdy spíše teoretickými konturami další kariéry. Přesto je patnáct šlechtických studentů dokladem, že duchovní dráha mnoha z nich začala právě zde. Šlechtická skupina studentů se nevyznačovala takřka žádnými specifiky ve srovnání s ostatními seminaristy, snad jen lepší čitelností vlastních osudů zaznamenaných genealogickou literaturou. Přesto však můžeme konstatovat, že aristokraté dosahovali - ať už díky schopnostem zděděným po předcích či původu - v průměru častěji vyšších hodností a věnovali se také více literární činnosti, takže jejich osudy pro nás nepozbývají zajímavosti a stojí za to si je v následujících medailónech alespoň krátce připomenout.

JINDŘICH HLOŽEK ZE ŽAMPACHU

Narodil se Albrechtu Kryštofu Hložkovi ze Žampachu na Skřivaněch, místosudímu Království českého (+ 8. srpna 1671) a Alžbětě Vencelíkové z Vrchovišť a Sarabic. Kromě něj se duchovnímu stavu oddali jeho tři bratři. /6/ Jindřich Hložek ukončil studium v semináři mezi lety 1670 - 1678. Byl kanovníkem královéhradeckým a byl jmenován jako vyučující v semináři, ale zemřel již roku 1681. /7/

Hložkové ze Žampachu pocházeli ze severovýchodních Čech. Jejich předkem byl Petraň ze Zebína, který v letech 1279 - 83 bojoval proti Braniborům. S největší pravděpodobností nechal postavit nad Orlicí hrad Žampach a je snad totožný s Petrem ze Žampachu, který se připomíná roku 1308. Největšího vzestupu dosáhl tento, většinou chudý, rod v osobách dvou Jindřichových bratrů, kteří se věnovali světské kariéře. Albrecht Václav se stal purkrabím pražského Hradu (+ 1693) a dal v posledních deseti letech

svého života postavit rodinný palác v Kanovnické ulici na Hradčanech. Václav Kryštof (+ 1737) se přes úřady místopísaře (1705), místosudího (1708) a místokomorníka (1711) dopracoval v roce 1720 až do úřadu nejvyššího písaře království českého. /8/

Znak: Ve stříbrném štítě černá, zlatě kovaná trubka s černo - stříbrnou šňůrou, totéž co klenot. Příkrývadla černo - stříbrná. /9/

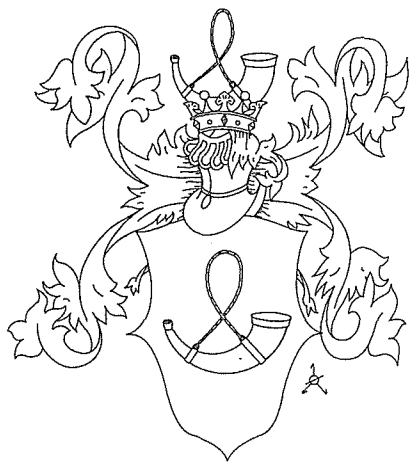
KAREL DOMINIK RYTÍŘ ŘEČICKÝ

Narodil se v Praze. Studia v arcibiskupském semináři ukončil mezi lety 1679 a 1690. Potom byl kaplanem v kostele Panny Marie před Týnem a poté farářem u Panny Marie na Louži. Roku 1705 se stal farářem u sv. Martina ve zdi. 11. srpna 1708 jmenován apoštolským protonotářem. Taktéž byl kanovníkem staroboleslavským. 23. června 1709 zvolen svatovítským kanovníkem, kamž byl instalován 22. září téhož roku. Byl zdejšími českým kazatelem a děkanem u sv. Apolináře. Roku 1715 byl českými stavy, společně s Janem Ludvíkem Steyerem, deputován do rektifikační komise, znovu byl do ní deputován roku 1722 spolu se Zdeňkem Jiřím Chřepickým z Modlíškovic. K roku 1720 je doložen jako scholastik. 30. dubna 1722 se stal arcijáhnem a 3. září téhož roku byl zvolen svatovítským kapitulním děkanem. Za jeho působení, které trvalo déle jak deset let byla zrestaurována kapitulní knihovna a obnoven sasko - lauenburský dům.

Roku 1726 byla ukončena roztržka kapituly s arcibiskupem Ferdinandem z Khuenburgu. 20. listopadu 1732 byl zvolen svatovítským proboštem. 18. června 1733 ho císař Karel VI. povýšil do rytířského stavu, udělil mu erb, který však Řečický užíval už dříve. Zemřel krátce poté, 26. ledna 1734 a je pohřben v kapitulní kryptě. Údajně to byl muž pokorný, "holubice bez žluči", otec chudých a ponížených a velký milovník pokoje a svornosti. /10/

Rod byl usedlý v Praze. Jiří Řečický, radní Nového Města pražského byl roku 1621 sťat na Staroměstském náměstí za svou účast ve stavovském povstání. Staroměstský radní a primátor Jindřich Řečický naopak za třicetileté války sloužil císaři a roku 1639 po odchodu vojska švédského generála Banéra od obléhané Prahy zabránil svým zákrokem u presidenta dvorské rady válečné, Jindřicha Šlika, plenění města císařskou soldateskou. /11/

Při povýšení Karla Dominika Řečického do rytířského stavu byl udělen následující znak: V červeném štítě zlatý, vodorovně ležící kmen, z něhož raší tři zelené listy. Na štítě spočívá korunovaná turnajská přílba s červenou - zlatými příkrývadly.

Klenot opakuje znamení ze štítu. /12/ Před nobilitací byly na pečetech listy trojlaločné.

JAN CHRYSOSTOM HEROLT ZE STODU

Narodil se v Litoměřicích kolem roku 1677 a byl pravděpodobně synem Jiřího Viléma ml. Herolta ze Stodu (1632 - 1700). Studium na arcibiskupském semináři dokončil mezi lety 1697 a 1698. Působil jako staroboleslavský děkan a kanovník na Vyšehradě, kde též zemřel. /13/ Byl jedním z donátorů arcibiskupského semináře. /14/

Heroltové ze Stodu pocházeli od Jiřího Viléma st., který jako horlivý přívrženec jezuitů a absolvent jejich škol působil v protireformační kampani v Čechách v letech 1626 - 1628 a v roce 1629 se usadil v Litoměřicích, kde byl rychtářem. Příslušníci rodiny se rozšířili po Čechách a zmizela povědomost o jejich šlechtictví. Na konci 19. století žádali o renobilitaci Jan, Bohuslav, Antonín

a dva Karlové Heroltové, avšak vyhověno bylo jenom Janovi, c. a k. rytmistrovi, a to 26. března 1899. /15/

Znak: Kosmo dělený štít, nahoře ve zlatě polovina černé orlice, dole ve stříbře dva červené kosmé pruhy. Příkrývadla černo - zlatá, červeno - stříbrná, klenotem jsou dvě křídla, pravé zlaté s dvěma černými pruhy, levé stříbrné taktéž se dvěma pruhy, ale červenými. /16/

ZDENĚK JIŘÍ CHŘEPICKÝ Z MODLÍŠKOVIC

Narodil se 7. března 1678 Janu Jindřichovi Chřepickému z Modlíškovic a Kateřině Alžbětě Lukavské z Řeneč. Studium v arcibiskupském semináři ukončil mezi lety 1697 - 1698. Jako bakalář theologie byl farářem ve Vacově u Volyně a děkanem ve Strakonici. Za jeho administrování došlo k menším úpravám strakonického hradu. Roku 1716 se stal kanovníkem v Litoměřicích a o rok později byl jmenován apoštolským protonotářem. 28. prosince téhož roku byl zvolen kanovníkem svatovítské kapituly, kamž byl instalován 1. ledna 1718. Krom toho byl děkanem u sv. Apolináře na Novém Městě pražském a kanovníkem staroboleslavským. Roku 1722 byl českými stavy deputován do rektifikační komise. Zastával též funkci přisedícího arcibiskupské konsistoře. 11. února 1733 byl zvolen děkanem metropolitního chrámu a 30. června 1734 svatovítským proboštem. 16. října 1737 byl jmenován císařským radou. Jeho životní běh poněkud zkomplikovala okupace Prahy francouzskou armádou. Po příjezdu Karla Augusta Bavorského opustil Prahu a žil v kajetánské zahradě před strahovskou branou. Při odchodu Francouzů 17. prosince 1742 byl spolu s dalšími třiceti devíti vznešenými osobami unesen ustupujícím

vojskem a jako rukojmí odvezen do Chebu. Po návratu do Prahy, roku 1743, byl, jakožto pražský sufragán, vysvěcen na titulárního biskupa memnitského. Roku 1747 držel statek Buk na Prácheňsku. Byl velkým příznivcem kultu sv. Jana Nepomuckého a na výzdobu jeho hrobky věnoval 26000 zl. Zemřel 16. května 1755 a v závěti odkázal metropolitnímu kostelu 10000 zl., kajetánům 15000 zl., hostouňskému kostelu 1500 zl., ořešskému kostelu taktéž 1500 zl., kostelu sv. Matěje v Šárce 100 zl. a svatovítské kapitule 30000 zl. Je pohřben v kapitulní kryptě a byl jedním z donátorů arcibiskupského semináře a pravděpodobně také posledním členem rodu. /17/

Rod Chřepických z Modlíškovic pocházel z jižních Čech a psal se podle tvrze nedaleko Protivína. Prvním známým předkem rodu byl Ivan z Modlíškovic, který žil za vlády Jana Lucemburského. 14. dubna 1683 byl František Albrecht Chřepický z Modlíškovic na Dobříš,

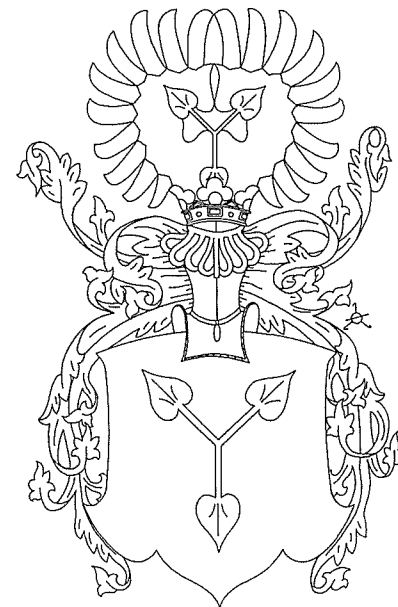
Něhošovicích a Němčicích povýšen do českého panského stavu. /18/

Znakem byl stříbrný nebo modrý štít s polovinou černého psa. Příkrývadla černo - stříbrná nebo černo - modrá, v klenotu rostoucí černý pes. /19/

BERNART VILÉM SVOBODNÝ PÁN Z ŘÍČAN

Narodil se Václavu Rudolfovi z Říčan na Ptejně a jeho manželce Voršile ze Žákavy kolem roku 1678. Arcibiskupský seminář ukončil roku 1707. Jeho počátky mezi světským klérem nejsou známy, objevuje se až roku 1712 jako farář v Novém Rychnově. O šest let později se stal litoměřickým kanovníkem a přisedícím tamní konsistoře. Zemřel 3. srpna 1726. /20/

Prvním známým předkem pánů z Říčan je Petr ze Všechrom vyskytující se na počátku 13. století. Hrad Říčany byl založen kolem roku 1260 a jako první se podle něj psal Petrův pravnucek Ondřej,

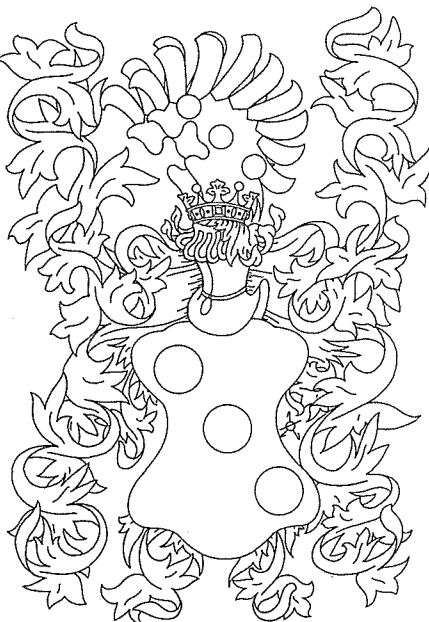
v letech 1309 - 25 nejvyšší sudí. Rod se rozdělil na několik linií. Posledními žijícími pány z Říčan byli Adam (+ cca 1798), Josef (+ 19. července 1806) a Ferdinand z linie Cehniců z Říčan. Linií, z níž pocházel Bernart Vilém nelze spolehlivě zařadit do rodové genealogie. Jejím prvním známým příslušníkem byl Vilém Hartman, který koupil roku 1653 Kněžice. Bernartův otec Václav Rudolf byl jeho synem. /21/

Znak: V červeném štítě stříbrný trojlist, totéž co klenot mezi dvěma červenými křídly, přikrývadla červeno - stříbrná. /22/

JAN VÁCLAV HENIGER RYTÍŘ ZE SEEBERGU

Narodil se v Kachlovicích. Seminární studia ukončil roku 1716 a nastoupil po nich jako kaplan v Libochovicích, kde už jako děkan působil jeho příbuzný Václav Vojtěch Heniger. Po dvou a půl letech přešel do Budyně, kde roku 1724 či 1727 (dle Consignationis) zemřel na "horkou zimnici". /23/

Henigerové ze Seebergu pocházeli z Chebska, kde na přelomu 14. a 15. století zastávali místa v chebské městské radě. Odtud se rozšířili do západních a severních Čech z tohoto rodu byl Jan Václav Heniger ze Seebergu na Horšicích a Příchovicích povýšen 21. února 1744 do stavu svobodných pánů. Vincenc Heniger, syn Vojtěcha Henigera (+ 1873) a Marie rozené Desfours, připojil na základě nejvyššího rozhodnutí z 29. srpna 1874 ke svému jménu predikát "Des Fours du Mont et Athienville", k čemuž vydal císař František Josef I. diplom datovaný 26. září 1874. /24/

Znak: V červeném štítě tři kosmo pod sebou položené stříbrné koule. Klenotem jsou dvě složená červená křídla, na předním jsou položeny koule ze štítu, přikrývadla červeno - stříbrná. Při povýšení do panského stavu v roce 1744 byla přidána koruna svobodných pánů a koule jsou popisovány jako měsíce. /25/

MATYÁŠ VOJTĚCH LINEK Z LITENSORFU (TÉŽ Z LINTOKU)

Narodil se kolem roku 1698 v Praze. Arcibiskupský seminář ukončil roku 1718 jako bakalář theologie. Po studiích působil jako farář v kostele sv. Vojtěcha na Novém Městě pražském. 2. března 1735 byl zvolen kanovníkem svatovítské kapituly a roku 1738 pak kanovníkem kostela Všech svatých na pražském Hradě. 7. září 1743 se stal děkanem u sv. Apolináře. Zemřel 12. července 1747 a je pohřben v kapitulní kryptě. Je uváděn též pouze jako Lynk. /26/

Znak: V červeném štítě kosmé břevno s línem. Na štítě spočívá korunovaná turnajská přilba, klenotem je lín obrácený hlavou dolů. /27/

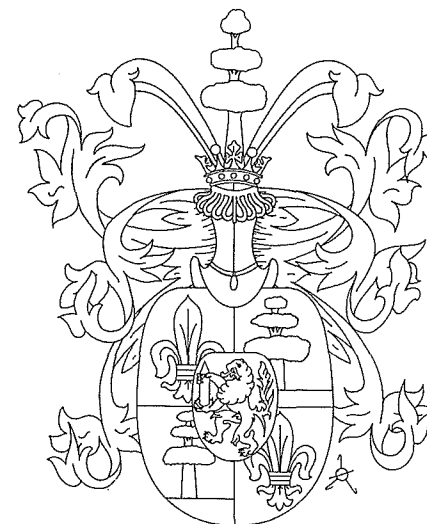

FERDINAND CHŘEPICKÝ Z MODLÍŠKOVIC

Pocházel z Prahy a narodil se kolem roku 1699. Po absolvování arcibiskupského semináře v roce 1719 působil jako farář v Budyni, odkud přešel jako kanovník do vyšehradské kapituly. /28/

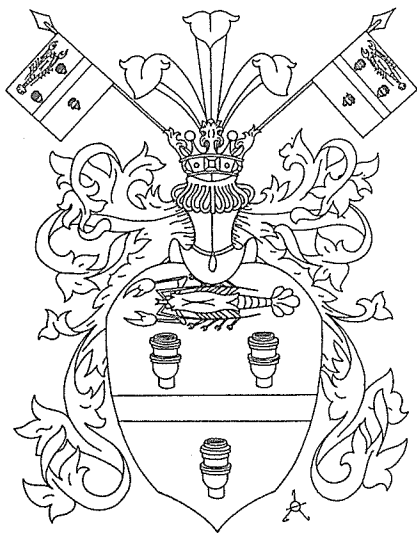
ANTONÍN JERONÝM DVOŘÁK Z BORU

Narodil se v Praze kolem roku 1688. Studia v arcibiskupském semináři ukončil roku 1727 a svou působnost v církevní správě započal jako kaplan ve Slaném a poté jako farář u sv. Vojtěcha v Podskalí. Roku 1733 získal titul doktora theologie. Byl arcibiskupským protonotářem a farářem u sv. Jindřicha na Novém Městě pražském. 30. ledna 1747 byl zvolen svatovítským kanovníkem, zemřel však již toho samého roku, 2. listopadu 1747 a je pohřben v kapitulní kryptě. Údajně to byl talentovaný, příjemný a šlechetný muž. /29/

Rodina pocházela z Prahy. Roku 1697 byl nobilitován Antonín Rudolf Dvořák, pravděpodobně otec nebo děd Antonína Jeronýma. Jedna větev rodu zůstala v Praze, druhá se přestěhovala na Těšínsko, kde se psala též z Dvořáků.

Znakem, který je znám pouze z pečeti, byl čtvrcený štít se srdečním štítkem, v něm lev držící v tlapách věž (dům?), 1. a 4. v červeném lilie, 2. a 3. ve zlatě na trávníku rostoucí borovice, jejíž koruna má tři patra. Na štítě spočívala korunovaná turnajská přílba s příkrývadly, klenotem byla dvě pera, mezi nimi borovice ze štítu. /30/

červeno - stříbrná. Při povýšení mezi svobodné pány byla Puteaniům přidána na štít koruna svobodných pánů. /33/

JAN FELIX CHUCHELSKÝ Z NESTAJOVA

Pocházel z Chrudimě a narodil se kolem roku 1713. Studium v arcibiskupském semináři ukončil roku 1733 a stal se děkanem ve Skutči a vikářem královéhradeckého biskupa. Zemřel roku 1783 ve svém rodném městě Chrudimi a pravděpodobně byl posledním svého rodu. /34/

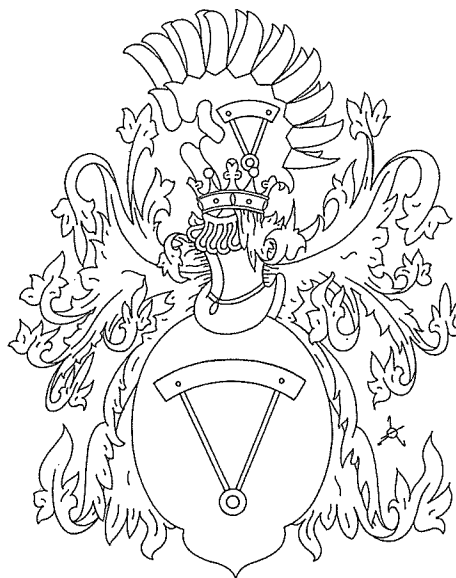
Chuchelští z Nestajova se vynořují z temnot věků v první polovině 15. století. Predikát si vzali podle Nestějova u Štáhlav. Roku 1430 žili dva bratři, Chodún a Zdeněk. Chodún se stal předkem Žehušických z Nestajova, Zdeněk zakoupil roku 1448 statek Chuchel na čáslavsku a jeho potomci si podle něj zvolili příjmení. /35/

FRANTIŠEK RYTÍŘ PUTEANI

Narodil se kolem roku 1710 v Hradci Králové. Studium v arcibiskupském semináři ukončil roku 1730 a odešel jako kaplan do Staré Boleslavi, kde zemřel již 9. března 1733 a je tam i pohřben. Byl to prý muž velmi učený a snášenlivý. /31/

Puteaniové pocházejí z Itálie, do Čech se dostal císařský plukovník Erhart Puteani, který se oženil s Marií Magdalenou Lamotte von Frintrop a vyženil s ní Wustung (Poustka, Frýdlantsko) a Bunzendorf (Boleslav, Frýdlantsko). Rod se rozšířil po Čechách a 3. července 1782 byl v osobě Josefa Františka Puteaniho na Souticích povýšen do stavu svobodných pánů. /32/

Znak: Stříbrný štít s červeným břevnem. Nad břevnem se vidí dva, pod břevnem jeden červený moždíř. V hlavě štítu je červený rak. Klenotem jsou tři stříbrná pera mezi dvěma praporci na žerdích přirozených barev, praporce opakují znamení ze štítu. Příkrývadla jsou

Znakem byl červený štít se stříbrným korbelem (uvádí se též zlatý korbel), příkrývadla červeno - stříbrná (zlatá), klenotem jsou dvě složená červená křídla, přední křídlo nese korbel ze štítu. /36/

IGNÁC MALÝ Z TULECHOVA

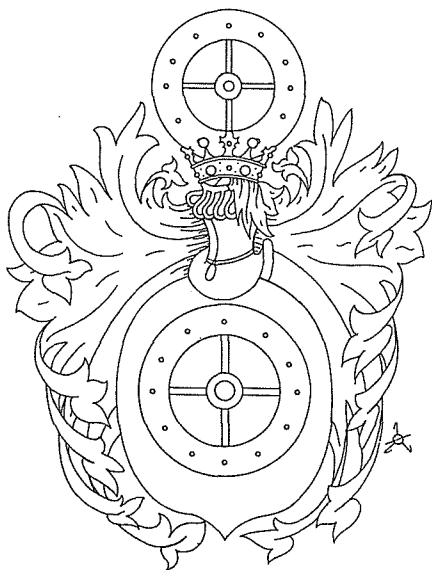
Pocházel ze Starého Města pražského a narodil se kolem roku 1713. Po studiích v arcibiskupském semináři, která ukončil roku 1733, se stal kaplanem ve Staré Boleslavi a poté farářem v Petrovicích. /37/

Rod Malých z Tulechova pocházel z Domažlic. Jan Vojtěch Malý z Tulechova přesídlil na Staré Město pražské, kde setrval i při obléhání Prahy Švédy. Od roku 1652 působil jako registrátor desk zemských. 7. února 1658 ho císař Leopold I. nobilitoval za zásluhy při švédském obležení. V žádosti o nobilitaci Jan Vojtěch uvedl, že jeho předci byli přijati k erbu M. Petra Codicilla z Tulechova.

Znak: V modrém štítě polovina přeřatého jelena přirozených barev s červeným jazykem, paroží o dvanácti výsadách a s krvácejícím řezem. Na štítě spočívá korunovaná turnajská přílba s modro - zlatými příkrývadly. Klenotem je rostoucí okřídlený jelen s roztaženými křídly, pravé je děleno modro - zlatě, levé zlato - modře. /38/

JOSEF KOC Z DOBRŠE

Narodil se kolem roku 1716 na Bohosticích ležících na jihovýchod od Příbramě jako syn Jana Viléma Teofila Koce z Dobrše. Studia ukončil roku 1736 a stal se kaplanem v Chorušicích v litoměřické diecézi. /39/

Kocové z Dobrše pocházejí z jižních Čech z tvrze Dobrše poblíž Volyně. Jako první se připomíná roku 1377 Přibík Kocík. Koncem 15. století se rod rozdělil na několik linií. Josefův otec pocházel z Ohrazenické linie, kterou založil Adam Koc, purkrabí na Novém Hradě (+ 1573). Jan Vilém Teofil seděl na Dožicích a Tažovicích. Oba statky prohospodařil a musel je roku 1712 odprodat. Žil až do své smrti v roce 1734 na Bohosticích a jeho potomstvo zůstalo v rytířském stavu. Do panského stavu byl povýšen jeho synovec Jan Markvart ml. 31. července 1767. Z ostatních linií dosáhl panského stavu Diviš Jindřich z linie Dobřské 12. ledna 1629 a 6. února 1637 byl povýšen dokonce do českého hraběcího stavu, dále byl do panského stavu povýšen Václav Albrecht z Hlavňovské linie 26. července 1680 a z vedlejší pošlosti Hlavňovské linie byl do panského stavu povýšen 9. února 1869 Ferdinand Arnošt. Diplom na panský

stav byl však vydán až deset let po jeho smrti, 25. února 1892, jeho vdově Valerii rozené Girtler von Kleeborn a jeho dětem Ferdinandovi, Alexandrovi, Eugenovi a Marii. /40/

Znakem Koců z Dobrše v rytířském stavu byl modrý štít se zlatým kolem o čtyřech loukotích, totéž co klenot, přikrývadla modro - zlatá. Diviš a Jan Markvart Kocové získali při povýšení do stavu svobodných pánů polepšení erbu. Původní znak se dostal do srdečního štítu, který drželi dva zlatí gryfi v modrém štítě. Kolo v klenotu se dostalo mezi dvě křídla, pravé bylo děleno modro - zlatě, levé opačně. Janu Markvartovi byla ještě udělena koruna svobodných pánů. /41/

JIŘÍ JOSEF SOKOL Z OTVOVIC

Pocházel z Nového Města pražské-ho. Arcibiskupský seminář ukončil roku 1743 /42/ a byl farářem ve Stobořicích. Zemřel roku 1771 jako poslední příslušník

pražské rodiny, která se v pramenech vyskytuje v 17. a 18. století.

Znak: Polcený štít, vpravo v modrém šedivá skála a na ní sedí sokol přirozených barev. Levá polovina je dělená, nahoře červená, dole stříbrno - černě polcená. Na štítě spočívá přílba s modro - stříbrnými a červeně - stříbrnými přikrývadly a s točenici týchž tinktur. V klenotu byl sokol. /43/

VILÉM ROGALSKÝ Z ROGALOVIC

Byl původem z Lomnice a studium v arcibiskupském semináři ukončil v roce 1743. /44/

ANTONÍN REBENSTEIN Z PLANGENFELDU

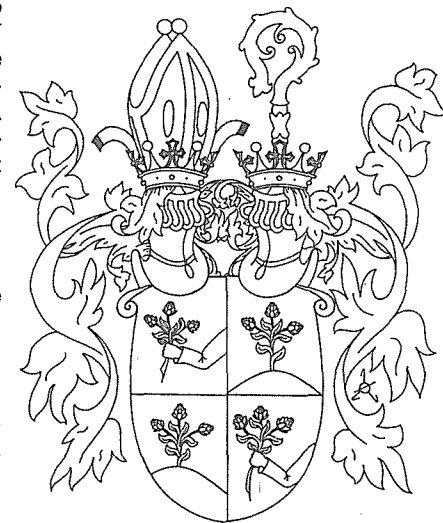
Pocházel z Benátek nad Jizerou a studium arcibiskupského semináře ukončil ve stejném roce jako Rogalský. /45/

JOSEF RYTÍŘ VON FLORENTIN

Narodil se v Praze, odkud pocházeli jeho rodiče, kolem roku 1726

a seminář dostudoval roku 1746 /46/ jako magistr filosofie a bakalář theologie. Pak působil v duchovní správě na různých místech v Praze a v Čechách. Od roku 1764 byl residenčním vyšehradským kanovníkem a roku 1778 se stal farářem kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Císař Josef II. ho jmenoval přisedícím delegovaného soudu pro záležitosti řeholních farářů (Judicium delegatum in Causis Parochorum regularium, 1788 či 1789) pro Čechy. Listinou danou ve Vídni 4. března 1799 ho císař František II. povýšil do rytířského stavu, udělil mu predikát "Ritter von" a znak. V té době už byl vyšehradským děkanem. Zemřel roku 1803 a je pohřben na vyšehradském hřbitově.

František II. udělil Florentinovi jako znak čtvrcený štít. 1. a 4. v červeném vyniká z pravého okraje pole stříbrně oděné rámě, které drží zeleně olistněný stonek se třemi stříbrnými růžemi přirozeného tvaru, 2. a 3. ve stříbrně vyrůstá ze zeleného pahorku zelený olistněný stonek se třemi červenými růžemi taktéž přirozeného tvaru. Na štítě spočívají dvě korunované turnajské přílby s červeně - stříbrnými přikrývadly. Na přílbě vpravo se vidí jako klenot červená mitra se zlatým lemováním a s modrým vnitřkem a stuhami, které jsou zakončeny zlatými třásněmi. Na levé přílbě je klenotem zlatá berla závitem dovnitř. /47/

Prameny, literatura, poznámky:

- 1/ Srovnej např. AMP rkp. CG 7/133, Liber calculorum gymnasii academici Pragae Veteris ab anno 1760 ad anno 1775.
- 2/ Kroess, A., Geschichte der böhmischen Provinz der Gessellschaft Jesu I, Wien 1910, s. 557-561
- 3/ Z literatury k dějinám arcibiskupského semináře jmenujme alespoň Hammerschmidt, F., Prodomus gloriae Pragenae, Pragae 1723, cap. De seminarii seu collegii archiepiscopalis, p. 132-142 (dále jen Hammerschmidt).

- Krásel, F., Arnošt hrabě Harrach, kardinál svatě církve římské a kníže arcibiskup pražský. Praha 1886. Naposledy Vichra, J., Pražský arcibiskupský seminář a jeho studenti v 17. a 18. století, v tisku.
- 4/ Ke sporu nejnovější Čornejová, I., Kapitoly z dějin pražské univerzity 1622-1773, s. 106-109; srv. např. Čáňová, E., Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671). SAP 35, 1985, s.523an.
- 5/ Sign. DG III 42, Consignatio reverendorum alumnorum in collegio archiepiscopale Pragense (...) susceptorum (...), 1636-1746 (dále jen Consignatio). Část matriky pro období 1636-1697 vyšla tiskem pod názvem Catalogus promotorum alumnorum (...) ex collegio archiepiscopali Pragensi(...). Pragae 1697.
- 6/ Ottův slovník naučný (dále jen OSN) XI., Praha 1897, s. 373 - 374 (Sedláček, A.).
- 7/ Consignatio, fol. 6'.
- 8/ Viz pozn. 6.
- 9/ Sedláček, A., Českomoravská heraldika, II. část zvláštní, Praha 1925 (dále jen Sedláček), s. 275.
- 10/ Consignatio, fol. 8.; Podlaha, A., Series praepositorum et canonicorum ecclesiae, Pragensis, Praha 1912 (dále jen Podlaha). Pokorný, P. R., Znakový portál v Mladotově domě. Heraldická ročenka 1983, s. 68 - 87.
- 11/ OSN XXI, Praha 1904, s. 375 - 376 (Kraus, V.).
- 12/ Archiv hl. m. Prahy, Pergamenové listiny, P7 25 e.
- 13/ Consignatio, fol. 11; OSN XI., Praha 1897, s. 201 (Kolář, M., Levý, F.).
- 14/ Hammerschmidt, s. 138 - 141.
- 15/ OSN viz pozn. 13; Elznic, V., Renabilitační procesy pražské. Ostrava 1986, s. 29; von Frank zu Döfering, K. F., Alt - österreichisches Adels - Lexikon. I Bd. (1823 - 1918), Wien 1928 (dále jen Frank), s. 115.
- 16/ Sedláček, s. 435; Na universitní tezi Jana Chrysostoma Herolta je ve znaku orlice celá, tak i na portále děkanství ve Staré Boleslavi, kde je štít dělen šikmo.
- 17/ Consignatio, fol. 11'; SÚA, Sal, 168/ 258' - 260; Riegrův slovník naučný (dále jen RSN) III., Praha 1863, s. 1148 (Rybička, A.); Podlaha, s. 245 - 248; Vavroušková, A., Rodinné zápisky Chřepických z Modlíšovic. Časopis rodopisné společnosti československé v Praze, VI, 1934, s. 1 - 18; Pokorný, viz pozn. 10.
- 18/ OSN XII., Praha 1897, s. 388 (Kolář, M.); SÚA, Sal, 94/ 323' - 332'.
- 19/ Sedláček, s. 177; Pokorný, viz pozn. 10; Chřepický sám užíval korunovaný štít provázený vpravo ven točenou berlou a vlevo mitrou. Převýšeno černým protonotářským a po roce 1743 zeleným biskupským kloboukem (Pokorný, viz pozn. 10).
- 20/ Consignatio, fol. 17; OSN XXI, Praha 1904, s. 695 - 699 (Sedláček, A.).
- 21/ OSN viz pozn. 20.
- 22/ Sedláček, s. 40.
- 23/ Consignatio, fol. 21'; OSN XI., Praha 1897, s. 111 - 112 (Kolář, M.).
- 24/ OSN viz pozn. 23; Frank, s. 114.
- 25/ Sedláček, s. 276; SÚA, Sal, 174/ 360 - 365'.
- 26/ Consignatio, fol. 23; Podlaha s. 264, 265, Suppl. 1, s. 16.
- 27/ Úplný znak je dochován na poháru z čirého skla z roku 1736 - UPM, i. č. 74860/1971. Po stranách přilby je zde mitra a ven obrácená berla.
- 28/ Consignatio, fol. 23'.
- 29/ Consignatio, fol. 31'; Podlaha s. 276
- 30/ Archiv Národního muzea, sbírka F, 182b, Praha, kostely c, sv. Jindřich, 11. VI. 1745; Pilnáček, J., Neznámé rody a znaky staré Moravy, Brno 1983, s. 34.
- 31/ Consignatio, fol. 34.
- 32/ OSN XX., Praha 1903, s. 1023 (Sedláček, A.).
- 33/ Sedláček, s. 584. SÚA, Sal, 228/536 - 541
- 34/ Consignatio, fol. 37'; RSN III., Praha 1863, s. 1162 - 63 (Rybička, A.); OSN XII., Praha 1897, s. 440 (Sedláček, A.).
- 35/ OSN, viz pozn. 34.
- 36/ Sedláček, s. 75.
- 37/ Consignatio, fol. 38.
- 38/ SÚA, Sal, 32b/1059' - 1063'
- 39/ Consignatio, fol. 41.
- 40/ SÚA, Sal 32a/379 - 382, 44/882 - 887, 48/446' - 454, 90/638 - 644, 216/595 / 602'; RSN IV., Praha 1865, s. 729 - 730 (Svp), OSN XIV., Praha 1899, s. 481 - 483 (Sedláček, A.), Frank, s. 154.
- 41/ SÚA, Sal, 44/482' - 486, 216/595' - 602; Sedláček, s. 55 - 56.
- 42/ Consignatio, fol. 46'.

- 43/ Sedláček, s. 610.
- 44/ Consignatio, fol. 46'.
- 45/ Consignatio, fol. 46'.
- 46/ Consignatio, fol. 49.
- 47/ SÚA, Arch. k. kap. vyš., listiny, i. č. 513; Chromý, M. - Kučera, F., Heraldické památky Vyšehradu. Heraldická ročenka 1984, s. 39 - 64.

Kresby: Michal Fiala

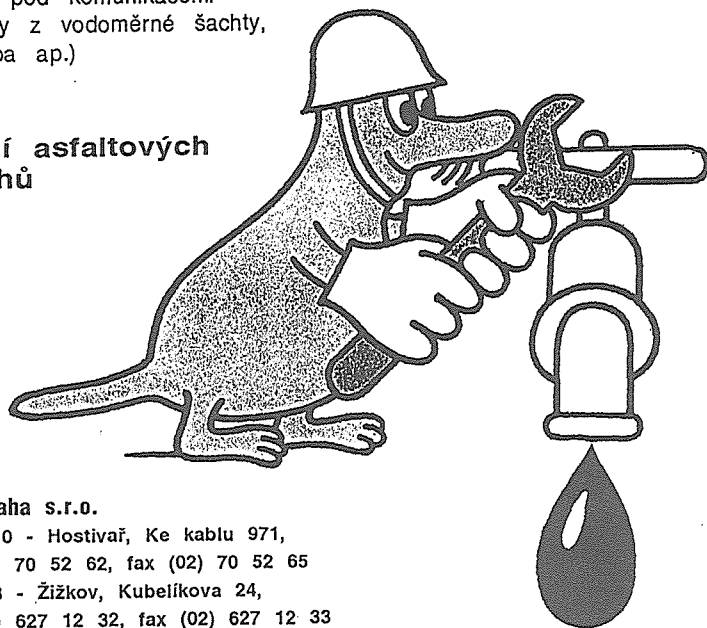
DIE ADELIGEN STAUDENTEN IN DEM PRAGER ERZBISCHÖFLICHEN SEMINAR IN DEM 17. UND 18. JAHRHUNDERT

Das Prager erzbischöfliche Seminar wurde im J. 1631 von dem Erzbischofen Arnošt (Ernst) von Harrach (1598-1667) als eine Diözese-Lehranstalt für Auslehre der Weltpriester im Namen des Trident Konziliumsabkommens (1540-1560) gegründet. Diese Lehranstalt hatte eine Ähnlichkeit mit den gleichzeitigen Hochschulen mit der zweijährigen philosophischen und der anknüpfenden dreijährigen theologischen Fakultät. Im Seminar haben die Ordenspriester vorgetragen (die irischen Franziskaner-Hiberner, Prämonstratenser, Zisterzienser, u. a.); die jungen Mitglieder dieser Orden haben hier auch studiert - neben einer Reihe der Weltmünaristen (Alumnen), welchen der Matrik von den Jahren 1636-1746 eingeschrieben sind. Die Matrik wird in der Strahover Bibliothek in Prag aufbewahrt. Aus der ganzen Anzahl der hier eingetragenen Studenten - 1036 - haben die Adelige etwas über 1,5 % gebildet. Diese eigentlich niedrige Anzahl entsprach insbesondere der Studienunattraktivität und den nicht entsprechenden Möglichkeiten was die Karriere in der Pfarrverwaltung anbelangt, wo die Absolventen am meisten tätig waren. Dem Artikel nach, hatten trotzdem einige Adelige ihr Schicksal mittels des Seminars mit geistlichem Stand verbunden, und erreichten hier auch hohe Würden und Titel.

Michal Fiala

PROVÁDÍME

- Vodovodní řady z plastu a litiny
- Rekonstrukce vodovodů včetně přípojek
- Venkovní kanalizace z PVC
- Zemní protlaky a vrty
(Vhodné pod komunikacemi
a objekty z vodoměrné šachty,
do sklepa ap.)
- Řezání asfaltových
povrchů

ČKV Praha s.r.o.

Praha 10 - Hostivař, Ke kable 971,
tel. (02) 70 52 62, fax (02) 70 52 65
Praha 3 - Žižkov, Kubelíkova 24,
tel. (02) 627 12 32, fax (02) 627 12 33

JAN JIŘÍ KAUFER ZE STURMWEHRU

Jan Županič

Jedním z nespravedlivě opomíjených období našich dějin je bezpochyby rok 1648 a obléhání měst pražských, které se k němu váže. Zcela zapomenut byl i jeden z účastníků těchto událostí Jan Jiří Kauffer.

Jan Jiří Kauffer se narodil v první čtvrtině 17. století pravděpodobně na Starém Městě pražském. Bližší údaje nejsou známy. Jeho otcem byl Jan Kauffer s predikátem neznámého původu z Arnsdorfu (též z Arnoldsdorfu) a Mohrau, který přišel do Čech z Říše, a jako doktor obojího práva byl v letech 1587 - 1628 apelačním radou. V Praze, kde se usadil, koupil roku 1595 na Havelském Městě za 1500 kop gr. český dům „U zlatého vlka“, jenž po jeho smrti roku 1632 zdědila jeho dcera Dorota provdaná Pillerová. /1/ Ta je zároveň jediným dalším doloženým příbuzným Jana Jiřího Kauffera, matka ani ostatní případní sourozenci nejsou známi.

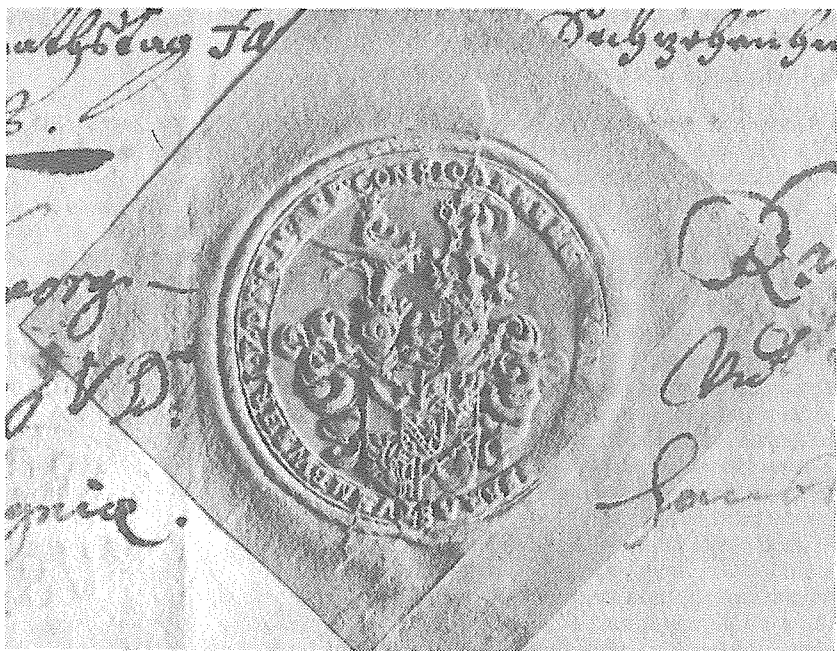
Sám Jan Jiří Kauffer je poprvé připomínán až roku 1639, kdy, ač pravděpodobně ještě velmi mlád, hájil Prahu v řadách studentské legie proti vojskům švédského generála Banéra. /2/ V následujících letech pak studoval právnickou fakultu pražské university, kde ho zastihl i rok 1648 a s ním i druhé obležení pražských měst Švédy. /3/

Jeho velká zásluha spočívá ve vytvoření, nebo spíše v iniciování vytvoření, nové studentské legie, jejímž byl jmenován hejtmanem. /4/ V následujících týdnech stál neohroženě v čele studentských oddílů, pod jeho vedením bojovaly na Karlově mostě, u Vyšehradu i na Špitálském poli. Největší slávou se však studentská legie ozdobila paradoxně až den po uzavření vestfálského míru, 25. října 1648, kdy přišel rozhodující švédský útok. Pomocí podkopů, které vyhodily do povětří, rozvrátili Švédové obranná postavení Pražanů mezi Horskou a Koňskou branou, a pronikli do města. Díky obrovskému úsilí obránců a za cenu značných obětí byl však jejich útok zastaven a odražen. Příkladem pro mnohé byli právě studenti bojující často až doslova do posledního dechu, a také Kauffer, jenž stál v jejich čele až u samotných rozvalin hradebních zdí. Kopím usmrtil asi deset švédských vojáků a ze svého místa neustoupil ani tehdy, když byl střelou z muškety těžce raněn do levé paže.

Za prokázané velké zásluhy při obraně hlavního města království byl Jan Jiří Kauffer obzvláště vyznamenán. Byl mu propůjčen titul doktora obojího práva, byl jmenován apelačním radou a jako zvláštní vyznamenání obdržel zlatý řetěz s podobiznou císaře. /5/ Dočkal se však i pocty nejvyšší. Diplomem daným v Prešpurku dne 29. března 1649 jej císař Ferdinand III. povýšil do šlechtického stavu s predikátem ze Sturmwehru (von Sturmwehr). /6/

Podle některých pramenů měl Kauffer zásluhu na povýšení řady studentů z řad legie do šlechtického stavu, což je sporné, již pravděpodobnější je jeho přímá zásluha na vyplacení dlužného tříměsíčního žoldu studentské legii ve výši 5000 zlatých. /7/

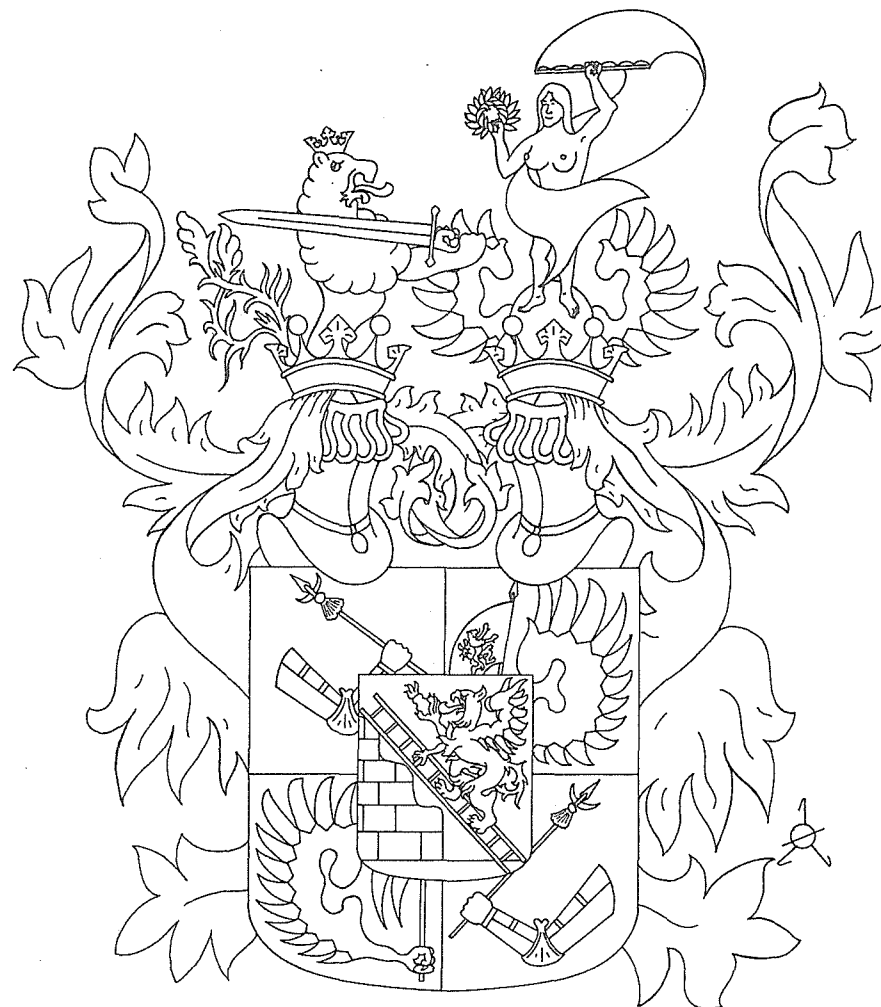
Z dalšího života Jana Jiřího Kauffera ze Sturmwehru je známo dosti málo. Jakožto apelační rada byl členem komise, která přešetřovala spor pokřtěného žida Václava Bernarda Winberského a známého pražského rabína Šimona Spira-Wendelese. /8/ Z jeho potomků jsou známy dva synové Jan František a Gerhard František, kteří v roce 1676 drželi statek Frymburk na Hradecku. /9/

Erberm Kauferu ze Sturmwehru byl čtvrcený štít s černým středním štítkem. V něm vpravo na zelené půdě stojí dělostřelbou poškozená hradební zeď, o kterou je z levé strany opřen žebřík se stoupajícím zlatým gryfem se zpět otočeným ocasem a červenou zbrojí. Gryf drží v pravém spáru hořící granát. První a čtvrté pole je stříbrné s dovnitř otočenou obrněnou paží držící partyzánu s červeným štrápcem. Ostatní dvě pole jsou zlatá s dovnitř otočeným černým orlím křídlem vyrůstajícím z orlího spáru. Spár pak drží doprava otočený červený praporec se stříbrným lvm. Na štítě dvě korunované turnajské přílby. Z pravé, s příkrývadly černo-zlatými, vyrůstá stříbrný dvojocasý korunovaný lev držící v obou tlapách stříbrný, přes rameno položený meč, se zlatou rukojetí a záštitou. Levá, s příkrývadly červeno-stříbrnými, nese modrou, vpravo červeným, vlevo stříbrným křídlem, okřídlenou kouli, na které stojí postava Fortuny - zlatovlasé panny držící v pravé ruce vavřínový věnec, v levé bílé velum. /10/

Prameny, literatura, poznámky:

- 1/ Lřva, V.: Studie o Praze pobřlohorské, III. Změny v domovním majetku, Sborník příspěvků k dějinám Hlavního města Prahy IX., Praha 1935, str. 34.
- 2/ Werner, A.: Die Studenten-Legionen der Prager Universität vom 30 jārigen Krieg bis 1848, Prag 1934.
- 3/ Blříže viz Beránek, K.: Zprāvny o bojích se Švédny po dobytí Malé Strany a Hradčan v diārř koleje sv. Klimenta, archiv UK, dosud nevdyáno. Zatocil z Loewenbrucku, J. N.: Leto- a dennopis celého krālovského Starého i Nového Měst pražských blře Páně 1648 patnácte neděl, dnem i nocí trvající obležení švédského, Praha 1914. Denis, A.: Čechy po Blřě Hoře, Praha 1930. Vojsenské dějiny Československa II., Praha 1986.

PODŘADNÉ ŘEMESLO MISTRŮ POLNÍCH

Jaroslav Jásek

Na úvod si dovolím jeden citát: „Za císaře Leopolda ... v Hoře Vacek vyvržen od tkalců, že praděd a děd jeho před drahými lety za mistra polního dali se potřebovati“. /1/

Těmito slovy je řečeno obecném náhledu na zmíněné řemeslo téměř vše. Řemeslo mistrů polních, či vlastně ovčáků či ovčářů, bylo vždy na okraji společnosti, bylo podceňováno, ponižováno i ostouzeno, ale svou existencí prokazovalo zcela jasně svou potřebnost.

Z mnoha důvodů je řemeslo ovčáků zcela odlišné od řemesel technických či „průmyslových“, nemělo nikdy pevné zázemí, bylo vždy závislé na přírodních podmínkách a je jediným cechovně organizovaným řemeslem zemědělského typu.

Instituce obecních pastýřů je v českých zemích známa odedávna. Již v listinách z 11. a 12. století se setkáváme s darováním pastýřů klášterům nebo kostelům. /2/ Hlavní poslání jako hlídačů stáda, spojené s logickými biblickými motivy můžeme spatřit na fresce z roku 1134 v kapli sv. Kateřiny ve Znojmě či v breviáři litomyšlského biskupa Jana ze Středy z 2. poloviny 14. století. /3/ Postava ovčáka nebo pastýře byla běžnou osobou v každé větší obci, jejich organizovanost však pro období do roku 1600 lze jen těžko dokázat, i když určité zprávy probleskují. /4/ 17. století je na údaje o mistrech polních stejně skoupé jako éra předešlá či období následná. Dochovaná pečeť mistrů polních v Prácheňském kraji se sídlem ve Vodňanech /bude o ní pojednáno dále/, pocházející z počátku 17. století naznačuje počátky cechovní organizace tohoto řemesla. Jednalo se opravdu o cech krajského typu, protože v roce 1638 si radní města Vodňan stěžují na mistra polního u gubernátora Prácheňského kraje, že „mistr polní ovčím dobyt看m činí škodu sousedům na osení, lukách a štěpnicích ...“, a že „... za téhož polního mistra i jeho pacholka musí platiti sousedé kontribuce císařské i na soldatesku od roku 1631 ...“. /5/ Po třicetileté válce dochází v tomto cechu ke krizi pramenící z rozvráceného hospodářství a z nedostatku pracovních sil a je pravděpodobné, že toto společenství zaniklo. /6/ Naproti tomu se z 2. poloviny 17. století dochovala pražská cechovní pokladna / viz dále/ značící oživení tohoto řemesla.

Počátek 18. století je pro vývoj organizování mistrů polních důležitým mezníkem a to zejména po stránce společenského uznání. „... roku 1699 ovčákům, pastýřům ovčích dobyt看, připadl úmysl, žádati vládu o zřízení cechovní pro zabránění potupy, které se jim děje; chtěli býti na cti cechem opatřeni i s manželkami a dětmi a za poctivé lidi vyhlášeni... řád obdrželi roku 1704 doslovně na ten konec, aby k poctivým lidem byli připodobněni. Tu tedy cech pro opatření cti...“. /7/ Mistrům polním nešlo o uznání hospodářské, protože jejich činnost měla pevné místo v hospodaření měst a obcí. Ustavení cechu mělo v tomto případě zvednout společenskou prestiž. Jejich cechovní organizace nebyla limitována hranicemi města, ale nejčastěji hranicí kraje či oblasti ještě větší. Víme totiž, že mistři polní ze čtyř „východních krajů“ se v roce 1700 snažili o ustavení cechu s ústředím v Kutné Hoře, což jim v roce 1704 nebylo dovoleno. Až roku 1709 byli úspěšní, ale cechovní pokladna byla v Praze a filiálky měl cech „v určitých venkovských městech“. /8/ Bohužel nevíme ve kterých. Tento stav dokládá částečně

- 4/ Studentská legie se zpočátku skládala asi z 800 osob, jejichž vrchním velitelem byl jmenován don Juan Arraga. Ku pomoci mu pak byl dán známý jezuita p. Jiří Plachý a setníkem byl jmenován Jan Jiří Kauffer. Když v srpnu 1648 odtáhl na čas Wittenberg od Prahy do jižních Čech, využili toho mnohé bohatší, především šlechtické rodiny a vystěhovali se z Prahy na venkov. S nimi opustila Prahu též část studentů, čímž se snížil počet legionářů asi na jednu polovinu původního počtu. Rybička, A.: Měšťané a studující pražští r. 1648, Sborník vědecký musea král. českého III., Praha 1870, str. 26
- 5/ Saalbuch 59, str. 509-515, SÚA.
- 6/ Saalbuch 59, str. 525-523, SÚA.
- 7/ Rybička, A.: Měšťané a studující pražští r. 1648, Sborník vědecký král. českého III., Praha 1870, str. 31. Nobilitovaných studentů bylo celkem padesát. Prvním nobilitovaným byl Jan Jiří Kauffer ze Sturmwehru 29. března 1649, posledním pak Šebastián Kristián Zeidler z Zeidleru povýšený do šlechtického stavu až 5. září 1681. Bližší viz Rybička (viz výše) a Inventurní soupis Saalbuchů (zvláštní oddělení - studenti nobilitovaní za r. 1648).
- 8/ Jednalo se o udání, které vznesl pokřtěný žid Václav Bernard Winberský proti rabínovi Šimonu Spira-Wendlesovi, a týkalo se obvinění z vraždy židovského chlapce, který chtěl přestoupit na katolickou víru. Přes velkou snahu Winberského se obvinění nepodařilo prokázat a rabín byl osvobozen. V. B. Winberský byl za blízce neobjasněných okolností později zavražděn.
- 9/ Rybička, A.: Měšťané a studující pražští r. 1648, Sborník vědecký král. českého III., Praha 1870, str. 31.
- 10/ Vyobrazení erbu se mi zatím nikde nepodařilo najít. Opis erbovní listiny pak publikoval Werner, A.: Die Studenten-Legionen der Prager Universität vom 30 jährigen Krieg bis 1848, Prag 1934. Otisk pečeti se nachází na listině Jana Jiřího Kauffera ze Sturmwehru ze dne 4. ledna 1650 (Genealogická sbírka „H“, kart. H 26, Archiv Národního muzea).

Kresba: Michal Fiala

Foto: Archiv Národního muzea

JAN JIŘÍ (JOHAN GEORG) KAUFFER VON STURMWEHR

Biographische Daten und Nobilitation des Mitgliedes der Studentenlegie vom Jahre 1648.

Cecilie Durdilová

text zlomků artikulů hlavního cechu ovčářů Starého města pražského z 18. století. /9/ Obdobné snahy byly v letech 1720 až 1721 na Vodňansku. /10/

Obdobná situace byla i na Moravě. Listinou danou ve Vídni dne 12. ledna 1709 uděluje Josef I. ovčáckým mistrům, tovaryšům i učňům na Moravě privilegium, kterým odstraňuje jejich opovrhlivé postavení /11/ a dne 18. dubna 1709 ve Vídni též panovník uděluje mistrům polním markrabství Moravského cechovní artikule o třiceti třech člancích. /12/ Tyto cechovní artikule potvrzuje dne 2. ledna 1718 ve Vídni také Karel VI. /13/

O existenci ovčáků v dalším období /až do 70. let 19. století/ se dovídáme pouze z kusých dochovaných zpráv. K roku 1769 se dochovala zpráva o ustavení inspektora a cechmistra ve Vodňanech /14/, či o obdobné záležitosti z téhož města v roce 1774. /15/ Pokladní kniha pastýřů ovcí v Březnici z let 1728 až 1863 /16/ svědčí o existenci dalších regionální organizace, v roce 1735 existovali mistři ovčáci

chudenického panství /17/, dne 30. října 1777 vystavují starší a přísežní cechu ovčáckého v Jihlavě mistrovský list Vojtěchu Skálovi, brtnickému poddanému a přijímají jej do cechu /18/, z roku 1791 se dochovala korouhev ovčáckého cechu Starého Města pražského /viz dále/, z téhož města se dochovala cechovní kniha se záznamy z let 1854 až 1871. /19/

Řemeslo ovčácké se v některých projevech a rysech dochovalo do dnešních dnů. Snahy o společenské uznání, vrcholící ustavením mistrů polních, se však vlastně nikdy nenaplnilo a dodnes se na ovčáky, pastevece či honáky dobytka stále díváme shora, i když se zdravé zemědělství bez nich sotva obejde.

Než přejdeme k symbolice tohoto řemesla, je zapotřebí objasnit profesní „titularitu“. Jaký je rozdíl mezi běžnými pastýři, ovčáky a mistry polními? V době působení cechu mistrů polních se rozdíl mezi jedněmi a druhými velmi špatně určuje. Ani takový znalec cechovních poměrů Zikmund Winter při vysvětlování těchto pojmů jaksi váhá: „Oráče, pohončí, pastýře měli všude; v Praze v té době (poč. 18. stol.,

pozn. -jj-) i řezníci mívali pastýře své, že jedni byli mistři (mistři polní) druhí jejich čeledi." /20/ Je tudíž nutné souhlasit s názorem: „Proti vesnickým byli městští pastýři označováni jako polní mistři... jednalo-li se o pastýře vrchnostenských dvorů, byli i oni běžně označováni jako polní mistři." /21/ Nelze proto usuzovat jen podle „titulu“, zda šlo o příslušníky cechů mistrů polních či o postavení v „poddanském žebříčku“. Jistá opatrnost je zde na místě.

Při hledání symboliky cechů mistrů polních či alespoň ovčáckého řemesla i vnímavý a pečlivý badatel narazí na absolutní nedostatek pramenných dokladů. Nicméně i z toho mála dochovaných artefaktů lze vysledovat určitý jednotící prvek. Navíc je nutno poznamenat, že se z největší pravděpodobností nedochovalo žádné privilegium, které by kodifikovalo znak cechu mistrů polních a je pravděpodobné, že k žádnému udělení znaku z jakéhokoli vrchnostenské pozice ani nedošlo.

Zjednodušeně lze říci, že mistři polní používali následující znak: Ve štítu strom přirozených barev pod nimž leží bílý beránek. /22/

Na účetních záznamech z 2. poloviny 19. století se dochovala přitištěná pečeť cechovních mistrů z roku 1773. /23/ V pečetním poli lemovaném perlovcem vyrůstá z trávy listnatý strom překřížený nástrojem, který připomíná pastýřskou hůl, před nimi leží beránek. Opis: * MATHEAS EGEN. DANIEL SCHERTZE 1773.

V Muzeu hl. m. Prahy se dochovala korouhev ovčářů (mistrů polních) z roku 1791. /24/ Je zhotovena ze zeleného, protkávaného a zlatem krumplovaného brokátu. Po obou stranách jsou olejomalby na plátně.

1) Na světle fialovém pozadí, v jehož rozích tvoří číslice 1-7-9-1 letopočet, je zlatý kruh (kruhový štít?). V něm listnatý strom rostoucí na břehu řeky k němuž je červenou stuhou přivázaný beránek (ovečka?). Ke kmeni jsou přivázány červenou stuhou dvě překřížené stužkami zdobené pastýřské hole. V pozadí je krajina (háje a louky). /25/

2) Na světle fialovém pozadí se zlatým lemem je kruhový štít (?), ve kterém je umístěn následující erb: Červený štít se stříbrným břevnem s iniciálou L II, císařská koruna, přikrývadla červeno-zlatá, dole přivěšeno zlaté rouno.

Z 2. poloviny 17. století se dochovala cechovní pokladna ovčářů. /26/ V jeho výzdobě řemeslo mistrů polních připomíná pouze pastýř se stádem ovcí.

Z těchto ukázek, které se zdají být pro sledování symboliky řemesla typické, úplně vybočuje symbol z počátku 17. století. Je proto zapotřebí věnovat mu patřičnou pozornost.

Ve sbírce typářů Archivu Národního muzea /27/ se dochovalo železné pečtidlo s masivním 14 cm dlouhým držadlem, pečetní pole má rozměry 3,55 x 3,66 mm.

V pečetním poli lemovaném vavřínovým věncem je postava vousatého muže s rohy na hlavě, v přepásané říze nad kolena, obutého do páskových sandálů s pastýřskou holí v pravé ruce, ženoucí stádo ovcí od vysokého stromu po louce k listnatému háji v pozadí. Opis na stuze: PECZET MISTRVW. POLNICH WKRA : PR : WKRA : M WOD.

Jedná se o pečtidlo mistrů polních v Prácheňském kraji v městě Vodňanech. Symbolika jasně evokuje řemeslo pastýřské či lépe ovčácké, nikoliv však v rovině křesťanské, ale spíše mytologické. V pečetním poli je bezesporu bůh Pan „výživný bůh stád“, ochránce všech pastýřů, lovců a cestujících po horách a na moři. /28/

Obecně je možno říci, že řemeslo mistrů polních symbolizovalo své odborné počinání grafickým ztvárněním výrobního procesu - pasení a „výrobku“ - ovcí.

Dlužno dodat, že jako patroni tohoto řemesla jsou uváděni sv. Volfgang /29/, sv. Vendelín, sv. Linhart a sv. Martin. /30/ Pouze sv. Volfgang a sv. Vendelín však mají jako atributy pasteveckou tematiku či náčiní. /31/

Podřadné řemeslo mistrů polních, přes nedostupnost či malou četnost dochovaných pramenů nebo památek, není tak nezajímavé, jak by se na první pohled mohlo zdát. Z drobných listin a nemnohých památek by se dalo ledacos vydedukovat, obávám se však, že by toto snažení vedlo k určité spekulaci a to v žádném případě nebylo účelem této stati.

Prameny, literatura, poznámky:

- 1/ Winter, Zikmund: Český průmysl a obchod v XVI. věku, Praha 1913, s. 286.
- 2/ Janotík, Miroslav - Linhart, Karel: Zapomenutá řemesla, Praha 1984, s. 21-28. Tam další podrobnosti o místě pastýřů v obecní hierarchii.
- 3/ Husa, Václav - Petráň, Josef - Šubrtová, Alena: Homo faber, Praha 1967, o. na s. 46, o. č. 48 v ikonografickém atlase.
- 4/ ibid /1/, s. 49-50; V Němcích sněm augšpurský teprve r. 1548... z usnesení jeho vidíme, že také tkadlci, mlynáři, spolu s ovčáky, trubači a jinými hudebníky k živnosti povzrženější...“; s. 423-424: „...stávka kože-lužských tovaryšů plzeňských v téže čase (r. 1558) ... příčinou její byl... mistr Šebestián Mortl, o němž dověděli se tovaryši, že kupuje kůže od ovčáků“; s. 89: „V Litoměřicích r. 1604 hněvali se, že, co ovčáci záplaty okolo sebe nosí“.
- 5/ Mostecký, Václav: Dějiny bývalého královského města Vodňan, II. díl, Vodňany 1940, s. 39 a 42.
- 6/ ibid /5/, s. 144 a 174.
- 7/ ibid /1/, s. 10.
- 8/ Winter, Zikmund: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620), Praha 1909, s. 704.
- 9/ Archiv hl. m. Prahy (AMP), fond cechy, ovčáři 1.
- 10/ Mostecký, Václav: Dějiny bývalého královského města Vodňan, III. díl, s. 30-31: „V létě jednalo se o tom, aby byl ve městě založen pořádek mistrů polních. Počítalo se i s okolními pastýři. Krajskému úřadu byla v té věci poslána místodržitelská missiva 16. července 1720, 1. srpna činil dotaz p. Hedi, jak daleko věc pokročila, město urgovalo 23. srpna u podkomořího ustavení cechu a pokladnice, ale nic se nestalo. Teprve na obnovené nařízení pana podkomořího krajským hejtmánům 10. dubna 1721, aby byl ve Vodňanech jako v místě příhodném založen filiální pořádek polních mistrů a pokladnice bezodkladně, bylo ustavení cechu provedeno a ve městě našem umístěna hlavní pokladna celého kraje prácheňského. V červnu dne 30. 1721 byli pastýři znovu přeskupeni, při Vodňanech zůstali netolčtí, kdežto sedlečtí, březníčtí a horažďovičtí byli přiděleni k Horažďovicům.“
- 11/ Okresní archiv (OA) Jihlava, cech ovčácký, sign. I/1.
- 12/ OA Jihlava, cech ovčácký, sing. I/2.
- 13/ OA Jihlava, cech ovčácký, sign. I/4.
- 14/ ibid /10/, s. 97.
- 15/ ibid /10/, s. 115.
- 16/ OA Příbram, Průvodce po archivních fondech a sbírkách I., Příbram 1982, s. 310.
- 17/ Český lid, XV (1906), s. 349-350.
- 18/ OA Jihlava, cech ovčácký, sing. I/5.
- 19/ AMP, rkp. 5769.
- 20/ ibid /8/, s. 704.
- 21/ ibid /2/, s. 27.
- 22/ Diviš, Jan: Pražské cechy, Praha 1992, s. 65.
- 23/ AMP, Sbírka listin, sign. IV-33 635/10.
- 24/ Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 23.274.
- 25/ ibid /22/ - autor uvádí dvě lopaty na dlouhých, stužkami zdobených držadlech. Při zhodnocení výrobních postupů ovčáckého řemesla považují určení nástrojů jako lopatek za nepřesné a nelogické.
- 26/ Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 23.276; podrobný popis: Novotný, Antonín: Pražské cechovní truhlice a korouhve, Praha 1948, s. 15-16; Diviš, Jan: Pokladny pražských cechů, Praha 1984, s. 24; ibid /22/, s. 65-66.
- 27/ Archiv Národního muzea, sbírka typářů, sign. D 103.
- 28/ Ottův slovník naučný, díl IXX., Praha 1904, s. 133-134.

29/ *ibid* /22/, s. 65.

30/ *ibid* /2/, s. 28.

31/ Ryneš, Václav: *Atributy v umění, Roztoky 1971, s. 60; týž: Atributy světců, Roztoky 1969, s. 15.*

Foto: Jaroslav Beneš

DAS MINDERWERTIGE GEWERBE DER FELDMEISTER.

Die hauptrolle dieses Gewerbes war die Herdenbewachung. Die Anfänge einer Zunftorganisation zeigen die sich erhaltenen Siegelstücke der Feldmeister vom Anfang des 17. Jhts aus der Stadt Vodňany im Bezirke Prácheň. Auf diesen Siegelstücken hat man aber die mythologischen und nicht die christlichen Symbole benützt. Am Anfang des 18. Jhts hat man erst dieses Gewerbe gesellschaftlich anerkannt. Die Beschreibung einiger Denkmäler und die Verwertung der benützten Symbolik.

Cecilie Durdilová

SYMBOLIKA ČESKÉ REPUBLIKY 1993

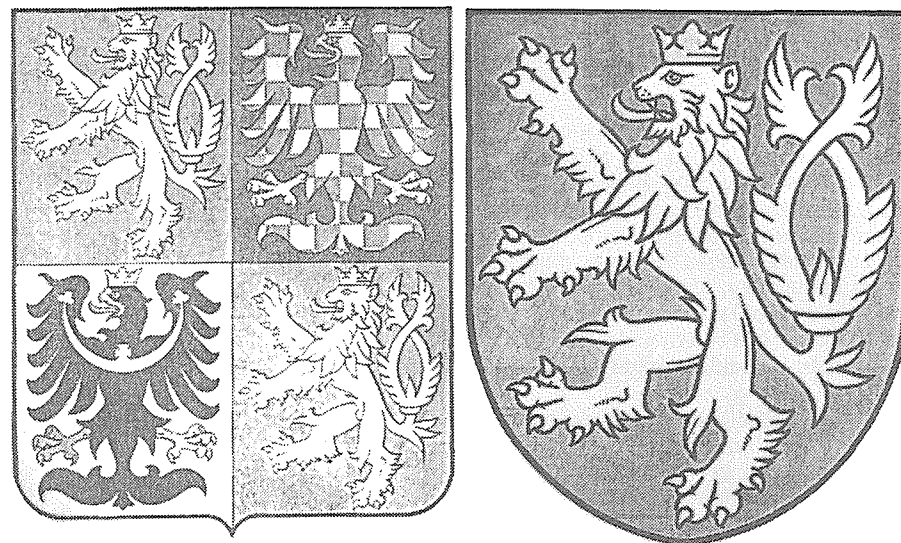
Milan Hlinomaz

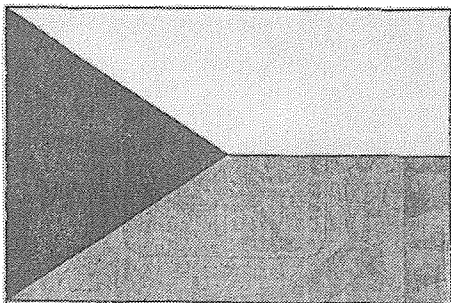
Problematika státní symboliky obnoveného českého státu byla řešena na třech zasedáních heraldické komise při České národní radě. /1/

První schůze heraldické komise ohledně návrhů nové státní symboliky samostatné České republiky se konala 23. 10. 1992, za přítomnosti kancléře České národní rady a ministra školství České republiky. Nejprve byl schválen jeden z návrhů pečeti České národní rady. Za základ dalšího jednání posloužil návrh znění zákona státních symbolech České republiky, který zaslal tehdy nepřítomný dr. Müller. Potom nastala diskuse, v níž se všichni shodli na tom, že dosavadní dvě formy českého státního znaku by se neměly měnit, neboť velký znak plně odpovídá územnímu uspořádání České republiky a malý znak je vhodný pro miniaturizaci a historicky zastupuje ostatní zemské znaky.

Problémy se objevily pouze u dvou dalších symbolů, státní vlaky a prezidentské vlaky. Předsedkyně komise zdůraznila, že česká národní a zemská bíločervená vlajka není vhodná pro budování společnosti v novém státě na občanském principu. Mimo to zde hrozí záměna s vlajkou polskou (či hornorakouskou - pozn. aut.). Proto se celá komise i předsedící úředníci snadno shodli na tom, že Česká republika by mohla převzít uprázdněnou československou vlajku s modrým klínem a navázat tak na pozitivní tradice první republiky.

Autor této stati upozornil, že československá státní vlajka byla koncipována jako vlajka „státní a národní“ v čechoslovakistickém smyslu, takže její přijetí vzbudí na Slovensku silnou nevůli. Proto by bylo třeba mít alternativní řešení. Většina členů

komise však byla proti s tím, že Slovenská republika nemá právo tuto českou záležitost ovlivňovat.

Ministr školství navrhl, aby se v případě odporu ze slovenské strany změnila modrá barva v blankytnou nebo poměr šířky k délce, aby vlajka nebyla identická. Toto řešení však nenašlo u členů komise pochopení a trvali na návrhu původní podoby vlajky. Při jednání komise čerpala teoreticky z nejnovějších souhrnných zpracování vývoje československé státní symboliky. /2/

Bylo usneseno, že heslo v prezidentské vlajce se zase počestí na „Pravda vítězí“, neboť nutnost jazykového kompromisu se Slovenskem pomíjí.

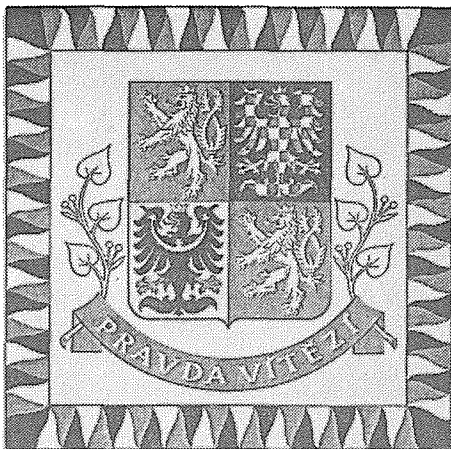
Druhé zasedání komise k tomuto tématu se uskutečnilo 6. 11. 1992, kde byla hlavně řešena otázka podoby prezidentské vlajky. Již z minulé schůze se všichni účastníci usnesli na pouhém návratu k českému heslu. Přesto zde vystoupil s novým návrhem řešení prezidentské vlajky dr. Svoboda. Zároveň vyjasnil terminologii, že se skutečně jedná o prezidentskou vlajku, neboť standarta je vyztužena a je užívána například na blatníku prezidentova auta.

Pokud se týká nového návrhu řešení jednalo se o čtvercové pole, rozdělené bílým heroltským křížem, kde se ve čtvercových polích nacházely figury velkého znaku České republiky. Uprostřed byla Svatováclavská koruna a po jejích stranách v příčném břevnu kříže se nacházelo heslo „Pravda vítězí.“

Všichni přítomní ocenili dobrou vůli navrhovatele, ale návrh nepodpořili, neboť se jednalo o vexilologický novotvar, který nerespektoval heraldickou tradici československé prezidentské vlajky.

Hlavním výsledkem tohoto zasedání bylo formulování návrhu Zákona České národní rady o státních symbolech České republiky a důvodové zprávy k tomuto zákonu, jejímiž textovými podklady se staly za heraldickou část komise odborný elaborát J. Loudy a za vexilologickou část komise elaborát dr. Svobody. Předpokládanou podobu vlajky popsal ing. Brožek. Autor této informace dodal k důvodové zprávě seznam doporučené literatury. Precizací textů se pak zabývala celá komise pod vedením paní předsedkyně.

Jako státní symboly zde byly stanoveny velký a malý státní znak, nově státní barvy (bílá, červená a modrá, odpovídající slovanské trikoloře), státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní

hymna. Dále bylo usneseno, že tento zákon by měl nabýt účinnosti dnem 1. 1. 1993. Problematika hymny byla doporučena k posouzení jiné komisi, v níž by byli přítomni muzikologové.

Dne 8. prosince 1992 natáčela v Archivu Národního muzea drážďanská televize pořad o rozpadu ČSFR, přičemž požádala o rozhovor na téma nové státní symboliky autora tohoto příspěvku.

Poslední jednání komise na téma státní symboliky se odehrálo dne 11. 12. 1992, kde byly posouzeny návrhy na obrazovou přílohu k zákonu o české státní symbolice. Z předložených návrhů J. Herčíka, J. Loudy a Z. J. K. Čecha, komise po zvážení všech pozitiv i negativ jednotlivých návrhů, doporučila návrh J. Loudy, který nejlépe odpovídá klasickému heraldickému pojetí lucemburské doby.

Vedle oficiálních návrhů, většinou heraldicky korektních, se zase vyskytlo mnoho návrhů z řad veřejnosti, které jakkoli byly v zásadě dobře myšleny, většinou neodpovídaly heraldickým zásadám, či historickým tradicím. Totéž lze říci o návrzích vexilologických. Z odborných vexilologických návrhů je možno jako příklad zmínit sérii návrhů českého vexilologa žijícího v Německu, Romana Klimeše, který navrhoval do modrého klínu tři bílé hvězdy, jež by symbolizovaly tři zemské celky České republiky nebo na bíločervenou vlajku velký znak České republiky.

Rovněž snad nebude na škodu zrekapitulovat některá zásadní vyjádření odborníků k této problematice ve sdělovacích prostředcích.

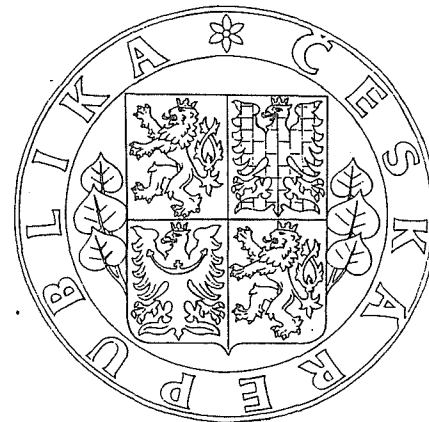
Problematiku otevřel článek v Lidových novinách z 22. 8. 1992, který reagoval na návrhy nového státního znaku, obsažené v materiálu ministerstev školství a kultury, předloženém na zasedání české vlády 19. 8. 1992. Byly zde zveřejněny dva nevhodné návrhy, první, kde český lev nesl na ramenním štítku polcenou moravsko-slezskou orlici, což nelze miniaturizovat. Navíc je tato figura bezprecedentní a vyskytovala se pouze v nepřijatých návrzích z roku 1938. /3/

Další návrh byl tvořen předním štítem s českým lvem, položeným na hrudi polcené moravsko-slezské orlice. Tato konfigurace je rovněž bezprecedentní, i když heraldicky korektní, ale neodpovídající současné státoprávní situaci.

Tyto návrhy byly reprodukovány ve Zpravodaji Čechů a Slováků ve Švýcarsku, roč. 25, 1992, č. 9, s. 3 a hned v následujícím čísle se setkaly se zavržením odmítnutím českého heraldika A. F. J. Karlovského. (Za upozornění děkuji dr. P. R. Pokornému.)

Dr. Svobodovi se podařilo objektivizovat vexilologickou problematiku budoucí české státní symboliky nejprve s autorem tohoto příspěvku na stránkách Večerníku Praha dne 25. 9. 1992, a dále dvěma články v deníku Expres (24. 11. a 3. 12. 1992) a rozhovorem v Mladém světě č. 49/1992 na s. 20.

V televizním vystoupení reagoval doc. Nový na slovenské protesty proti

úmyslu, aby si Česká republika ponechala federální vlajku. Nejprve uvedl na pravou míru mylné tvrzení předsedkyně heraldické komise, že současná vlajka Slovenské republiky je identická s válečnou vlajkou Slovenské republiky 1939 - 1945. Doložil, že válečná vlajka měla jenom obrys znaku. To významně přispělo k objektivizaci sporu, který nabýval na demagogičnosti z obou stran.

Dále doc. Nový prohlásil, že československou vlajku, jako uprázdněný symbol, může převzít kterýkoli stát, tedy i Česká republika a nikdo nemá právo jí v tom bránit. (Zde by bylo možno připomenout precedenční případ s přemyslovskou orlicí, kterou udělil roku 1339 Jan Lucemburský tridentskému biskupství - pozn. aut.)

Slova doc. Nového v podstatě o den později potvrdil bratislavský profesor pomocných věd historických a nejlepší slovenský heraldik s pročeskoslovenským názorem, prof. Jozef Novák.

O shrnutí problematiky, v prvním případě českého státního znaku, ve druhém i vexilologické tematiky, se na požádání dvou deníků pokusil i autor tohoto příspěvku. (Poprvé v již zmíněném rozhovoru pro páteční přílohu Večerníku Praha z 25. 9. 1992 a podruhé pro nedělní přílohu Prostoru dne 31. 10. 1992 /do roku 1918/ a 7. 11. 1992 /od roku 1918/).

Nelze zde zcela podrobně rozebírat všechny odborné a politické názory na řešenou problematiku. Pro bližší informaci by měla posloužit výběrová bibliografie v příloze tohoto článku.

Závěrem je možno konstatovat, že podobně jako v roce 1920 a 1990, se zde podařilo odborné komisi kvalifikovaně přesvědčit a tím i ovlivnit politickou reprezentaci, aby 17. 12. 1992 formou zákona č. 3 (částka 2 Sb. z 29. 12. 1992) ČNR schválila historicky hodnotné tradiční státní symboly, které odpovídají státoprávním podmínkám obnovené české státnosti.

Zvláštní zásluha zde patří předsedkyni heraldické komise dr. Pavlíkové a tajemníku komise dr. Zeminovi, kteří o problematiku jevíli nevšední zájem a vstřícný přístup, čímž velmi přispěli k pozitivnímu výsledku hlasování v poslaneckém plénu. Pro hlasovalo 153 poslanců, proti nebyl nikdo. Lze jen vyslovit přání, aby symboly vydržely co nejdéle a byly u občanů České republiky v náležité úctě.

S prezentací tohoto výsledku v denním tisku následujícího dne nelze projevit plnou spokojenost, neboť nejlépe se úkolu zhostily Lidové noviny, které otiskly text zákona o státních symbolech "in extenso", zatímco ostatní deníky přinesly více, či méně přesné parafráze dokumentu, podle serióznosti jednotlivých žurnalistických skribentů. Vyobrazení symbolů bylo v naprosté většině opomenuto.

Poznámky, prameny, literatura:

- 1/ Složení Heraldické komise při ČNR: poslankyně za ODS PhDr. Jiřina Pavlíková, předsedkyně; poslanec za ODS JUDr. Ondřej Zemina, tajemník komise. Členové: Ing. Aleš Brožek, vexilolog; Mgr. Milan Hlinomaz, Archiv Národního muzea; Jiří Louda, olomoucký heraldik; PhDr. Karel Müller, ředitel ZA v Opavě; doc. Dr. Rostislav Nový, zást. ved. katedry pomocných věd historických a archivního studia na FF UK v Praze; PhDr. Ivo Pelant, západočeský heraldik; Pavel Palát, heraldik; PhDr. Pavel R. Pokorný, heraldik z knihovny Strahovského kláštera; PhDr. Vladimír Růžek, Archivní správa MV ČR; PhDr. Zbyšek Svoboda, vexilolog z Vojenského historického ústavu; PhDr. Ivan Štarha, ředitel ZA v Brně.
- 2/ Novák, Jozef: *Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*, Bratislava 1990; Svoboda Zbyšek: *Československá státní a vojenská symbolika*, Praha 1991; Hlinomaz, Milan: *Vývoj československé státní symboliky v letech 1918 - 1990*, Sborník archivních prací, 42, 1992, č. 1, s. 81 - 184.
- 3/ Hlinomaz, M., c. d., s. 108; týž: *K neznámé epizodě československé státní symboliky*, Slovenská archivistika, 25, 1990, s. 49 - 51.

Příloha:

Výběrová bibliografie článků v denním a periodickém tisku k problematice státních symbolů České republiky v roce 1992:

25. 8. 1992
- Zvítězí tradice? Úvahy o nových státních symbolech, Lidové noviny.
22. 9. 1992
- Slovenská vlajka kompromisem, Lidová demokracie (Brno), roč. 48, č. 233, s. 6.
25. 9. 1992
- Necháme si modrý klín?, Večerník Praha, 2, 1992, č. 188, s. 1 přílohy VP Extra.
24. 10. 1992
- Nic nového pod sluncem. Návrh ústavního zákona o státních symbolech České republiky, Lidové noviny, s. 2.
31. 10. 1992
- Hlinomaz, M.: Symbolika českého státu do roku 1918, Prostor, příloha Neděle, s. 3.
2. 11. 1992
- Brožek, A.: Neue Flaggenentwürfe, Neue Prager Wochenblatt.
7. 11. 1992
- Hlinomaz, M.: Československá státní symbolika od r. 1918, Prostor, příloha Neděle, s. 3.
19. 11. 1992
- Trégllová, J.: Česká vlajka bez klínu? U státních symbolů chceme navázat na tisíciletou tradici, Práce, s. 2.
19. 11. 1992
- Vajnerová, I.: Dohady o symboly republik, zvláště o vlajku, Mladá fronta dnes, s. 6.
20. 11. 1992
- Hádání o federální vlajku. Budou symboly ČSFR používat obě republiky?, Mladá fronta dnes, s. 1.
20. 11. 1992
- Vexilolog proti kompromisům, Prostor, s. 3.
2. 12. 1992
- Komárek, M.: Pruhy s modrým klínem - jediná možná česká vlajka?, Mladá fronta dnes, s. 7.
3. 12. 1992
- Slezáková, A.: Symboly: neomezená volba, Lidové noviny, s. 3.
4. 12. 1992
- Svoboda, Z.: Vlajka českého státu, Lidové noviny, s. 12. Týž, rozhovor o budoucí podobě státní vlajky, Mladý svět č. 49, s. 20.
9. 12. 1992
- Vomlelová, K. - Fialka, M.: Federální sentiment, nebo dobrý tah? Samostatná Česká republika si ponechá současnou státní vlajku Československa, Prostor, s. 1.
10. 12. 1992
- Česká vlajka jako federální, Mladá fronta dnes, s. 1.
18. 12. 1992
- Vlajka zachována, Lidové noviny, s. 1; Přebíráme československou vlajku, Mladá fronta dnes, s. 1 - 2; Státní symboly uzákoněny, Český deník, s. 1. Rovněž ostatní denní tisk.
19. 12. 1992
- Rudé právo - úvodník (obhajoba přijaté formy vlajky), s. 1, názory Bratislanů na s. 2 jsou veskrze negativní.
29. 12. 1992
- Hořec, J.: Osudy československé vlajky, Lidová demokracie, 48, 1992, č. 304, s. 9.
- Některé slovenské názory a návrhy na formu české vlajky byly prezentovány v časopisu Mosty, 1. 1992, č. 34, s. 8 - 9.

Kresby: J. Louda

DIE SYMBOLIK DER TSCHJECHISCHEN REPUBLIK 1993.

Die Symbolikprobleme des neuaufgenommenen tschechischen Staates haben sich am Ende des J. 1992 auch in der Arbeit der heraldischen Kommission des Tschechischen Nationalrates gespiegelt. Analyse der Handlungsweite eines direkten Teilnehmers und die Resultatspräsentation.

Cecílie Durdilová

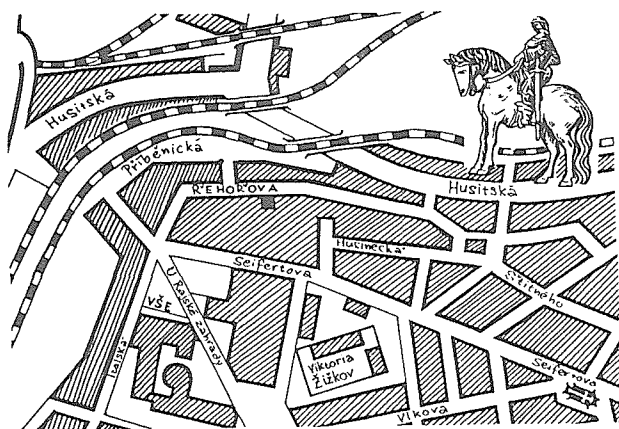
ANTIKVARIÁT

Řehořova 20

Praha 3 Žižkov

OTEVŘENO PO - PÁ 10 - 18 hod.

- historie - místopis -
- heraldika - genealogie -
- beletrie - pragensie -

ZNAK STRAHOVSKÉHO KLÁŠTERA

Pavel R. Pokorný

V letošním roce oslavuje klášter premonstrátů na Strahově 850 let příchodu první komunity bílého řádu do Čech. Nejstarší opatská pečť je sice známa již z listiny kladené do roku 1235, ale znak se kláštera se objevuje neobyčejně pozdě. Teprve u listiny z 11. listopadu 1511 je přivěšena pečť nesoucí první doklad heraldického vyjádření v historii Strahova. Hrotitý ovál v červeném vosku je lemován linkou a páskou s opisem v gotické minuskule S: maius: Dni: abba / tis: Strahovien-sis. Pod baldachýnem s bočními arkádami stojí na trojstěnné konzole opat s mitrou na hlavě. Pravicí žehná a v levé ruce drží berlu závitem ven. Patu konzoly překrývá znakový štítek v jehož hlavě je břevno, které nese lity C A S (= Caspar Abbas Strahoviensis). Obraz dolní části štítu je nejasný. Vyplňuje ji totiž ne zcela zřetelná větévka a nelze určit, zda jde o heraldickou figuru, nebo pouhé damaskování. Stejný štít nese ve spodní části i pečť konventu. Po rezignaci opata Kašpara v roce 1517 byl z obou typářů odstraněn jeho monogram i ono damaskování a zůstal tak prostý štít se zvýšeným břevnem, který se stal nadále klášterním znakem. Břevno, které vzniklo patrně náhodou mechanickou úpravou osobního typáře, bylo v počátku 80. let doplněno za štítem poloviční postavou opata s mitrou, berlou v levé a otevřenou knihou v pravé ruce. Císař Rudolf II. udělil 24. dubna 1589 strahovskému opatovi Janu Loheliovu statky zaniklé kanonie v Želivě. Šlo tu sice o právo povýtce teoretické, neboť želivské statky patřily ve skutečnosti již páté generaci Trčků z Lípy. K utvrzení nároků přijal Lohelius nejen titul, ale i znak želiveckého kláštera. Původní štítek s břevnem byl tedy nadále polcen a do levé poloviny vloženy želivské klíče. Po jmenování Jana Lohelia světícím biskupem 30. 7. 1603 byly obě figury vloženy do čtvercového štítu. V 1. a 4. černém poli zlaté břevno, ve 2. a 3. poli zlaté klíče. K další proměně znaku došlo roku 1664, kdy byl k dosavadnímu štítu přidán střední štítek s českým lvem a nad břevna přidány v 1. poli 3 lilie a ve 4. 3 růže. Opat jako strážce štítu byl nahrazen z koruny vzrůstajícím sv. Norbertem s monstrancí, mitrou a patriarším křížem. Tyto doplňky byly současníky spojovány s Milevskem a vyjádřením titulu milevského opata, který strahovským náležel již od r. 1623. Svědčí o tom období jejich dočasný odstranění v letech 1674-1698 společně s opuštěním milevského titulu. Po té se znovu vrací a stávají se trvalou součástí strahovského znaku, současně s významovým posunem jejich interpretace. Český lev byl chápán jako skutečnost, že strahovský opat se řadil k infulovaným zemským prelátům, lilie jako součást širší premonstrátské symboliky a růže mají reálný původ ve znaku opata Kryšpína Fuka z Hradiště, ač byly přijaty zprostředkovaně ze znaku milevského. Postavení lilí a růží bylo podmíněno provedením znaku. V pečetních obrazech a plastických provedeních zdobily břevna, v barevné aplikaci byly pro optické odlišení povýšeny nad hlavní figuru pole. Od poloviny 18. století se v období obecného úpadku heraldického citění objevuje na pečetích chybná šrafura v 1. a 4. poli. Místo černé - červená. Ta odvozeně ovlivnila i některá barevná vyobrazení znaku. V nové době byla právem opuštěna a znaku se dostalo historicky správné barevnosti. V korunovaném středním štítu český lev. V 1. a 4. černém poli zlaté břevno, nad ním v 1. poli 3 zlaté lilie a ve 4. 3 stříbrné růže. Ve 2. a 3. modrém poli zkřížené zlaté klíče. Nad štítek vyrůstá z koruny provázené vpravo

mitrou a vlevo berlou, bíle oděný sv. Norbert se zlatou monstrancí v pravé a patriarším křížem v levé ruce. Vše převýšeno bílým kloboukem o 6 střapcích. Někdy bývá diskutována mitra na hlavě světce s tvrzením, že odporuje liturgickým předpisům. Zde však nejde o pozdvihování, ale monstrance i mitra jsou součástí atributů.

Kresba: Zdirad Čech

DIE 850 JAHRE VON STRAHOV.

Das Prämonstraterkloster von Strahov feiert im Jahre 1993 das 850. Gedenkjahr der ersten Kommunität des weissen Ordens nach Böhmen. Der älteste Abtsiegel ist aus einem Aktenstück vom 1235 J. bekannt, aber das Klosterwappen erscheint erst im J. 1511. Die kurzgefasste Beschreibung der Wappenentwicklung.

Cecílie Durdílová

POČÁTKY ZNAKU BŘEVNOVSKÉHO ARCIOPATSTVÍ

Pavel R. Pokorný

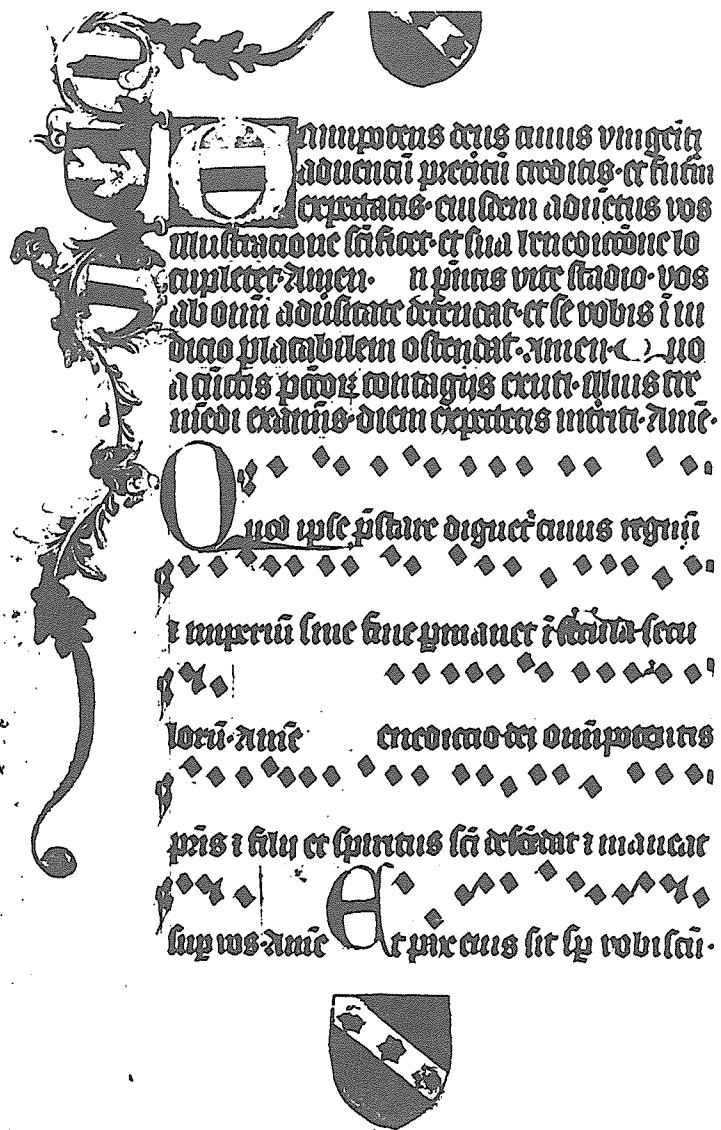
Břevnovský klášter, slavící v letošním roce 1000 let od svého založení, se stal zaslouženě centrem široké pozornosti. Papež Jan Pavel II. jej povýšil 10. února 1993 na arcidiocézi. Při církevních oslavách jej navštívil apoštolský nuncius, pražský arcibiskup i další představitelé. K jubileu vznikly tři vědecké sborníky, probíhá rozsáhlá výstava zaměřená na písemné a umělecké památky a zájem projevil i denní tisk, nejednou v souvislosti s životním jubileem opata J. M. ThDr. Anastáze Opaska OSB. (*20. 4. 1913).

Nejstarší mužská řeholní instituce u nás drží primát i po stránce heraldické. Tato skutečnost však zůstala nepovšimnuta i odbornou veřejností. V katalogu jubilejní výstavy je sice publikována nejstarší znaková pečeť, ale znak sám byl ponechán stranou. Není sice ve starší literatuře zdaleka neznám, ale téměř vždy je popisována poze jeho ustálená podoba. /1/ Ani zde není zatím možné sledovat do detailu drobné odchylky, které vykazují užívání znaku jednotlivými opaty, ale pokusme se připomenout alespoň jeho nejstarší doklady.

V chronologickém sledu je nejstarší náhrobní deska opata Oldřicha II., dochovaná ve více jak druhotném použití jako vrch oltářní mensy v hřbitovní kapli sv. Lazara, zbudované opatem Grundmannem roku 1762. Doklad svým způsobem výjimečný skrývá v sobě řadu otázek, které je třeba alespoň formulovat. Jde o desku z šedorůžového mramoru, patrně z okolí Slivence, (201 x 95 cm) s rytým obrazem a tesaným obvodovým nápisem, provedeným gotickou minuskulou. /2/ Náhrobek není přímo určen, neboť část textu obsahující jméno opata dnes chybí. Vročení i léta úřadu v nápisu uvedené však odpovídají právě opatu Oldřichovi (+1381). Úplný text zaznamenal ještě Bonaventura Piter. /3/ Chybějící pravý okraj desky musel tedy být odříznut až při instalaci na dnešní místo. Kde byl původní opatův hrob, nevíme. Podle tvrzení Piterova tvořil náhrobek desku velkého oltáře v klášterním kostele. Tou se mohl stát při pokusech o obnovu po devastaci kláštera v husitských válkách. Opat Tomáš Sartorius nechal kolem roku 1676 kámen odstranit a v době Piterova popisu, tedy před rokem 1762, ležel na blíže neurčeném nedůstojném místě. V ose desky je rytá berla, provedením odpovídající spíše časnějšímu 14. století. Pod hlavicí je na ní položen štítek splanoucím sluncem, opatřeným lidským obličejem. Na prstenci berly, tedy těsně nad štítkem je vzhůru obrácená kančí hlava. Ta je patrnou součástí berly a nikoli znakovým klenotem. Heraldicky vpravo je položen štít s ostrvím na způsob břevna a vlevo štít s břevnem heraldickým. Přesto, že je náhrobek znám v literatuře přes dvě století, podrobněji se jím zabýval až V. Ryneš. /4/ Štít s heraldickým břevnem pokládal za znamení sv. Vojtěcha, totožné se znakem pražského arcibiskupství. Pomineme-li chybnou atribuci celé desky, kterou připsal neexistujícímu opatu Zikmundovi, jde o výklad zjevně spekulativní. Tradice, a to jak domácí, tak polská, pokládala za Vojtěchovo znamení růže. Právě v této souvislosti se V. Ryneš k problému vyslovil již dříve. /5/ Zde uvedl správně jméno opata a upozornil i na omyl Piterův, který popsal růži na štítu s břevnem, ač zde zřetelně nikdy nebyla. Ostrev pokládá správně za nejstarší doklad opatského znaku, štít se sluncem za rodový erb opatův a štít s břevnem v jeho podání za ono Vojtěchovo

znamení. Zároveň za původní znak břevnovského konventu a předpokládá jeho změnu na přelomu 14. a 15. století. Ani tato úvaha není poměrem souběžná, jakkoli se these o shodném symbolu obou institucí, jež se hlásily k sv. Vojtěchu (arcibiskupství i Břevnov) jeví lákavou. Připusťme, že prosazení znaku arcibiskupství na roveň zemských heraldických symbolů, jak je můžeme sledovat u znakových galerií doby lucemburské, mohlo být důvodem změny znaku konventu. Znak břevna ve spojení s diecézí je však o šest desetiletí starší. V době zcela ustálené heraldiky lucemburského období je prakticky nemožné, aby konvent přijímající svůj heraldický symbol, přijal štít bez jakékoli změny. Převzetí diecézního znaku konventem je však i věcně nelogické. Klášter alespoň teoreticky exemptní se snažil z přímé moci arcibiskupů s větší či menší úspěšností v praxi vymanit. Je tedy nemožné, aby konvent užíval vědomě znamení shodné, nebo alespoň duplicitní se znakem biskupství. Štít s ostrevným břevnem je skutečně patrně nejstarším znakem břevnovského opata. Slunce je erbem opata Oldřicha, byť o jeho rodové příslušnosti nemáme zpráv. Pozdní tradice o původu z rodu Buziců vychází patrně z motivu berly a snad i osobního jména, nemá však oporu v přímých pramenech. Jeho erb ji však jednoznačně vyvrací. Nacházíme jej i na opatově pečeti, jako první heraldický projev v Břevnově vůbec. Bylo by tedy snad možné pomýšlet na rod vladk z Valečova, u nichž je toto štítové znamení ve stejné době doloženo. Pouze rodový štítek se objevuje i na pečeti Oldřichova přímého nástupce, opata Jindřicha (1381-1385). /6/ Zde z okraje štítu vyrůstá polovina ne zcela zřetelného zvířete (osel, býk, kozel?). Štít s heraldickým břevnem postrádá v tomto kontextu zdánlivě řešení. Znovu jej nacházíme až na pečeti opata Diviše II., kterou známe z koroborace listiny již v roce 1388 a v dochování pak z let 1392 - 1407. /7/ Zahrocený ovál I. typu (cca 75 x 40 mm) je lemován opisem v gotické minuskule mezi perlou a linkou. Na defektním exempláři je čitelné pouze "...abbatis mona..." Pečetní pole vyplňuje architektura pod baldachýnem. V ní stojí na mřížovaném pozadí postava opata s berlou v pravé ruce na trojboké konsoli. Uprostřed boční arkády je zřetelný štítek s břevnem. Stejný tvar II. typu pečeti (76 x 51 mm) je lemován opisem mezi zdobenou linkou a jemným perlou, opět v gotické minuskule: S. divissii abbatiss mon // asterii brewnowensis. V architektuře pod baldachýnem stojí sv. Vojtěch, adorovaný klečící postavou opata v kutně bez insignií. Po stranách jsou u nohou světcových dva znakové štítky. Pravý s ostrvím na způsob břevna, levý s břevnem heraldickým. Typář byl upraven i pro Divišova nástupce opata Zibřida s tím, že vedle opisu byl erb s břevnem nahrazen erbem osobním. To také svědčí o skutečnosti, že sledovaný štít byl opravdu erbem Divišovým a nikoli znakem konventu, neboť jako takový by nemusel být měněn. /8/

Z heraldického hlediska nebyla dosud plně zhodnocena i další památka, totiž proslulý plenář sv. Markéty. Tato výjimečná práce uměleckého řemesla nese v osách smaltované terče se znakovou výzdobou. Po heraldicky pravé straně je to modrý štít se zlatou ostrvím na způsob břevna - znak opata, vlevo v bílém poli čtyři kosmá modrá břevna, mezi vnitřními 3 červené růže - znak konventu. Na horním terči je bílý štít s černým břevnem a dole poškozený štít s českým lvem. Památka byla sice často zmiňována v literatuře, ale znaková část zůstala nepovšimnuta. Již K. V. Zap /9/ zmínil pouze 3 štítky (opat, konvent a Čechy) a další práce byly na něm do značné míry závislé. O třech štítech se zmiňuje např. i P. Hamařová, ačkoli reprodukuje jednu z fotografií, kde jsou znaky viditelné všechny. /10/ Čtyř štítky popsal naproti tomu V. Ryneš, /11/ který ovšem horní označil jako černo - žluté

- černě (!) dělený a pokládal jej za znak arcidiecéze. Ztotožnění se znakem arcibiskupství přejala i D. Stehlíková, jak při popisu pečeti opata Diviše, tak u plenáře, v druhém případě bez udání barevnosti originálu. /12/ Porovnáním pečeti a plenáře zjišťujeme, že bílý štít s černým břevnem je rodovým erbem opata Diviše II. Plenář sv. Markéty vyvrací Rynešovu domněnku o proměně konventního znaku břevnovské komunity, jak byla vzpomenua výše. Užiti obou „fází“ znaku na jediném artefaktu v tomto významu neobstojí. Zjištění, že jde o erb rodový dokládá i dosud nepovšimnutý rukopis uložený dnes v Rajhradě. /13/ Potificale seu Ceremoniale pro missa pontificali je pergamenový kodex psaný per extensum černě a červeně na složkách o 4 až 10 listech. Dnes je silně poškozen a zčásti neúplný. Vznikl někdy po roce 1387, neboť na fol. 18r. je připomínán svátek Navštívení Panny Marie, zavedený arcibiskupem Janem z Jenštejna. /14/ Rukopis je tradičně pokládán za rajhradský, ale vzhledem k tomu, že zdejší probošt získal právo pontifikálií až roku 1687 a opatstvím se stal Rajhrad až v roce 1813, je zdejší původ již svým určením vyloučen. /15/ Krom toho je na fol 30 v. - 31 r. zapsána formule slibu konvršů do rukou opata. Je tedy určen pro opata břevnovského. Pro nás je však nejdůležitější úvodní folio 1 v., které zdobí malovaná a zlacená iniciála O - mnipectis rozvilinami (viz foto). V iniciále samé je bílý štít s černým břevnem a za ním vystupuje berla. Vlevo od litery je modrý štít se zlatou ostrví na způsob břevna, který vertikálně provázejí opět dva bílé štítky s modrými břevny. Na horním a spodním okraji folia jsou štíty s modrými břevny a růžemi ve stejném podání jak jsme je konstatovali na plenáři sv. Markéty. Je tedy zřejmé, že máme před sebou další heraldickou reprezentaci opata Diviše II. Opakování rodového erbu by snad mohlo nasvědčovat účasti několika příbuzných osob na pořízení kodexu. O původu opata nevíme žel nic bližšího a pokus o ztotožnění s rodem na základě erbu by byl pouhou konstrukcí. Podstatné je, že v rukopise R 401 máme doložen shodný znakový soubor jako na plenáři a pochybnost o jeho autenticitě je tudíž lichá. /16/

Vraťme se však k počátku našich úvah, totiž k náhrobní desce opata Oldřicha. Musíme konstatovat, že i náhrobek nese znaky opata Diviše a mohl tedy vzniknout nejdříve po r. 1386. Znak opata i konventu břevnovského cenobia je tedy doložen přibližně od konce osmdesátých let 14. věku apatří k nejstarším mezi domácími kláštery.

Poznámky, prameny, literatura:

- 1/ Rybicka, A.: O erbích, pečetích a znacích stavu kněžského v Čechách. Praha, 1862, s. 127. Seyler, G.: Siebmachers Wappenbuch I. Bd. 5. Abt. II. Reihe Klöster. Nürnberg, 1882, Tafel 85, s. 71-72. Král, V.: Heraldika, Praha, 1900, s. 307 a 353. Kolář, M.: Českomoravská heraldika, Praha 1902, s. 22. Stroehl, H.: Die Wappen der Ordensstifte und Abteien in Böhmen, Mähren und Bosnien. Kunst und Kunsthandwerk. Jg. 16. 1913, s. 352-355. Štorm, B.: Znaky stavu duchovního v zemích českých. Olomouc, 1929, nestr. Týž: Koruhv opatství břevnovského. Erbovní knížka 1939 s. 42-45. Gall, F.: Österreichische Wappenkunde. Wien - Köln, 1977, s. 227. O znaku se zmiňuje i četná literatura věnovaná klášteru samotnému. Rozsáhle pojatá dotazníková akce sledující výskyt znaku na klášterních statcích z počátku r. 1947, která měla být podkladem pro soustavnou heraldickou studii, zůstala nedokončena. SUA Praha: ŘA Břevnov kart. 285.
- 2/ + A[nno] d[o]m[in]i MCCCLXXXI. Id[us] / ... Pius Abbas XXIII. hu [ius] / Ca. Mona[sterii] Brew[ovien]s[is] qui eide f[e]l[i]ci[er] p[ro]fuit anis XV, cu[us] a[us] / requiescat [in] sacta [p]lace. Amen. Léta Páně 1381 v idách dubnových [13. 4.], které tenkrát byly před Velikonocemi, zemřel jasně paměti Oldřich, zbožný 23. opat tohoto kláštera břevnovského, který mu šťastně vládl 15 let, jehož duše odpočívaj ve svatém pokoji. Amen. Překlad je doplněn podle znění zaznamenaného Piterem; viz. pozn. /3/.
- 3/ Piter, B.: Thesaurus absconditus ... Brunae, 1762, p. 91.
- 4/ Ryneš, V.: K otázce vzniku pražského (arcibiskupského) erbu. Listy GHSP č. 17. Praha, 1972, s. 5-9.
- 5/ Týž: Růže a veslo. Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství. Roč. 2. 1969, č. 4, s. 377-392.

- 6/ Pečetí opata Oldřicha - SÚA Praha ŘA Břevnov - listiny inv. č. 133 1368 XI. 30, inv. č. 137 1380 X. 13. Jedinou Jindřichovu pečeť jsem našel před časem v SÚA Praha: Akta různé provenience - listiny inv. č. 40 1382 VIII. 12.
- 7/ Pečeť je zmíněna v břevnovské listině z r. 1388. SÚA Praha: ŘA Břevnov - listiny, inv. č. 151. Defektní exemplář I. typu pečetí jsem našel v Archivu Národního muzea - listiny A 204. 1392 IX. 29. a A 298 1393 IX. 17. II. typ podle exempláře SÚA ŘA Břevnov - listiny inv. č. 199 1404 III. 12. reprodukuje katalog Tisíc let benediktinského kláštera v Břevnově 993-1993, s. 148.
- 8/ Pečeť opata Žibřida znám z ANM listiny A 297 1409 X. 9. SÚA: ŘA Břevnov - listiny inv. č. 215 1411 IV. 23.
- 9/ Zap., K. V.: Rekviář s ramenem sv. Markéty v Břevnově. Památky archeologické a místopisné. Roč. 2., 1857, s. 223-224.
- 10/ Hamanová, P.: Z dějin knižní vazby. Praha, 1959, s. 30, obr. 12. Pouze tři znaky popisuje i E. Poche v katalogu České umění gotické 1350-1420. Praha, 1970, s. 343.
- 11/ srov. pozn. 4 a 5.
- 12/ Tisíc let benediktinského kláštera v Břevnově 993-1993. Praha, 1993, s. 48 a 49.
- 13/ R 401 uložený dnes jako deponát v Universitní knihovně v Brně.
- 14/ V Čechách byl svátek slaven poprvé r. 1387 a z Jneštiny iniciativy zaveden pro celou církev r. 1389.
- 15/ Kitner, M.: Vitae monachorum ... Brunae, 1908, s. 160. Dokoupil, V.: Soupis rukopisů knihovny benediktinů v Rajhradě. Praha, 1966, s. 212.
- 16/ Stehlíková, D.: Zlatnické práce z břevnovské pokladnice. Zprávy památkové péče, č. 5/1993, s. 188.

Foto: archiv autora

NAD IKONOGRAFIÍ JEDNOHO KACHLE

Stanislav Kasík

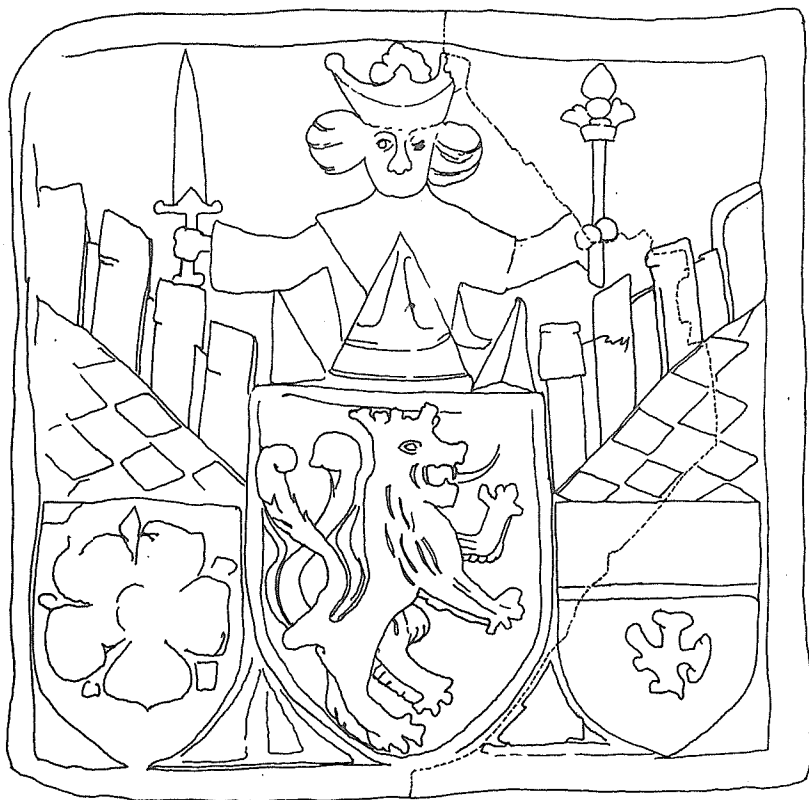
Jedním z dokladů změny životního stylu a zvýšení úrovně bydlení ve středověku, byla kachlová kamna. V hradech, šlechtických městských palácích a domech, stejně jako v měšťanských domácnostech, se hmota otopného tělesa stala dominantou interiéru.

Umělecké a výtvarné řešení kachlových kamen umožnilo odrážet majetnost a společenská postavení objednatelů. Některé pokusy o rekonstrukci kachlových kamen dokazují, že se mohlo jednat i o skvostně pojatá a bohatě výtvarně vybavená díla, dosahující úrovně drobných architektur. /1/ Mimo jiné byly zejména čelní vyhlávací stěny kachlí využívány k vyobrazení výtvarných prvků v širokém tématickém záběru. Počínaje motivy ornamentálními, přes figurální, až po heraldické.

V posledních desetiletích zaznamenáváme veliký zájem o odličky historických kachlí, které se staly předmětem sběratelství. Depozitáře a expozice muzeí, hradů a zámků obsahují značné množství kachlí, pocházející převážně z archeologických výzkumů. Nejen pro potřeby sběratelů, ale také pro potřeby vědeckých pracovníků a institucí zatím u nás chybí soustavnější pojednání na dané téma. Existující studie a další práce k uvedené problematice jsou obvykle pro běžného zájemce „skryty“ ve specializovaných časopisech a sbornících. Vytvoření publikace s charakterem soupisu či katalogu všech u nás zachovaných kachlí je úkol pro nejbližší časové horizonty zřejmě nereálný. Přesto jsou možnosti, jak určit alespoň první kroky. Příkladem je práce Julie Richterové, která publikací Středověké kachle (Praha 1982) přiblížila solidnímu počtu zájemců (náklad 4500 ks) sbírku kachlí Muzea hlavního města Prahy. Čin hodný následování.

Na příštích řádcích bych se rád zastavil nad jedním jediným kachlem ze sbírek Muzea hlavního města Prahy a pokusil se upřesnit některé údaje k jeho ikonografii. Považuji za prospěšné věci uvést nejprve přesnou citaci zápisu J. Richterové: „č. kat. 110 (i.č. 7874) Zlomek komorového kachle, čelní vyhlávací stěna - čtvercová. Okrajová lišta = nepravidelně jednostranně zaoblená. Ikonografie: městský znak (Jindřichův Hradec ?). Uprostřed, z kosmo a šikmo cimbuřím ukončené hradební zdi, vyznačené šachovnicí na koso, vyrůstá postava krále s mečem v pravé a žezlem (? dopl.) v levé ruce. Uprostřed hradby na štítě korunovaný dvouocasý lev ve skoku doleva, vpravo štít s pětilistou růží, vlevo štít (zachov. část.) dělený latí. Pod hlavou štítu v poli dopl. pětilistá růže nebo hvězdice (?). Materiál = polohrubý. Barva střepe = šedohnědá, uvnitř ocazení. Rozměry: šířka = 194 mm. Datování: konec 15. století (v rozmezí let 1483 až 1491), (tab. 29)“. /2/

Na jiném místě je ikonografii věnován následující odstavec: „Jiný městský znak z jižních Čech, kraje pětilisté růže, přináší patrně ve volné kompozici kachel č. kat. 110 (tab. 29). Nad městskou hradbou kosmo a šikmo vyběhající vyrůstá polopostava krále s mečem a pravděpodobně žezlem (doplněno); pod hradbou je umístěn uprostřed český lev na štítě, vpravo vítkovská růže, vlevo další rodový znak (? doplněno). Při interpretaci celkové ikonografie uvažujeme o možnosti považovat již za volně přizpůsobený znak města JINDŘICHOVA HRADCE po r. 1483, kdy král Vladislav II. Jagellonský polepšuje znak města na žádost Jindřicha z Hradce (CIM IV., 2, 245 nn, č. 507). V erbu měla zůstat pětilistá růže v poli, přibylí čeští lvi

Kachel č. 110, ič. 7874, Muzeum hlavního města Prahy

a královská koruna s písmenem W. V této podobě trval přinejmenším do r. 1491, kdy nastává opět změna (Teplý, 1972, 70 nn). Přes určité nepřesnosti se zdá být uvedený výklad značně pravděpodobný ve srovnání s ostatními jihočeskými městskými znaky". /3/

Z citace vyplývá určitá míra nejistoty, zda učiněné závěry k ikonografii kachle jsou správné. Absence dostatečně průkazného komparačního materiálu je zřejmá. Této skutečnosti si jistě byla vědoma i autorka a nijak nezakrývá své pochybnosti.

Celou problematiku lze řešit nejméně ve dvou rovinách. První z nich je ryze heraldická, druhá obecně ikonografická. Začneme od znaků. Na kachlu jsou zobrazeny tři gotické štíty s rovnoběžnými boky protaženými do špiče v patě štítu. Jak již bylo zmíněno, v prostředním, velikostí největším štítu, vidíme korunovaného, dvouocasého, doleva otočeného, nepochybně českého královského lva. Napravo od něj menší štít s pětilistou růží. Nalevo pod hlavou štítu, oddělenou užším břevnem figura, jejíž určení učiníme později. V textu je upozorněno a zejména fotografie

v obrazové příloze (tab. 29) ukazuje, že kachel byl doplněn v horním i v dolním rohu. Zlom v dolní části poněkud nešťastně přetíná naposledy jmenovaný znak tak, že musela být doplněna jeho větší část. Původní nedoplněný zlomek štítu zobrazoval pouze pravý horní roh, který však umožnil přinejmenším rekonstrukci oddělené hlavy štítu díky patrnému zbytku zúženého břevna. Zdá se však, že doplnění štítu bylo učiněno na základě autentické předlohy (snad jiného zlomku), a že figura v dolní polovině znakového pole byla i na původně úplném kachlu.

Díky neporušenému znaku s růží můžeme skutečně uvažovat o tom, že jsme „v kraji“ Vítkovců. Samotná růže však nemá tu sílu říci, zda jde o znak pánů z Rožmberka, z Hradce, ze Stráže či z Landštejna. Jedině ve spojení se znakem druhým lze mít nenapadnutelnou jistotu a mluvit o pánech z Hradce. Ti totiž, na rozdíl od ostatních, užívali jako jediní ve svých znacích jak růže, tak znak s oddělenou hlavou štítu. To je zlatou růží s červeným semeníkem v poli modrém a štít červený se zlatou hlavou. /4/

Dosud se nepodařilo objasnit uvedené změny ve znacích pánů z Hradce. Závažnost odklonu od původní tradiční růže je dána téměř všeobecným užíváním znaku nového ve třech po sobě jdoucích generacích. Na základě rozboru dochovaných pečeti můžeme počátek změny datovat do druhé poloviny 70. let 14. století s možností pravděpodobného posunu i před tuto hranici.

Zatím nejstarší exemplář pečeti, ve které se uplatnil štít s oddělenou hlavou, pochází z 24. VII. 1377. Je přivěšena k listině, kterou Anna z Lipé, sestra Oldřicha a Heřmana z Hradce, prodává Markvartovi z Mödlingu jednu ves. /5/ Listinu pečetili zmínění bratři Anny z Lipé. Oldřich užil na pečeti znaku s pětilistou růží ve štítu i v klenotu. Heřman však znaku odlišného, tj. s oddělenou hlavou štítu. Pouze klenot růže připomínal původní rodové znamení. Shodné pečeti užil Heřman ještě několikrát. /6/ Později si nechal Heřman zhotovit jiný typář s totožným znakem. Nejstarší otisk nového pečetidla pochází z r. 1389. /7/ Není bez zajímavosti, že týž Heřman 19. VI. 1370 pečeti stejným znakem jako dříve zmíněný Oldřich, totiž růží ve štítu i v klenotu /8/. Hledat příčiny změn je mimo rámec tohoto pojednání.

Heřman byl zřejmě nejmladším ze synů Oldřicha III. z Hradce (1299 - 1348) a Markéty Korutanské. O jeho starších bratřích Jindřichovi, Menhartovi a Oldřichovi není známo, že by užívali jiného znamení ve znacích než růže. V následující generaci žili synové Jindřicha: Jindřich starší a Jindřich mladší, synové Oldřicha: Oldřich, Jindřich a Jan. Pouze u vyjmenovaných známe užívání pečeti. Jiných starší, syn Jindřichův, užíval pečeti s růží v letech 1366 - 1395 bez pokusu znak měnit. Nikoliv tak jeho bratr Jindřich mladší. Ten v r. 1382 čtvrtil ve znaku na své pečeti obě znamení - růží v 1. a 4. čtvrti, oddělenou hlavou štítu ve čtvrti 2. a 3. /9/

Vyjmenovaní Oldřichovi synové pečetili nejdříve růží. Oldřich (+1412) v letech 1384 - 1404. /10/ Jindřich (+1417) v letech 1385 - 1388. /11/ A nakonec Jan (+1421) v letech 1384 - 1385. /12/ Všichni později přešli k pečetění štítkem s oddělenou hlavou. Oldřich poprvé v r. 1395, /13/ Jindřich v r. 1404 /14/ a Jan 1388. /15/

V následující generaci Jan mladší (+1420), syn Jindřicha staršího (+1398), použil v r. 1391 pečeti svého strýce Jana staršího (+1417), která nesla štít s oddělenou hlavou. /16/ V příštích letech (1399 - 1410) však měl ve znaku vždy růží. /17/ U bratra Jana mladšího Oldřicha mladšího zv. „Vavák“ (+1421), známe dosud jedinou pečeť z r. 1410, která zobrazuje štít s hlavou. /18/ Menhart (1398 - 1449), syn Jana staršího (+1417), byl posledním z rodu pánů z Hradce, který peče-

til samostatným znakem s oddělenou hlavou štítu a to v letech 1428 - 1441. /19/ U něj však pozorujeme souběžné užívání obou znamení, tedy i růže, kterou užíval na pečetích v letech 1424 - 1440. /20/ Generace po Menhartovi se již podržely pouhé růže. Teprve z roku 1477 známe změnu znaku ve štít čtvrcený. Stalo se tak za Jindřicha IV. z Hradce (1442 - 1507), syna Jana „Teleckého“ z Hradce (1419 - 1452) a Kateřiny ze Šternberka. Ten do jediného štítu shrnul dosud všechny v minulosti užívané znaky a znamení. /21/

Samostatný štít s oddělenou hlavou nacházíme na pečetích pánů z Hradce v letech 1377 - 1441. Dá se říci, že do téhož období by bylo možné posunout i datování uvedeného kachle. S určením doplněného znamení ve štítu s oddělenou hlavou na kachlu však lze datování upřesnit. Znamení ve štítu je jednoznačně tlapatý kříž. Kříž v této podobě známe jako odznak řádu sv. Jana Jeruzalémského. Jediným příslušníkem rodu pánů z Hradce, který byl členem řádu johanitů a nakonec v letech 1401 - 1421 jeho velkopřevorem v Čechách, je znám Jindřich zv. „Strakonický“ (+1421), syn Oldřicha IV. z Hradce (+ jistě 1384) a Anny z Rožmberka. /22/ On to také byl, kdo v letech 1404 - 1414 užíval znaku s oddělenou hlavou štítu, v jehož dolní polovině, pod hlavou leží tlapatý kříž, jako označení řádové příslušnosti a hodnosti velkopřevora. /23/

Jak již bylo zmíněno, užíval též Jindřich v letech 1384 - 1404 pečeti s vyobrazením růže ve štítu i v klenotu. Typář byl zhotoven v době, kdy byl prostým členem johanitského řádu /24/. Jako velkopřevor nechal zhotovit pečetidlo nové.

U znaků nejvyšších představitelů řádů, ke kterým se Jindřich svou funkcí zařadil, bylo obvyklé užít řádový odznak tlapatého kříže v osobním znaku. Způsob spojení rodového a řádového znamení byl volen z široké škály možností. Jindřich využil skutečnosti existence dvou rovnocenných znaků užívaných jeho rodem a zvolil pro umístění tlapatého kříže štít s oddělenou hlavou, který se svou volnou plochou hodil více, než štít s růží.

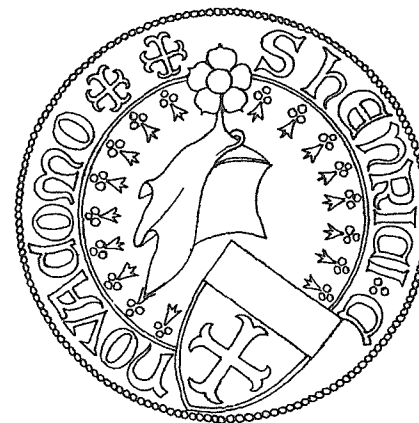
U pánů z Hradce neznáme jiný příklad, ve kterém by pole štítu pod hlavou bylo pokryto další figurou. Máme-li rozhodnout o jakou figuru jde v případě našeho kachlu, pak nemůže jít o jinou figuru, než o tlapatý kříž. Na základě této jedinečnosti nelze znak přisoudit nikomu jinému, než Jindřichovi z Hradce. Tímto konstatováním můžeme upřesnit a vymezit datování kachle do doby Jindřichova velmistrovství, to je do let 1401 - 1421.

Pokus Richterové interpretovat ikonografii kachle jako transformovaný městský znak Jindřichova Hradce, i tak poznamenaný určitou váhavostí, nemá oporu ani v samotném městském znaku. Jak již bylo napsáno, polepšil král Vladislav II. 25. IX. 1483 znak města a vyhověl žádosti Jindřicha (IV.) z Hradce. K původnímu znamení zlaté růže v modrém poli byli přidáni do znakového pole dva zlatí, dvouocasí, korunovaní lvi, kteří drží zlatou růží v předních tlapách, každý z jedné strany. Nad růží byl umístěn králův zlatý monogram - korunované W. /25/ Jindřichův Hradec používá tohoto znaku v nezměněné podobě dodnes (Teplého zpráva o pozdějších změnách nelze akceptovat).

K interpretaci znaků na kachlu lze na závěr učinit poslední poznámku. Kadlub byl vyřezán pozitivně a kachel je jeho negativem. Dokládá to otočení figury lva na prostředním štítu doleva. Pořadí znaků je nutné posuzovat zrcadlově obráceně. To se týká především obou štítů s rodovými znaky. Na „první“ místo se tak dostává osobní znak velkopřevora Jindřicha z Hradce a získává dominující postavení. Je

Pečeť Jindřicha z Hradce z let 1384 - 1404.

Pečeť Jindřicha z Hradce, velkopřevora řádu sv. Jana Jeruzalémského, z let 1401 - 1421.

nositelem základní a jednoznačně pojmenovatelné informace. Druhý znak ji doplňuje o určení rodové příslušnosti

Určení znaků na kachlu je jednou částí celkové ikonografie. Pro vyobrazení hradební zdi, na níž jsou umístěny štíty a za hradbou vyniká postava krále, můžeme hledat vysvětlení jinde. Ze života krále Davida uvádí Bible epizodu v níž „pobral také David štíty zlaté, kteréž měli služebníci Hadadezerovi, a přinesl je do Jeruzaléma“ (Samuel II, 8,7). Ve středověkých iluminacích se tento čin odráží ve vyobrazení tzv. Davidovy věže, na jejíchž zdech jsou pověšeny zlaté štíty. Davidovou věží, či Davidovým městem je myšlen Jeruzalém. V ikonografii je tato symbolika vyjadřována také zobrazením městských hradeb nebo hradeb obecně.

Štíty musely mít v té době zvláštní význam, protože i na jiných místech biblických příběhů jsou ve výčtech kořistí, například při dobytí Jeruzaléma egyptským králem Sesákem, anonymně zmíněny poklady, ale štíty či pavězy zlaté jsou jmenovány osobitně (Kn. král I, 14,26). Oloupený král jeruzalémský pak nechal udělat štíty nové, ale měděné a nařídil jejich přísné opatrování (Kn. král. I, 14,27,28).

Po smrti krále Davida se ujal vlády v Izraeli jeho osmnáctiletý syn Šalamoun. Za jeho panování se ovládaná území rozšířila do nebyvalých rozměrů. Z toho Šalamounovi plynuly obrovské zisky ve formě platů, tributů a darů. „A protože nadělal král Šalamoun dvě stě štítů z zlata taženého, šest set zlatých dával na každý štít. A tři sta pavéz z taženého zlata, tři libry zlata dal na každou pavězu. I složil je král v domě leu Libánského. Udělal také král stolič z kostí slonových velikou, a obložil ji zlatem ryžím. Šest stupňů bylo k té stolič a vrch okrouhlý byl na stolič od zadní strany její, a spolehadla rukám z obou stran té stolice, a dva lvové stáli u spolehadel. A dvanácte lvů stálo tu na šesti stupních s obou stran. Nebylo nic takového učiněno v žádných královstvích“ (Kn. král. I, 10,16,17,18,19,20; II Paralipomenon 9,15,16,17,18,19). /26/

Dovnímám se, že právě v této rovině je třeba hledat výklad ikonografie kachlu. Hradební zeď se „zavěšenými“ štíty může být transformací Biblí zmíněného Jeruzaléma s jeho zlatými štíty. Postava krále ukazuje na Šalamouna. Středověká symbolika považovala zobrazení Jeruzaléma za zjevnou či skrytou personifikaci Církve svaté. Jako místo hrobu Ježíše Krista měl i schématicky pojatý „Jeruzalém“ hodnotu symbolu nejvyšší kategorie.

Svět středověké kultury se ve výtvarných dílech běžně projevoval mnohovrstevnými výklady zobrazeného. Aktualizace současných reálií byl jedním z nich.

V rozjitřené době husitství, kdy se nesmiřitelně střetávaly ideologie pravé křesťanské víry se snahami o nápravu církve, stál Jindřich z Hradce jednoznačně na pozicích protivníku hereze. Jestliže nechal zhotovit kachel zobrazující krále za zdi mající představovat transformovaný Jeruzalém, resp. chrám Hospodinův, na jehož zdech „visí“ znaky jeho a znak zemský, pak výklad této symboliky mohl mít následnou podobu. Svatá církev představovaná hradbami jeruzalémskými, jejichž ochránce je i Jindřich z Hradce, prezentovaný svými znaky, je v zápase s kacíři zaštitěna vírou ve vlastní moudrou spravedlnost, představovanou Šalamounem. Toho může určovat i lev v prostředním štítu.

Jistě má postava krále a znaku pod ním i další významovou rovinu. Rovinu odrážející soudobé skutečnosti. Král Václav IV. byl na sklonku svého života znám spíše svou neschopností spravovat věci veřejné, stejně jako chabostí rozhodně

a nekompromisně chránit zájmy církve. Zřejmě neměl šanci být personifikován biblickým Šalamounem. Po smrti Václavově v roce 1419 byly upřeny všechny naděje k Zikmundovi, mladšímu bratrovi Václava IV. Narůstající rozčarování z vlády právě zemělého krále umocňovalo očekávání, že král příští bude více podoben svému otci. Zikmund, designovaný dědic Českého království, byl v této době již více jak dvacet let králem uherským a osm let králem římským. On jako titulární představitel nejvyšší světské moci v prostoru střední Evropy daleko více mohl odpovídat představě moudrého ochránce „jeruzalémského chrámu Hospodinova“, bránící Svatou církev prostředky, které jsou mu z milosti Boží dány. To je mečem a žezlem. Zikmund v tomto ohledu již činil praktické kroky skutečnými vojenskými akcemi proti turecké expanzi v Uhrách.

Jindřich z Hradce jako velkopřevor johanitů byl nejvyšším představitelem řádu v Čechách (i zde je možná souvstažnost se znakem českým). Vedle pražského arcibiskupa patřil hierarchicky k nejvyšším prelátům království. Pražský arcibiskup Konrád z Vechty (v úřadu 1413 - 1421) si svou činností nevysloužil pověst aktivního bojovníka proti husitům. Z tohoto pohledu by se Jindřich z Hradce mohl považovat za jediného skutečného ochránce katolické církve, suplujícího zanedbávané povinnosti představitele české arcidiecéze. Na rozdíl od arcibiskupa jej jeho postavení a členství v řádu opravňovalo projevit své postoje silnou nejen duchovní, ale především silou vojenskou. Způsobem, který v době po roce 1419 byl neúčinnějším a v nastalé situaci jediným možným.

Jindřichovi štíty v sousedství znaku panovníka řadí objednatele kachlu do jedné roviny s představitelem vrcholu zemské moci a práv, který navíc svými skutky ztělesňoval opravdového ochránce církve. I když Zikmundovo skutečné postavení v Čechách mělo k faktickému výkonu vlády daleko, jsou pozice a smýšlení Jindřicha z Hradce ve složitě době vzedmuté vlny husitství přesně definovány. Nikoliv všichni tehdy žijící příslušníci rodu pánů z Hradce byli na straně katolické. Například Oldřich Vavák byl znám svými sympatiemi k husitství.

Dávným ideálem rytířství bylo osvobození Jeruzaléma. Nákladnost každé z křížových výprav, výsledky nemající dlouhého trvání, strádání na dlouhých cestách tam i zpět, nebezpečí smrti ještě před dosažením cíle, vyčerpávající boje a hrozba zajetí, ztráta života daleko od domova - to vše nakonec přetavilo původní odhodlanost v sentimentálně proklamované chtění. Tím víc okázalejší, čím méně reálný byl takový podnik. Pozornost se pragmaticky obrátila k cílům bližším. K cílům s nadějí na úspěchy s daleko menšími riziky. Známe mnoho příkladů, kdy represivní akce proti heretikům v Evropě, ještě před husitskou revolucí, byly akceptovány jak církví, tak veškerou feudalitou. Byly považovány za rovnocenné osvobozovací bojům Kristova města a jako takové naplňovaly ambice každého z „miles christianus“.

Jindřich z Hradce, jako příslušník řádu vzniklého za prvních křížových výprav právě v Jeruzalémě, zcela určitě nepochyboval o tom, že svou činností proti husitům v Čechách, naplňuje tradiční křesťanské a rytířské ideály. Ideály srovnatelné s dobytím Jeruzaléma z rukou znesvětitelů Božího hrobu. Domnívám se, že z tohoto pohledu může kachel nabízet skryté a do symbolů umně zabalené sdělení, vyzývající k takovému projevu odporu proti nepřítelům církve, který by měl, zcela v duchu tehdejších tradic, charakter křížové výpravy. Král Zikmund 17. března 1420 ve Vratislavi křížovou výpravu proti Čechům vyhlásil. /27/

Datování vzniku kachle lze na základě heraldického rozboru vymezit lety 1401 - 1421, kdy Jindřich z Hradce je připomínán jako velkopřevor řádu sv. Jana

Jeruzalémského v Čechách a v Polsku. S přijetím výkladu o celkové ikonografii kachle a z toho vyvozených možných závěrů, lze dospět k pravděpodobně přesnějšímu ohraničení vzniku. To je do let 1419 - 1420.

Na závěr připomeneme znak velkopřevora Jindřicha z Hradce popisem. V červeném štítu se zlatou hlavou leží stříbrný tlapatý, osmihrotý kříž. Na štítě přilbice s přikryvadly modro-zlatými. V klenotu zlatá růže s červeným semeníkem.

Prameny, literatura, poznámky:

- 1/ Michna, P.: Heraldická výzdoba kachlů z hradu Melice na Vyškovsku, Sborník příspěvků I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1980, s. 15; Smetana, J. - Gabriel, F.: Středověké kachle z hradu Helfenburku, *Archaeologia historica* 13, Praha 1988, s. 545.
- 2/ Richterová, J.: Středověké kachle, Praha 1982, s. 31. V uvedené citaci jsou zkratky pro obecné charakteristiky kachle oproti původnímu textu rozvedeny.
- 3/ I. c. /2/, s. 16.
- 4/ Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II., Praha 1925, s. 9.
- 5/ Pangerl, M.: *Urkundenbuch des Cistercienserklosters B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, Wien 1865, s. 171.
- 6/ Např.: 13. IX. 1384, Státní oblastní archiv Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce (SOA JH-RAH), č. 36/26; 16. XI. 1384, Státní oblastní archiv Třeboň, fondy cizí rodů (SOA T-CR), č. 45/2; 20. VII. 1388, SOA JH-RAH, č. 40/32.
- 7/ Okresní archiv Jindřichův Hradec, Archiv Města Jindřichův Hradec, sign. A-1/1.
- 8/ SOA T-CR, č. 19/93.
- 9/ 1382, září 28., SOA JH-RAH, č. 29/20. Vyobrazení v Sedláčkových Hradech ... IV., je chybné v tom, že není zřejmá hlava štítu ve 2. a 3. čtvrti.
- 10/ SOA T-CR, č. 44/17; SOA JH-RAH, č. 73/57.
- 11/ SOA JH-RAH, č. 38/31 - 40/32.
- 12/ SOA T-CR, č. 43/17, 46/72.
- 13/ SOA T-cizí statky 144 - Konín II 82 - 2/21.
- 14/ SOA JH-RAH, č. 87/68, 1411, červenec 1.
- 15/ SOA JH-RAH, č. 40/32.
- 16/ SOA JH-RAH, č. 40/38.
- 17/ SOA JH-RAH, č. 1/45; SOA T-CR, č. 101/18.
- 18/ SOA T-CR, č. 101/18.
- 19/ SOA JH-RAH, č. 104/8; Státní oblastní archiv Litoměřice, RA Lobkovicové, Sbírka otisků pečeti II/150/4075.
- 20/ SOA JH-RAH, č. 103/79, 115/88.
- 21/ SOA JH-RAH, č. 267/206.
- 22/ *Libri confirmationum ... VI.* (Emler, J.), Pragae 1883, s. 61; Rietschny, A. - Häussler, F. J.: *Geschichte der Malteser-Ritter-Ordens Komende St. Johann in Schlessien*, Troppau 1931, s. 19.
- 23/ Např.: 1411, červenec 1. a 4., SOA JH-RAH, č. 87/68, resp. 88/69, Ø 32 mm, opis: S HENRICI .-. D NOVA DOMO ++ ; viz také Sedláček, A.: *Hrady, zámky a tvrze království českého IV.*, Praha 1885 (kresba pečeti nepřesná - jiný typ ?).
- 24/ Např.: 1385, únor 16., SOA JH-RAH, č. 38/31, Ø 28 mm, opis: +S+F+ HENRICI x D'NOVODOMO.
- 25/ Čarek, J.: *Městské znaky v Českých zemích*, Praha 1985, s. 186.
- 26/ *Biblí svatá*, Praha 1950.
- 27/ Kejř, Jiří, Husité, Praha 1984, s. 211.

Kresby: Stanislav Kasík

ÜBER DIE IKONOGRAPHIE EINER KACHEL.

Eine Präzisierung und Diskussion über Ikonographie einer Kachel die sich in den Sammlungen des Museums der Hauptstadt Prag befindet. Sie ist auf einer Grundlage der Symbolikanalyse anderer Artefakten besonders aus Fond und Sammlungen des Staatlichen Gebietsarchivs in Třeboň (Wittingau) entstanden.

Cecílie Durdilová

NOBILITAČNÍ DIPLOM PRO JOSEFA KREMŽARA Z 22. ŘÍJNA 1918

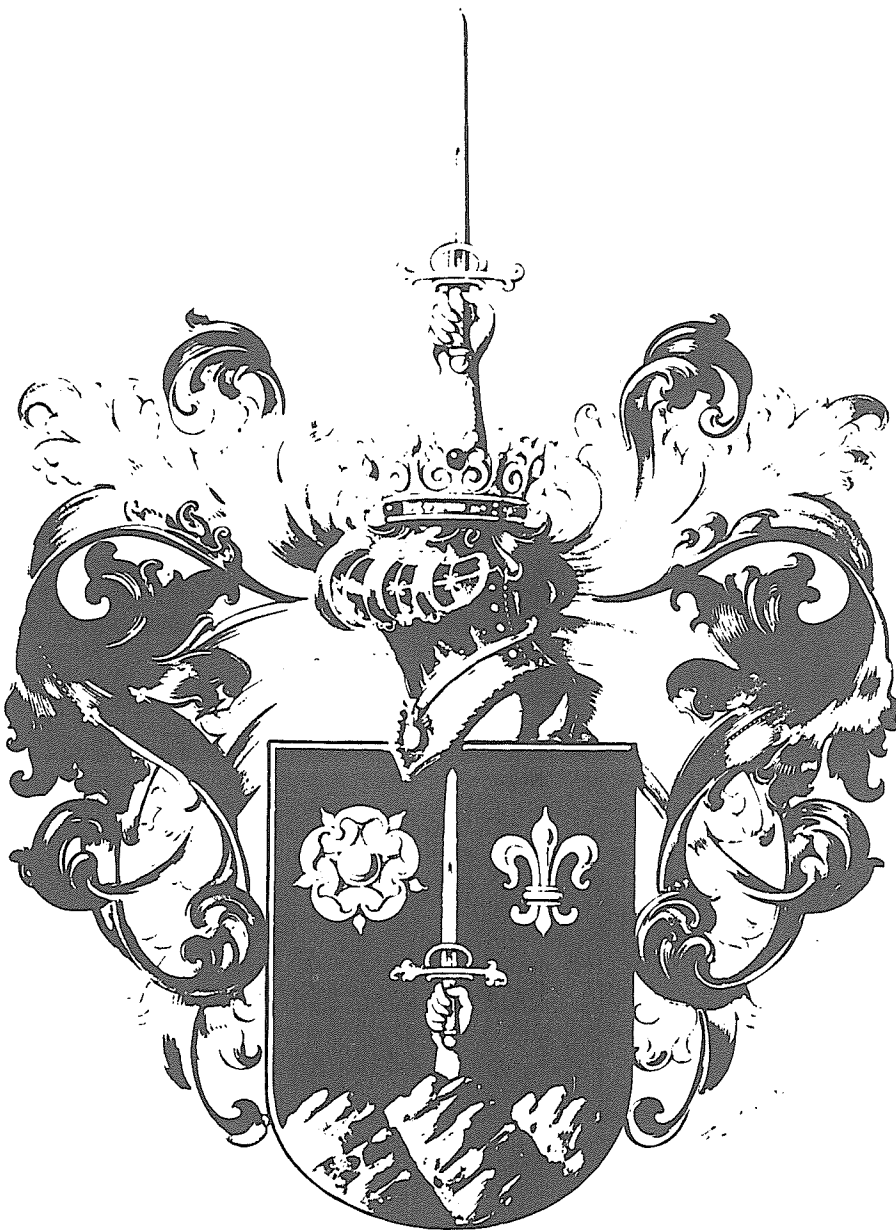
Karel Müller

Před patnácti lety uveřejnil Pavel R. Pokorný na stránkách Heraldické ročenky zprávu o Ferdinandu Antonínu Čenském a nobilitaci jeho pozůstalé vdovy Adolfíny na samém sklonku první světové války. /1/ O tři roky později na ni reagoval Adolf Karlovský, který měl možnost seznámit se s originálem zmíněného diplomu. Listina byla sepsána 21. října 1918 na základě Nejvyššího rozhodnutí ze 7. srpna téhož roku. Nebyla však již císařem Karlem podepsána, ač podpisy ministra vnitra i odpovědného ministerského rady obsahuje; nebyla ani zpečetěna, v přivěšeném mosazném pouzdru zůstal pouze nalitý neporušený červený pečetní vosk. Vzhledem k těmto skutečnostem označil Karlovský diplom pro Adolfínu Čenskou za „naprosto mimořádnou právní i heraldickou kuriozitu a velmi pravděpodobně jedinou svého druhu vůbec“, na jiném místě pak „jedinečným kulturně-historickým dokumentem doby, kdy vznikl, a znak v něm udělený (...) pravděpodobně posledním erbem z doby mocnářství“. /2/

Nedávno se nám podařilo nalézt originální nobilitační privilegium, které nám umožňuje Karlovského citované příliš nadnesené hodnocení poněkud korigovat. Oním nálezem je listina vydána ve Vídni 22. října 1918, kterou císař Karel I. na základě svého rozhodnutí ze 16. října téhož roku povyšuje dědičně do šlechtického stavu Josefa Kremžara, narozeného v roce 1869 v Lublani. /3/ Kežmar, plukovník 94. pěšího pluku, rytíř Řádu železné koruny III. třídy, držitel vojenského záslužného kříže III. třídy a dalších vyznamenání, obdržel za více než 30 let (od roku 1886) vojenské služby titul šlechtice (Edler) a predikát von Felskampff. Současně mu byl udělen následující erb: v patě zeleného štítu tři skalnaté vrchy přirozených barev (ve vyobrazení šedo-hnědé), z vyššího prostředního vrchu vyniká ruka držící nahý meč (ve vyobrazení má zlatou rukojeť a záštitu), provázená po pravé straně stříbrnou růží a po levé straně stříbrnou lilii; klenotem na korunované turnajské přilbě je ruka s mečem ze štítu; přikryvadla zeleno-stříbrná.

Listina sestává z pergamenového dvoulistu v tmavočervených plátěných deskách s tlačеныmi zlatými ozdůbkami. Vyobrazení erbu o max. výšce 20 cm a šířce 14,5 cm je umístěno na fol. 2a a vpravo dole signováno Ernstem Krahlem. Poslední strana diplomu nese podpisy ministra vnitra Edmunda rytíře von Gayer a ministerského rady Felixe svob. pána von Wiedersperg. /4/ Místo pro podpis císařův zůstalo prázdné. Připojena nebyla ani pečeť, v listině i v deskách byly pouze proražené dírký pro protažení šňůr. Nedokončení listiny potvrzuje dodatečný zápis na spodním okraji poslední strany, kterým dne 11. prosince 1918 pod čj. 180 A ex 1918 konstatuje šlechtický archiv tehdejšího rakouského státního úřadu vnitra (Deutschösterreichisches Staatsamt des Innern), že podepsání a zpečetění diplomu bylo znemožněno vzhledem k abdikaci císaře Karla 11. listopadu 1918. Poznámku podepsal poslední znakový censor ministerský rada Heinrich Seydl. /5/

Nobilitační diplom pro Josefa Kremžara tedy zpochybňuje unikátnost privilegia pro Adolfínu Čenskou, nehledě k tomu, že vídeňský šlechtický archiv jistě obsahuje více podobných případů. /6/ Každopádně rozšiřuje dosud evidovaný a publikovaný

počet originálních erbovních listin v archivech, muzeích a knihovnách býv. Severomoravského kraje. /7/

Prameny, literatura, poznámky

- 1/ P. R. Pokorný, Ferdinand Antonín Čenský, HR 1977, s. 81-83.
- 2/ AKAR, K nobilitaci Čenských z Činova, HR 1980, s. 78-80.
- 3/ P. Frank-Döfering, Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804-1918, Wien 1989, s. 377, č. 4646. Listina se neznámo kdy a jakým způsobem ocitla mezi písemnostmi archivu města Frýdku (č. A-56), s nímž v 50. letech přešla do tamního okresního archivu. Odtud byla koncem roku 1992 předána Zemskému archivu v Opavě, kde je uložena ve sbírce listin různého původu.
- 4/ Karlovský uvádí v případě České chybné znění jména v podobě von Wiederweg.
- 5/ H. Jäger-Sunstenau, Die Wappensoren in den Hofkanzleien in Wien 1707 - 1918, In: Genealogica et Heraldica, Helsinki 1984, s. 362 - 363.
- 6/ Namátkou např. Frank-Döfering, c.d., s. 327, č. 3094 - šlecht. stav pro Wilhelma Eduarda Hardyho z 29. 10. 1918.
- 7/ Napolsed K. Müller, Erbovní listiny v muzeích a knihovnách Severomoravského kraje (s dodatky k soupisu erbovních listin v SOA Opava), Ostrava 1992.

Foto: Jan Bil

NOBILITÄTSDIPLOM FÜR JOSEF KREMŽAR VOM 22. OKTOBER 1918.

Der Fund der Nobilitätsurkunde, welcher die Zeitgrenze „des letzten Monarchie Wappens“ weiterrückt.

Cecilie Durdilová

K NOVÉ ČESKÉ ZNÁMCE

Milan Hlinomaz

Počátkem roku 1993 se objevila nová tříkorunová, ryze česká známka, s nadpisem Česká republika, jejímž autorem je zkušený výtvarník Josef Herčík. Na první pohled by mohlo zaplesat srdce moderního českého vlastence, dokud si však neuvědomí některé následující skutečnosti.

V první řadě se má jednat o malý znak České republiky. Tato podoba se ale od jeho zákonem stanovené formy liší typem štítu, která má být gotický, ale zde francouzský, čímž připomíná malý znak České republiky v rámci bývalé ČSFR. Rovněž je zde patrná inspirace Kyselovým kráječím lvem, takže je zde skok velmi potlačen. Stylizace koruny vypadá jako lipová, kterážto podoba je již od roku 1960 opuštěna.

Podél horních okrajů štítu je heslo „Pravda vítězí“, které však v nové symbolice českého státu patří k vlajce prezidenta republiky. Zde je tedy užito nepatřičně.

Nepatřičné je rovněž ověnění štítu lipovými lístky svázanými českou trikolorou. Takovéto emblematické doplňky lze přijmout pouze u čepicových odznaků uniforem.

Lze jen litovat, že na známce nebyl jako první prezentován velký znak České republiky, aby tak vešla lépe do povědomí historická zemská struktura českých zemí. Rovněž by toto teritoriální pojetí bylo z politického hlediska modernější, než akcentování národního principu prostřednictvím této formy znaku.

Znáмка je tedy poznamenána překrotností doby svého vzniku a je svědectvím o odlišném pohledu výtvarníka a odborníků. Kdyby autor méně spěchal stát se Muchovým nástupcem, mohl si zbudovat kvalitnější pomník a nové republice lepší reprezentaci.

DVACET LET HERALDICKÝCH ROČENEK

Vážení čtenáři,

máte v rukou jubilejní dvacátou Heraldickou ročenku a jelikož jsem stál u jejího vzniku a vždy jsem byl nějak spojen s jejím vydáváním, byl jsem požádán, abych napsal pár řádek, v nichž bych měl celý tento vydavatelský počin zhodnotit.

I přes malý náklad pokládám Heraldické ročenky za významné periodikum, především pro jejich obsahovou náplň, protože sehrály a stále ještě hrají významnou roli na poli vzdělávacím, zejména pak pokud jde o heraldiku a příbuzné pomocné vědy historické.

Celkové pojetí i náplň Heraldických ročenek se měnily jen nepatrně, a to i navzdory skutečnosti, že jejich redakci provádělo již několik pověřených osob, nejprve JUDr. Zdeněk M. Zenger, poté PhDr. Milan Buben, dále Pavel Palát a v současnosti Jaroslav Jásek. Zasluhu na tom má i PhDr. Pavel R. Pokorný, který po celou dobu dosavadní existence Heraldických ročenek prováděl odborné lektorování příspěvků. Zejména v počátcích vydávání to byl on, kdo prosadil zásadu publikovat pouze statě původní, tj. nekompativního charakteru. Články popisující erby na základě prací Augusta Sedláčka, Vojtěcha Krále či Ottova slovníku naučného, neměly nikdy v tomto periodiku žádné místo. Snahou Heraldických ročenek bylo a je se zabývat heraldikou nikoliv jako sběratelskou činností či jako předmětem pouhého zájmu, ale pokud možno pojmát heraldiku z vědeckého hlediska, tj. kriticky hodnotit nejen dostupnou literaturu či konkrétní artefakty na základě vlastního studia opřeného o archiválii či jiný historický a autentický materiál.

Tematicky je záběr heraldických ročenek také velmi široký. Vedle nejrozsáhlejší a nejpobulárnější heraldiky šlechtické je na stránkách ročenek zastoupena i heraldika městská (zejména z pera Karla Lišky), církevní (především zásluhou PhDr. Pavla R. Pokorného), cechovní (s převahou příspěvku Jaroslava Jásky) či heraldika státní a zemská (zejména z pera Milana Hlinomaze), přičemž nebyly opomíjeny ani příbuzné pomocné vědy historické, jako genealogie (u většiny statí se

zaměřením na šlechtickou heraldiku), faleristiku (zastoupena zejména MUDr. Františkem princem z Lobkowicz, PhDr. Milanem Bubnem či Otto Semrádem), méně často pak i vexilologie, sfragistika, diplomatika, popřípadě jiné pomocné vědy historické.

Redakce Heraldických ročenek se nikdy nedostala do pozic, kdy by zcela jednoznačně a nevědecky propagovala výhradně ryze české heraldické projevy, protože úzkoprsá nacionalistická hlediska jsou heraldice nejen cizí, ale zcela ji deformují a vytrhují z přirozených širších kontextů. Proto byly jako samozřejmost publikovány statě věnující se i heraldice francouzské, britské, ruské, italské i americké a dokonce i japonské období heraldiky.

Čtenářská obec zajisté také ocenila v publikovaných ročnících i ilustrační doprovod. Tvoří je nejen kresby autorů Adolfa F. J. Karlovského, Zdeňka M. Zengera, Zdirada J. K. Čecha, Petra Tybitancla, Karla Lišky, Stanislava Konopásky, Julie Bubnové a jiných, ale i fotografie autentických artefaktů. Vedle pestrosti a bohatosti obrazové a dokumentační části nechyběly ani statě zabývající se výtvarnou a uměleckou stránkou heraldiky a jejími projevy v jednotlivých uměleckých slozích.

Heraldické ročenky se po celou dobu své existence snažily nejen napravovat tradované omyly v literatuře, ale i aktuálně zachycovat nově vznikající znaky, zejména městské a církevní a také zaznamenat a zdokumentovat problematiku vzniku státních symbolů v polistopadovém Československu.

Osobně pokládám za velice cenné, že Heraldické ročenky věnovaly nemálo místa nejen evidenci, ale i kritickému zhodnocení jednak zapomenutých a znovuobjevených originálů erbovních listin (autorsky zastoupeni především PhDr. Pavel R. Pokorný, PhDr. Tomáš Krejčík, PhDr. Michal Fiala, PhDr. Jakub Hrdlička či PhDr. Karel Müller) a mizejících funerálních památek (Ing. Mojmir Chromý a Ing. František Kučera). Objevily se i články nejen ryze teoretické, navazující a rozšiřující poznání heraldických kompendií, ale i studie věnované konkrétním památkám (např. Potence, knižní vazby, znakové soubory, ap.).

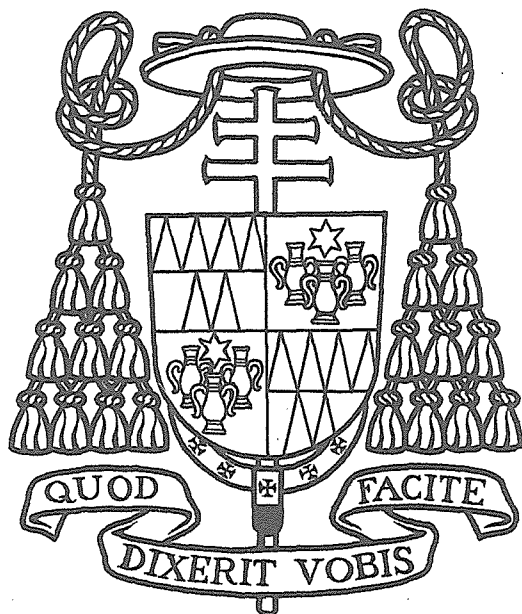
Velice užitečná je i rubrika věnovaná recenzím knih a publikací zabývajících se nejen heraldikou, ale i příbuznými pomocnými vědami historickými.

Nezanedbatelná byla i stránka politická, a to především v období nedávno minulého totalitního režimu. Heraldické ročenky byly jedním z mála periodik na území tehdejšího

ČSSR, kde se do rámce vědeckého zkoumání dané problematiky podařilo, s notnou dávkou obezřetnosti, upozornit na tehdy tabuisované osobnosti a souvislosti a udržovat v povědomí čtenářů neměnné hodnoty. Zašifrované se jako autor objevil na stránkách ročenek i emigrant Adolf F. J. Karlovský a s jistou dávkou rizika vyšly v Heraldické ročence 1986 obsáhlé studie věnované památce zemřelého velkého znalce heraldiky PhDr. Karla knížete ze Schwarzenbergu.

Heraldické ročenky ztratily s pádem totality v Československu svou zvláštní příchut. Zbývá jen vysoká odbornost a dobrá vůle i snaha redakčního kruhu přežít v nových, paradoxně nepříznivých, podmínkách. Nezbyvá než věřit, že se tento záměr podaří realizovat ku prospěchu nejen heraldiky samé, ale také pro záchranu posledního periodika věnovaného této pomocné vědě historické jako součásti historického a kulturního dědictví tohoto národa.

Milan M. Buben

NOVÝ OLMOUCKÝ METROPOLITA

Po roční sedisvakanci byla znovu obsazena moravská církevní metropole. V pořadí 14. olomouckým arcibiskupem byl 28. srpna 1992 jmenován dosavadní světitel biskup a administrátor arcidiecéze Mons. Jan Graubner. Osobní data přinesla HR 1990 s. 62-63. Na stolec sv. Metoděje byl slavnostně uveden 7. listopadu 1992. Jako arcibiskup upravil svůj znak takto. V 1. a 4. červeném poli čtvrceného štítu 6 stříbrných kuželů (4 + 2). Ve 2. a 3. modrém poli 3 zlaté amfony - jedna před dvěma. Střední převýšena stříbrnou šestihrotou hvězdou. Za štítem patriarchší štít, u paty palium. Deviza: QUOD DIXERIT VOBIS FACITE (Cokoli vám řekne, učíte). Vše převýšeno arcibiskupským kloboukem.

-PRP-

Kresba: Jan Oulík

NOVÁ ČESKÁ DIECÉZE

Očekávané zřízení nové katolické diecéze v západočeské Plzni se stalo skutečností. Byla vyhlášena současně v Praze i ve Vatikánu 31. května 1993. V pořadí sedmé biskupství v českých zemích má rozlohu 9326 km² a sestává z 10 vikariátů o 313 farnostech. Katedrálou se stává hlavní plzeňský chrám sv. Bartoloměje. Prvním biskupem byl zároveň jmenován Mons. František Ratkovský, dosavadní titulární biskup aggaritanský a světitel biskup v Praze.

Snahy o zřízení biskupství v západních Čechách mají hluboké historické kořeny. Výrazem střetu panovnické moci s církví byl pokus Václava IV. o založení biskupství v Kladruzech roku 1393, spojený se smrtí sv. Jana Nepomuckého. Sama Plzeň zmařila zřízení diecéze v roce 1653 a na stejném stanovisku setrvali měšťané i o dvě desetiletí později. Neuspěla ani snaha arcibiskupa Sobka o založení biskupství v Klatovech, ač císař již jmenoval 21. června 1671 Jaroslava ze Šternberka klatovským biskupem. Reálný výsledek nepřinesl ani projekt kardinála Schwarzenberga o celkovou reorganizaci domácích diecézí v 60. letech 19. století, i když plzeňští tentokrát o biskupství velmi stáli. Zmařit se podařilo i ryze nacionalistický pokus o samostatné biskupství v Chebu. V pouhých úvahách zůstala Plzeň jako sídlo nové diecéze v letech 1946 až 1948. Staletí trvající snahy spojené na svém počátku se sv. Janem Nepomuckým došly naplnění v roce šestistého výročí jeho smrti. Tato skutečnost byla vzata v úvahu i při tvorbě znaku nové diecéze.

V černém štítě dvě povýšená zlatá břevna, pod nimi pět zlatých hvězd v postavení 1 + 2 + 2. Za štítem latinský kříž a vše převýšeno zeleným biskupským kloboukem.

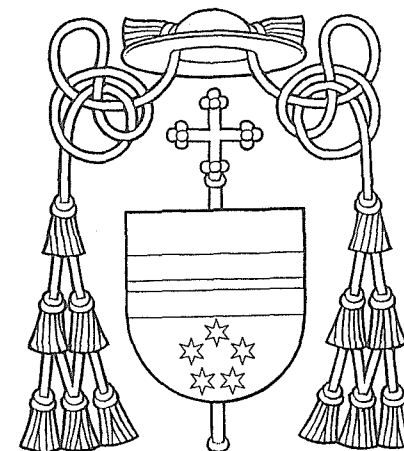
Plzeňské arciděkanství užívalo v minulosti znak shodný se znakem pražské metropolitní kapituly na paměť úzkého spojení města s touto institucí. Druhé břevno připomíná stejný znak pražského arcibiskupství, z něhož se vyčlenila většina území nové diecéze. Hvězdy jsou atributem sv. Jana Nepomuckého, který je zároveň světcem spojujícím pražské a českobudějovické biskupství, kam dosud toto teritorium náleželo.

Nově jmenovaný biskup, který se ujímá svého úřadu 10. července, znak diecéze čtvrtí

se svým dosavadním znakem osobním. V modrém poli zlatý heroltský kříž posázený pěti červenými kameny. V pravé horní čtvrti zlatý plamen, v levé spodní stříbrná osmihrotá hvězda. Celek doplňuje devizou: CREDIDIMUS CARITATI (Uvěřili jsme v lásku).

- PRP -

Kresba: Zdirad J. K. Čech

POMOCNÝ BISKUP V HRADCI KRÁLOVÉ

Dosavadní generální vikář hradecké diecéze, Mons. Josef Krajnek byl 4. listopadu 1992 jmenován titulárním biskupem aquenským. Nový biskup se narodil 18. dubna 1949 v Kutné Hoře. Na kněze byl vysvěcen 26. června 1976 v Praze. Po té působil jako kaplan v České Třebové a později administrátor v Písečném a Ústí nad Orlicí. V letech 1984-1985 byl režimem zbaven tzv. státního souhlasu a pracoval jako dělník. Po návratu do pastorace působil v Chomutovicích a Pardubicích. Od srpna 1990 je generálním vikářem. Biskupské svěcení přijal 12. prosince 1992 v hradecké katedrále. Světiteli byli sídelní biskup Karel Otčenášek, pražský arcibiskup Miloslav Vlk a apoštolský nuncius Giovanni Coppa.

Znak: V modrém poli zlatý latinský kříž provázený stříbrnými lilijemi. Za štítem latinský kříž. Deviza: IN HUMILITATE SERVIRE (V pokoře sloužiti). Vše převyšeno biskupským kloboukem.

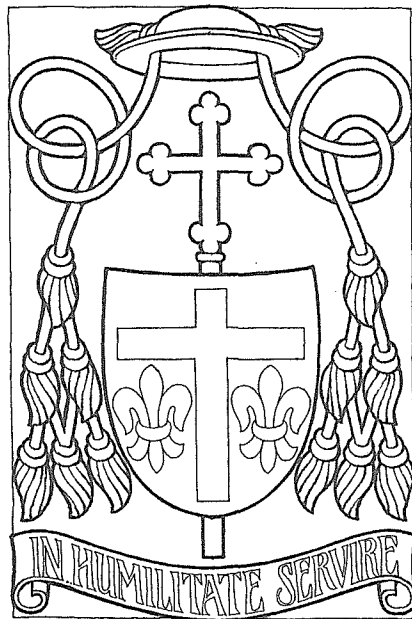
- PRP -

Kresba: Zdirad J. K. Čech

PETR MAŠEK: MODRÁ KREV. MINULOST A PŘÍTOMNOST ŠLECHTICKÝCH RODŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH. MLADÁ FRONTA, PRAHA 1992, 208 STRAN.

Procházíme-li pražskými ulicemi kolem výkladů knihupectví, spočine možná náš zrak na knize se zajímavě řešenou obálkou a mnohoslibným názvem Modrá krev. Název i koláž ze šrafovaných znaků stylově z minulého století v nás vyvolá touhu si knihu zalistovat, nebo si ji i koupit.

Autor, Petr Mašek, shromáždil za svého působení v oddělení zámeckých knihoven Národního muzea v Praze mnoho zajímavých faktů o lidech s modrou krví, aristokracii, prostřednictvím této knihy chce přístupnou formou seznámit nejširší veřejnost s osudy několika šlechtických rodů usídlených v Čechách. Nevytyčil si před sebou takřka nadlidský úkol pojednat o všech šlechtických rodech, ale vybral si z nich jen dvacetdevět takových, které se, až na jeden případ dožily 20. století. Přínosem je,

že v knize nejsou obsaženy pouze nejvýznamnější rody, ať původem už cizí nebo české, ale i některé rody méně významné, které však ilustrují mnohotvárnost této vrstvy společnosti.

První dvě kapitoly knihy jsou věnovány otázkám obecnějším. Autor se zde zabývá historií šlechty v Čechách od nejstarších dob, kdy se předkové jednotlivých rodů vynořují z temnot věků, až po dobu nejnovější. Neprojednává zde minuciózní problémy pojednávané tematiky, pro něž by ostatně populární publikace určená nejširší veřejnosti nebyla zrovna nejšťastnější formou, ale vše podává stravitelným a pro běžného čtenáře přijatelným a poutavým způsobem.

Totéž lze říci i o druhé kapitole, která se zabývá hierarchií šlechty s hlavním těžištěm v období po Obnoveném zřízení zemském. Nutno na tomto místě podotknout, že problematika šlechtické hierarchie a titulů byla v uplynulých čtyřiceti letech a dosud, bohužel, je, otázkou opomíjenou, kterou většina „velkých vědců“ považuje, spolu se šlechtickou genealogií a prosopografií, za záležitost podružnou a podřadnou, která jen odvádí zřetel od vývojových trendů, nejruznějších společen-

sko-historických tendencí a formací a od jiných obecných, a tedy „nejdůležitějších“ otázek.

Medailonky k jednotlivým rodům nemožno být samozřejmě souvislým vyprávěním ani vyčerpávajícím výčtem všech příslušníků rodu s celými jejich curriculum vitae. Celkový rozsah knihy, a tudíž i rozsah pasáží věnovaných tomu kterému rodu, to ani nedovoluje. Autor se soustředil na významnější či známější členy rodu a naznačil u nich i vzájemné genealogické souvislosti. Samozřejmě, že zde nesmějí chybět údaje o původu rodu a jeho prvních příslušnících a původních sídlech, stejně jako o posledních generacích rodu a o jeho osudech za okupace Němci, za kontroverzní epochy let 1945 - 1948 a v období po roce 1948, které pro mnohé aristokraty znamenalo konfiskace, pronásledování, či odchod do zahraničí. Každý medailonek je uveden šrafovanou kresbou znaku a heslovitým výčtem postupu rodu ve šlechtické hierarchii, náležité titulatury a jejich sídel v Čechách.

Při sestavování jednotlivých medailonků se autor dopustil několika omylů, z nichž některé jsou na první pohled patrné i zasvěcenému laikovi, jemuž je především publikace určena. Např. Petra Jana Nepomuka Čermína nechal autor zemřít na následky zranění v bitvě u Lipska r. 1796. Rok je uveden správně, ale osudné zranění Čermína utrpěl v bitvě u Lodi. (s. 61). Na s. 117 ztotožňuje Kressenbrunn, kde bojoval Jindřich z Liechtensteina, se Suchými Krutými. Na stránkách věnovaných Šlikům spojuje fideikomiss Kopidlna-Staré Hradce s Veliší, která spolu s Vokšicemi tvořila šlikovský alodiální statek. Ladislava Veleny ze Žerotína ztotožnil s Janem Velenem a přezdívkou Turček přičkl nejen Václavu Vratislavovi z Mitrovic, ale též Heřmanu Čermínovi z Chudenic ap.

Diskutabilní se též jeví jeho striktní užívání ortografie a predikátů české šlechty, jaká se užívá v současné době, tj. transliterace jmen psaným starým pravopisem. Tuto formu používá nejen u posledních členů rodu, kde je oprávněná a její změna je nezadatelným právem rodu samotného, ale i příslušníků starších generací, kde soudobá usance dává jednoznačně přednost podobě fonetizované, kterou Mašek nepochybně jako projev českého nacionalismu tohoto a předchozího století. Poněkud podivně a kontradikčně pak působí na s. 146 jméno „János Pálffy“, kde křestní jméno není ani ve tvaru českém - Jan, což je obvyklé u ostatních osob zmiňovaných v Modré krvi, ani v originálním maďarském znění - János. Na s. 65 pak máme možnost vrátit se do časů če-

ského obrození a jazykového purismu, kdy jméno hrabat Deymů považuje za chybnou výslovnost jména prvního doloženého předka rodu, Oldřicha Dymy z Dobřemilic, z roku 1385, nebývá v úvahou vývojové rozšiřování samohlásek v 15. a 16. století, které u nás, na rozdíl od Němců, kde, uplatněno poněkud dříve, přetrvávalo až do dnešní doby, bylo potlačeno Dobrovského a Jungmannovou jazykovou školou a jejími pokračovateli.

Heraldik též postřehne omyl v interpretaci pohanské koruny a příkrývadla ve tvaru knížecího pláště, které se vyskytují ve znaku Vratislavů z Mitrovic, což autor knihy má za podpůrný argument pro pravdivost pověsti o příbuzenství Vratislavů z Mitrovic s Přemyslovci. To mohlo posloužit svému účelu v pobělohorské době, ale nelze tomu přikládat váhu dnes. Pomněme, že pohanskou korunu dostali do znaku r. 1630 Rassfeldtové z Rosenthalu a příkrývadla téhož roku Hartungové z Hartenfelsu, oba rody od Ferdinanda II., kteří s Přemyslovci neměli vůbec co do činění.

Na závěr celé knihy se autor zmiňuje o specifické skupině české, a nejen pouze české, aristokracie, o nobilitovaných Židech. Zdůrazňuje, že nejde o vyčerpávající podání tématu, to ani není, vzhledem k rozsahu a zaměření knihy, možné, ale je dobře, že ani tuto část společnosti privilegovaných neponechává stranou, byť se, díky své charakteristice, vymyká z rámce publikace a spíše než jako „modrou krev“, je možno ji charakterizovat jako „krev finančnicko-průmyslnickou“. Téma židovské šlechty by zasluhovalo celou dnešní knihu, k jejímuž napsání se badatelé v oblasti judaik nemají, a tak poslední kapitola Maškovy knihy lze považovat za více méně orientační.

Možno říci, že Modrá krev si najde své místo v knihovně jak čtenáře laika, tak i čtenáře, který se šlechtou a její genealogií zabývá do větší hloubky, a že pro popularizaci tematiky, v posledních letech odsunuté na okraj, udělal velký kus prospěšné práce. Nezbyvá než doufat, že Petr Mašek, popřípadě jiný badatel v tomto okruhu, vydá pokračování Modré krve, kde seznámí veřejnost s dalšími, mnohem méně známými šlechtickými rody jak starožitnými, tak novožitnými. Bude-li pokračování alespoň na stejné úrovni jako „první díl“, nezbyvá než vyslovit jejímu autorovi předem dík, hold a chválu.

Michal Fiala

JAN HALADA : LEXIKON ČESKÉ ŠLECHTY (ERBY, FAKTA, OSOBNOSTI, SÍDLA A ZAJÍMAVOSTI). PRAHA 1992, 197 S.

Již předmluva tohoto díla, které neodpovídá svému názvu rozsahem, ani kvalitou zpracování tématu, předznamenává svou zkratkovitostí a povrchností ráz celé knihy. Na škodu věci rovněž bylo, že se první kritické recenze této příručky neujal heraldik. Recenzent se v ní dopustil řady nepřesností, chyb a unáhlených formulací, které sám kriticky neprovedl. Autorova odmítavá reakce byla v tomto případě na místě a došlo tak k diskreditaci oprávněnosti a nutnosti kritické recenze. (LN z 11. 1., s. 6; 18. 1., s. 6 a 1. 2. 1993, s. 5) Jelikož autor zde recenzované knihy v ediční poznámce na konci vyzývá k připomínkám, zde jsou upozornění na některé do očí bijící chyby. Nelze totiž prověřovat celou faktografii knihy, i když by to bylo třeba, neboť by tak mohla vzniknout nová publikace. Zarážející je rovněž skutečnost, že kniha nebyla lektorována genealogem a heraldikem. Zdá se vůbec, že v našich podmínkách se odborných témat rádi zmocňují lidé nedostatečně poučení a za kvalifikaci k lektorování je považována mnohdy pouze osobní známost. Výsledky jsou pak nasnadě.

ERBY

Jsou to obkreslené ilustrace z předcházejících heraldických publikací, (např. Janáček - Louda: České erby, OSN, Erbovní knížky, Siebmacher, Pilnáčkovy Staromoravské rody, Kočkovy Úhošťské rody erbovní ad.) mnohdy značně heumělé. Na barevnosti by se právě v tomto případě nemělo šetřit. Vzhledem ke značné nepřesným blasonům, (např. na s. 12, 16, 31, 83, 88, 179 a 186) které vznikají u podobných publikací tím, že si autor vybere jednu z variant znaku, tu špatně popíše a případně doplní nepřesnými údaji o některém polepšení, zde mohlo být s úspěchem použito heraldického šrafování. To by však pro heraldického kopistu, který zde bez skupulí a velmi nekvalitně většinu erbů okopíroval z jiných publikací bez zřetele na autorská práva, bylo pracnější. Linie kreseb jsou kostrbaté a příliš silné, takže u složitějších znaků lze velmi těžko rozeznat figury. Ty se dotýkají okrajů polí, pokud je rovnou nepřesahují. Přílby na štítech, hlavně turnajské, díky tvrdému stínování a křivým liniím vypadají, jako by skutečně prošly nějakým kláním. Je smutné, že autor knihy nevyužil u méně některého z osvědčených heraldických

kreslířů, o jejich existenci zřejmě ani neví, a spokojil se kreaturami více než mizerného plagiátora.

FAKTA

Fakta jsou zde nespolehlivá, nepřesná a mnohdy zavádějící. To se týká již názvu, který neodpovídá obsahu, jelikož jsou v něm obsaženy vedle národně a zemsky českých rodů, též rody zemsky moravské a slezské a mezi těmito všemi jsou často rody cizího původu. Název se měl tedy pojmovat zemsky, jak to bylo za feudalismu obvyklé, např. Lexikon šlechty českých zemí. Otázkou je, jak použít informace o příbuzenství s ostatními rody, nejsou-li tyto konkrétně osobně, ani časově specifikovány. Vytvořit přesné rodokmeny, či genealogické tabulky je právě to nejtěžší, což mnohdy odrazuje erudované a zodpovědné badatele od vytváření podobných příruček.

Jako příklady flagrantních autorových neznalostí, jež padají na vrub lektorů, kteří jsou uvedeni v ediční poznámce (i když je otázkou, v jakém stadiu rukopis "přehlédlí"), je možno uvést operování s pojmem olomouckého arcibiskupství v polovině 15. století (s. 25), spojování Broumova s jezuitským školstvím (s. 14), či užiti termínu boleslavský biskup (s. 147).

Perlou je nesmyslná formulace týkající se Petra Voka z Rožmberka: "... na Třeboni, kde vybudoval renesanční zámek, do kterého přenesl rodinný archiv a tak vytvořil jednu z největších knihoven ...". Bylo by zajímavé zjistit, přenesením kterých archivů vznikly ostatní velké knihovny.

Genealogické pasáže jsou také zatíženy nejrůznějšími omyly a neúplnostmi, což je zřejmě dáno tím, že se autor snažil při excerptu z literatury (nejčastěji z OSN) výsledný text co nejvíce zestručnit. Proto se můžeme u pánu z Dražic dočíst, že církevní hodnostář Bohuslav z Dražic měl čtyři syny, neboť zde vypadl údaj, že se dal na duchovní dráhu až ke staru.

U Kekulů ze Stradonic tvrdí, že členové tohoto starožitného rodu byli nobilitováni císařem Matyášem a byl jim udělen predikát ze Žirovic, neuvádějí tento už fakt na pravou míru, totiž, že šlo o bastardy šlechtice a kmetičny.

V některých případech pak autor sám vyvrací svá předchozí tvrzení, když zkombinuje nesprávný údaj se správným, takže se například u Pachtů z Rájova dozvíme, že Daniel Robert se stal r., 1654 svobodným pánem, abychom se o něco později dočetli, že se stal pouze říšským šlechticem a posléze rytířem.

Dále je celková zmatenost textu patrná na příkladu, kdy autor tvrdí, že Bohuslav

Chotek byl otcem Žofie. O jakou Žofii jde, si čtenář může pouze domyslet, když se dočte o několika odstavců dále, které hovoří o úplně jiných rodových příslušnících a o spřízněných rodech, o morganatické manželce Františka Ferdinanda d'Este, aniž by však byla dána do souvislosti s oním Bohuslavem.

V jiných případech autorovi uniká povýšení do některého ze šlechtických stavů, např. u Hyzrla z Chodů hraběcí stav, u Janovských z Janovic baronát.

Několikrát v celém textu došlo k smíchání několika rodů. V případě Hrobčických z Hrobčic to není ještě tak závažný omyl, neboť šlo o jeden rod nobilitovaný a o další dva, které s ním byly spojeny formou erbovního strýcovství. Horší je to už u Jankovských z Vlašimi a Žižků z Trocnova.

OSOBNOSTI

Pokud se týče Rožmberků, mohou posloužit jako příklad subjektivismu při výběru jmenovaných rodových osobností, jejichž vyčet zde začíná až Oldřichem II., jehož jím samým vymyšlený titul prvního vladaře rodu může neznalého čtenáře přivést k scestné úvaze, že před ním nebyla v rodě významná osobnost. Přitom lze jmenovat z každé předcházející generace alespoň jednoho reprezentanta.

Na s. 94 je chybně rok úmrtí otce Kateřiny z Ludanic, Václava, 1557 (správně 1575). Kateřina se totiž roku 1580 provdala za Petra Voka jako čtáctiletá.

ZAJÍMAVOSTI

Jako nelogická se jeví stavba textu o hledně Ivi kůže v hrobce Heřmana z Bubna, ze které nelze vyčíst, co je pro autora seriózní pramen, který nejmenuje, a co se vlastně myslí historickou kritikou, kterou autor popírá na tolika místech své knihy. (s. 28) Dochází zde tak k nesmyslné gradaci v popírání předcházejících údajů.

Podobně je možno zmínit nepochopitelný exkurs o kokořinských strašidlech na s. 21, či ostatní pasáže o strašidelných členech rodu, které často bez zjevného oddělení navazují na zmínky o jednotlivých osobách žijících dodnes nebo neologickou větnou stavbu na s. 39, z níž lze vyrozumět, že kdyby Ondřej Dačický neobdržel erb, žil by dodnes.

Není-li informace zasazena do co nejkonkrétnějšího dějinného rámce, má minimální hodnotu. Ostatně snůšku informací o jednotlivých rodech je možno označit spíše za kratochvilné střipky bez vnější logické souvislosti, než za seriózní informace. Snažit se

převyprávět vyčtená moudra, zvláště pro hlouběji nepoučeného autora, je vždy poněkud riskantní. Ve čtenáři tak zůstává dojem, že sice poměrně hodně přečetl, ale ve skutečnosti se málo poučil, neboť je zde mnoho nekonkrétních konstatování bez bližší časové i jiné specifikace.

SÍDLA

Bylo by dobré rozlišovat sídla a centra jiného druhu, jako jsou hospodářská centra, městské rezidence, či rodové klášterní fundace, v nichž se nacházely rodové hrobky. Na funérálních památkách tam se zhusta nacházejících, jsou rovněž bohaté doklady rodové heraldiky, což autorovi ve většině případů uniklo.

U Buquoyů se například nedovíme ani to, že jejich rodová sídla byla také Rožmberk a Nové Hradce nebo že v jejich paláci v Praze dnes sídlí francouzské velvyslanectví. To by však autor musel pro svou kompilaci použít také knihu o pražských palácích.

Neseriózní je již také absence seznamu použitých pramenů (byly-li vůbec nějaké použity, neboť se jedná o klasičskou kompilaci z publikací) a literatury. Posloužilo by to nejen k ověření opsaných a přebásněných faktů, ale i jako vodítko pro zájemce o hlubší poučení.

Rovněž by bylo dobré citovat, odkud tvůrci knihy převzali mnohdy fiktivní portréty šlechticů (např. Paprockého Diadochos) a použít raději množství dochovaných autentických portrétů. To ale znamená práci navíc.

To vše jsou typické nečnosti povrchního publicistického přístupu. Vystává zde etická otázka, do jaké míry mají publicisté právo vrhat se na popularizaci odborných témat? Je třeba přitom vidět, že publicisté nikdy nemohou proniknout do hloubky oboru jako odborníci a přitom se něčím živit musejí. Je proto logické, že od odborníků vždy sklídí tvrdou kritiku. Lze ji však minimalizovat co nejodpovědnějším přístupem ke zpracování tématu, což se v tomto případě nestalo.

Dále je možno říci, že autora neomlouvá jeho formulace v ediční poznámce, že "publikace má pouze informativní charakter v záměrně zvolené formě populárního výkladu, který nechce a také nemůže suplovat historická bádání." Populární ještě neznamená odytý, nespolehlivý a zavádějící. I populární pojetí by mělo zájemce nutit k dalšímu poučení a ne přizpůsobovat se prostřednictvím. Tomu by napomohli výše zmíněný soupis použitých materiálů. Právě proto výsledek snažení nepoučeného laika připomíná analogicky nápis tesaný negramotným kameníkem, který písmena viděl

pouze jako výtvamou kompozicí a nemohl je přečíst.

Kritiku zaslouží rovněž nejednotný úzus transkripce jmen jednotlivých rodů, jako např. "Schwarzenberkové". Tento poloviční česko-německý hybrid je nespisovný a je třeba si vybrat jednu formu, tedy česky Švarcnberkové nebo německou Schwarzenberg a na druhou odkázat jako na alternativu. To se týká i českého spězkového pravopisu. Navíc ze spisku Janáčkova a Loudova přepisuje chybnou výslovnost jména Fictum nebo "Fiktum" a v hesle Rajští z Dubnice naopak foneticky přepisuje jméno polského hraběcího rodu Szaniawski.

V práci je možno kladně ohodnotit pouze úmysl a z obsahu snahu o aktualizaci údajů o rodech žijících dodnes.

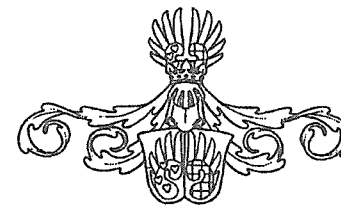
Abychom však byli spravedliví, je třeba vnést kritiku i do vlastních heraldických řad. Nejsou-li sami heraldici schopni kvalifikované vyplnit mezeru absence podobné heraldické lexikální příručky, poskytují tím prostor amatérským výtvorům, které svou nespolehlivostí způsobí dezinformaci několika generací zájemců na dlouhá desetiletí. Čím dříve si tuto odpovědnost heraldická obec uvědomí, tím lépe. Bohužel, mají takto stále velký kus pravdy ti, kteří heraldiku považují za neseriózní záležitost a neposkytují jí v historiografii místo, které si zaslouží.

Michal Filala - Milan Hlinomaz

I U NÁS MŮŽETE INZEROVAT!!!

Heraldická ročenka nabízí své stránky k propagaci solidních firem.

Informace můžete získat na kontaktní adrese nebo na telefonním čísle /02/ 791 86 52 (Jaroslav Jásek - redaktor Heraldické ročenky).

ZPRÁVY HERALDICKÉ SPOLEČNOSTI V PRAZE

Členské schůze Heraldické společnosti v Praze se konaly v 1. pololetí 1992 v badatelně Archivu hl. m. Prahy, Husova 20, Praha 1 - Staré Město a v 2. pololetí v zasedací síni Pražských voďáren, Národní 13, Praha 1 - Staré Město. Účastníci měli možnost vyslechnout následující přednášky:

4. II. 1992	PhDr. Milan Buben: K osobnosti Otty Habsburského.
18. II. 1992	PhDr. Pavel R. Pokorný: Znak Vyšehradské kapituly.
3. III. 1992	PhDr. Stanislav Hošťálek - Petr Tybitanci: Heraldika u P. Marie Vítězné.
17. III. 1992	ing. Lumír Svoboda: Francouzská heraldická terminologie.
7. IV. 1992	Jaroslav Jásek: Symbolika zedníků a kameníků.
21. IV. 1992	Jan Koloc: Procházka Zelenou Horou.
12. V. 1992	PhDr. Michal Fiala: K rodu Maternů z Květnice.
26. V. 1992	PhDr. - Pavel R. Pokorný: Z církevní heraldiky.
9. VI. 1992	Valná hromada Heraldické společnosti v Praze.
8. IX. 1992	Michal Fiala - Jakub Hrdlička: Znovuobjevené erbovní listiny v Archivu hlavního města Prahy. (1. část)
22. IX. 1992	Václav Kulle: Heraldické památky Rožďalovska.
6. X. 1992	Pavel R. Pokorný: Jižní kříž Nového Města pražského.
20. X. 1992	Michal Fiala - Jan Vichra: Šlechtičtí studenti v pražském arcibiskupském semináři 17. a 18. století.
3. XI. 1992	Michal Fiala: Ke znaku hrabat Pachtů z Rájova a z Bukova.
17. XI. 1992	Jaroslav Jásek: Cech mistrů polních.
1. XII. 1992	Michal Fiala - Jakub Hrdlička: Znovuobjevené erbovní listiny v Archivu hlavního města Prahy. (2. část)

Zápis z Valné hromady Heraldické společnosti v Praze, konané dne 8. června 1993 od 17, 30 hod. ve velkém sále (badatelně) Clam - Gallasova paláce (Archiv hl. m. Prahy) v Praze 1, Husova 20.

Přítomno 12 osob dle prezenční listiny. Valnou hromadu zahájil místopředseda společnosti PhDr. Stanislav Hošťálek, který hned po uvítání přítomných předal slovo jednateři společnosti, který přednesl následující zprávu o činnosti ve spolkovém roce 1992 - 1993.

Vážení přítomní,
v jubilejním 20. roce existence naší společnosti a její předchůdkyně pobočky Heraldika České numismatické společnosti se scházíme, abychom zhodnotili uplynulé období.

Je nutno konstatovat, že přes všechny obtíže, pramenící především ze současného stavu, který některým našim členům neumožňuje věnovat tolik času hlavnímu předmětu zájmu naší společnosti, jak tomu bylo zvykem v dobách předešlých, a ze stoupajících finančních nároků na činnost společnosti a především její publikační aktivitu, byl uplynulý spolkový rok pro společnost rokem v podstatě úspěšným.

Společnost má nyní 289 členů, z čehož 87 jsou instituce a jiné právnické osoby. Nově přibýlo 7 členů a jeden člen vystoupil. Na tomto místě se sluší připomenout i naše zemřelé členy Josefa Vrbu a doc. MUDr. Ludvíka Schmidta, který obohatil českou heraldickou produkci několika statěmi.

Nyní ovšem již k vlastní činnosti. V interním životě společnosti byl zaveden nový způsob vyřizování došlé pošty, který vyhranil určitý řád do této doposud chaoticky vedené agendy, dodnes ovšem poněkud vážně předávání pošty z kontaktní adresy společnosti kompetentním členům výboru. Za uplynulý spolkový rok jednatel především za přispění pokladníka a redaktora ročenky vyřídil 97 čísel jednacích.

Členové společnosti nadále působí v heraldických komisích poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Zastupitelstva hl. m. Prahy při Archivu hl. m. Prahy. Vypracovali též expertizu na původní návrh malé parlamentní pečeti, praporu obce Blatná a ideový návrh pro tvorbu symbolů České komory architektů. Předběžně byla jejich účast zajištěna v nově koncipovaném soupisu uměleckých památek Čech, v rámci něhož mají být zpracovávány, pod vedením Ústavu dějin umění Akademie věd ČR, v prvním svazku heraldické artefakty Pražského hradu. Podařilo se též uplatnit výsledky heraldických bádání členů v odborných periodikách i v odborných a příležitostných sbornících, takže se publikační základna neomezuje jen na Heraldickou ročenku. Dva členové připravují edici erbovních listin ve fondech Archivu hl. m. Prahy, která obsahuje 157 položek a rozpracovány jsou i další projekty.

Výraznou změnou postupně prochází i Heraldická ročenka. V jejím minulém ročníku byla výrazně zlepšena grafická úprava, v ročníku 1993 pak bude provedeno obsahové členění pro tento druh publikací obvyklé a zdvojnásoben bude i její rozsah. Všechny kroky tohoto charakteru směřují k tomu, aby periodikum získalo po stránce obsahové i formální příslušný standard a především grafická úprava byla fixována a stala se pro ročenku typickou a nezaměnitelnou. Že si tato nová podoba vyžádá jen nepatrné zvýšení členského poplatku je zásluhou aktivní účasti společnosti na tvorbě nových obecních znaků.

Hlavně díky pohotovosti a ochotě členů zabývajících se heraldickou výtvarnou tvorbou se podařilo vyhrát konkurs na symboly městské části Praha - Jižní Město a zajistit úplnou (po obsahové i výtvarné stránce) tvorbu znaků městských částí Praha 7, Praha - Řepy, Praha - Nedvězí, Praha - Satalice, Praha - Kyje, Praha - Dolní Měcholupy a z nepražských lokalit pak obcí Kaleníc, Libčany, Vrané nad Vltavou a přepracován byl výtvarně i návrh znaku a praporu Benecka.

Členové společnosti se podíleli na posouzení nových symbolů Prahy - Jihozápadního Města, Prahy - Suchbát a Prahy - Ďáblic. V této chvíli je realizována tvorba symbolů Prahy - Újezd nad Lesy a Hřenska.

Z dalších aktivit kromě pravidelných přednášek, jejichž seznam bude již tradičně uveřejněn v Heraldické ročence, bylo z iniciativy akad. sochaře Michala Vítanovského, zastupujícího nyní výtvarníky v parlamentní heraldické komisi, svoláno setkání s členy výboru společnosti na téma současného heraldického projevu. Jeho výsledky snad alespoň částečně přispěly k vyjasnění některých stanovisek a ke zmenšení rozporů mezi skalními heraldiky na straně jedné a výtvarníky prosazující heraldický výtvarný projev, jako zcela volný žánr, na straně druhé.

Konečně byla též naše společnost registrována Informačním a poradenským centrem pro místní kulturu, takže se bude nadále objevovat v adresářích a seznamech tiskovin vlastivědných a historických spolků, které toto centrum vydává a distribuje.

Uskutečněn byl též tematický výlet na jižní Moravu (Bítov, Vranov nad Dyjí) a Rakousko (Hardeg, Zwettl, Rosenberg), další obdobný výlet je plánován na podzim tohoto roku.

Na den 16. 6. t. r. je připraveno také předání archivu bývalé pobočky Heraldika ČNS do Archivu hl. m. Prahy. Fond bude depozítem současně společnosti, uloženým v tomto archivu.

Negativním v působení společnosti zůstává nadále nedostatek finančního zajištění jejich především publikačních aktivit, neboť příjem z účasti na tvorbě nových komunálních symbolů je do budoucna omezen a též místně se okruh vpodstatě zužuje na území hlavního města. Naprosto vážně přidelování dotací, žádost o podporu při vydávání ročenky byla na ministerstvu kultury částečně zamítnuta a částečně dodnes nevyřízena. Přes všechny pokusy se rovněž nepodařilo získat další sponzory či dárcy. Výbor společnosti proto uvítá jakoukoliv aktivitu všech členů v tomto směru.

Z výše naznačených důvodů se proto po přečtení zprávy o hospodaření Heraldické společnosti v Praze za období od 10. 6. 1992 do 8. 6. 1993 a zprávy revizní komise navrhuje místopředsedovi společnosti předložit valné hromadě ke schválení zvýšení členského poplatku počínaje spolkovým rokem 1993/1994 z dosavadních 50 na 60 Kč. Současně se na podnět pokladníka společnosti dle jím vypracovaného seznamu rovněž předkládá ke schválení vyloučení 14 dosavadních členů HSP, kteří již po třetí rok neuhradili poplatek za Heraldickou ročenku.

Zpráva o hospodaření Heraldické společnosti v Praze za období od 10. června 1992 do 8. června 1993.

K 10. listopadu 1992 bylo z rozhodnutí České spořitelny a.s. změněno číslo konta HSP na 7070753-018.

Stav konta ke dni 9. června 1992 činil 19 340,80 Kčs. Od té doby činí celková suma příjmů 53 855,96 Kč. Hlavním zdrojem příjmů byly úhrady za návrhy znaků obcí a městských částí a další expertisy - 28 000 Kč a v neposlední řadě též úhrady členských příspěvků od organizací a osob, včetně prodeje starších Heraldických ročenek. Zbytek příjmů jsou příjmy administrativní.

Celková suma výdajů za dané období činí 29 971,60 Kč. Hlavní položkou byla úhrada za vydání Heraldické ročenky 1992, a to 17 396 Kč a dále honorář 1000 Kč za vytvoření kreseb pro návrhy obecních znaků. Ostatní výdaje jsou výdaji administrativními, případně jde o převod do pokladní hotovosti.

Čistý zisk za období činí 23 884,36 Kč. Společně se zůstatkem z minulého období je celkový stav konta 43 225,16 Kč.

Stav pokladní hotovosti k 8. červnu 1993 činí 719,95 Kč (příjmy 4912 Kč - převod z konta, úhrada členských příspěvků; výdaje 5707,60 Kč - poštovné, honoráře za kresby návrhů znaků; převod z minulého období 1515,55 Kč).

Celkový stav spolkového jmění činí 43 945,11 Kč.

Vzhledem k tomu, že čistý zisk za finanční rok 1992 nepřesáhl 500 000 Kčs, bylo, dle znění zákona č. 157/1989 Sb. ve znění zákona č. 108/1990 Sb. a vyhlášky Federálního ministerstva financí č. 193/1989 sb., podáno nulové daňové přiznání.

PhDr. Michal Fiala - pokladník

Po přečtení této zprávy místopředseda společnosti dr. Hošťálek předal slovo předsedovi revizní komise HSP p. Vladimírovi Tomkovi, který potvrdil správnost údajů uvedených ve zprávě pokladníka.

Dále bylo hlasováno o obou návrzích jednatele, schválení bylo jednomyslné. Roční členský poplatek byl po odůvodnění redaktora ročenky p. Jaroslava Jásky, zvýšen na 60 Kč a z HSP byli vyloučeni 14 neplaticích členů.

V následné diskusi místopředseda společnosti podal informaci o stavu příprav plánovaného podzimního zájezdu. Dále dr. Hazlbauer zastupující obnovenou Společnost přátel starožitností opětovně jako již na několika přednáškách znovu nabídl prostor v časopise SPS pro delší heraldickou stať i krátké zprávy a recenze a podal zprávu, že v tomto periodiku publikoval recenzi Heraldické ročenky 1992. Z dalších námětů na spolupráci obou společností uvedl možnost přednášek členů HSP pro SPS na jaře příštího roku, prodej zbývajících ročenek členům SPS, oznamování aktivit HSP na nástěnce SPS v Muzeu hl. m. Prahy a konečně navrhl organizování společných výletů, pro něž má SPS lepší materiální podmínky i více zájemců než HSP. Poslední je však podmíněno závaznou a v předstihu podanou informací o datu a programu zájezdů členům SPS.

V závěru diskuse byl sestaven program podzimního cyklu přednášek HSP, přičemž se podařilo z osmi termínů naplnit na místě šest, na zbývajících dva by měli být pozváni hosté či naplněny kontaktováním dalších členů HSP.

Valná hromada Heraldické společnosti v Praze byla ukončena jejím místopředsedou v 18,50 hod.

Zapsal: PhDr. Jakub Hrdlička - jednatel

OBSAH

Michal Fiala: Tři studie k české renesanční heraldice	3
Michal Fiala - Jan Vichra: Šlechtičtí studenti v pražském arcibiskupském semináři v 17. a 18. století	33
Jan Županič: Jan Jiří Kaufer ze Sturmwehru	47
Jaroslav Jásek: Podřadné řemeslo mistrů polních	51
Milan Hlinomaz: Symbolika České republiky 1993	57
PhDr. Pavel R. Pokorný: Znak Strahovského kláštera	63
PhDr. Pavel R. Pokorný: Počátky znaku Břevnovského opatství	66
Stanislav Kasík: Nad ikonografií jednoho kachle	71
Karel Müller: Nobilitační diplom pro Josefa Kremžara z 22. října 1918	79
Milan Hlinomaz: K Nové české známce	82
<i>Milan M. Buben: Dvacet let Heraldických ročenek</i>	<i>83</i>
<i>-PRP-: Nový olomoucký metropolita</i>	<i>84</i>
<i>-PRP-: Nová česká diecéze</i>	<i>85</i>
<i>-PRP-: Pomocný biskup v Hradci Králové</i>	<i>86</i>
Michal Fiala: Petr Mašek: Modrá krev	86
Michal Fiala - Milan Hlinomaz: Jan Halada: Lexikon české šlechty	88
Zprávy Heraldické společnosti v Praze	91

Kresby: Michal Fiala, Jiří Louda, Zdirad Čech, Stanislav Kasík, Jan Oulík.
Foto: Jaroslav Beneš, Jan Bíl, Archiv Národního muzea.
Německá resumé: Cecilie Durdilová, Michal Fiala.

Vážení autoři,

pro urychlení a zjednodušení práce na Heraldické ročence Vás žádáme o přípravu materiálů podle následujících požadavků. Někteří z Vás mají možnost psát své články na počítači a to většinou v editoru T602. Tyto soubory by měly být zpracovány následně:

ukládat soubory v kódu KEYBCS2 (kód Kamenických),

texty psát pouze písmem "obyčejné",

text nijak neformátovat, neupravovat, tzn. nestránkovat, nedělit slova, žádné odstavcové zarážky, pevné mezery, "tvrdé" konce stránek apod.,

entrem ukončovat pouze odstavce,

soubor by měl mít extenzi *.TXT, *.DOC, nikoliv *.602.

Případné dotazy zodpoví a vysvětlí pan Šurda.

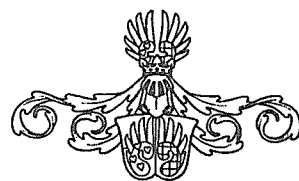
Vy, kteří možnost pořizování textů na počítači nemáte dodržujte, pravidla pro rukopis, tzn. 60 úhozů na stránce včetně mezislovních mezer a 30 řádek textu na stránce. Opravy v již napsaném rukopise dělejte co nejméně, pokud se jim nelze vyhnout, tak přepisované místo opravte bílou kancelářskou barvou a strojem znovu čitelně přepište. U větších oprav napište text na čistý papír a jím opravované místo přelepte, eventuálně celou stránku přepište.

Pokud budou mít Vaše články ilustrace, ať "pérovky" nebo "autky", je dobré držet se alespoň přibližně těchto formátů: Celostránková ilustrace by měla mít rozměr 170 mm šíře x 230 mm výšky, u menších obrázků je šíře 8 mm a výška až do 230 mm. Nejlépe je domluvit rozměry obrázků před předáním podkladů s redaktorem, panem Jáskem.

Předem děkujeme za pochopení.

Redakce Heraldické ročenky

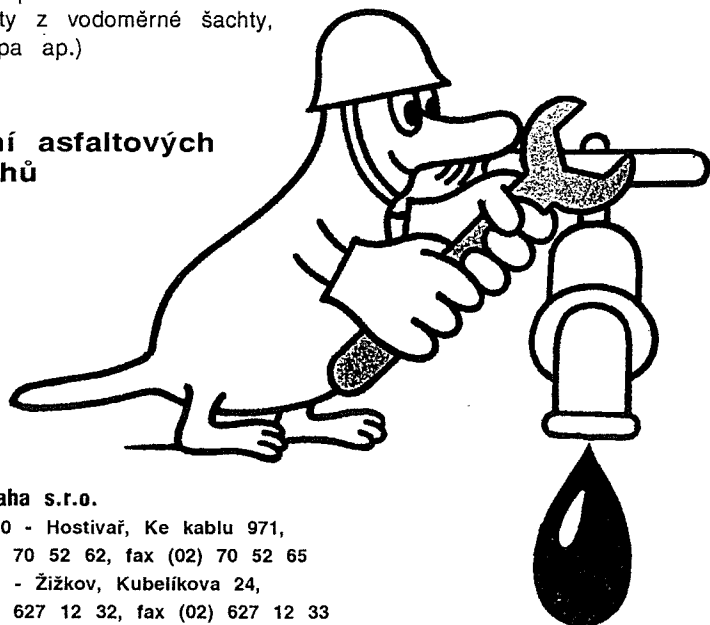
20

HERALDICKÁ ROČENKA 1993

PROVÁDÍME

- Vodovodní řady z plastu a litiny
- Rekonstrukce vodovodů včetně přípojek
- Venkovní kanalizace z PVC
- Zemní protlaky a vrty
(Vhodné pod komunikacemi
a objekty z vodoměrné šachty,
do sklepa ap.)
- Řezání asfaltových
povrchů

ČKV Praha s.r.o.

Praha 10 - Hostivař, Ke kablů 971,
tel. (02) 70 52 62, fax (02) 70 52 65

Praha 3 - Žižkov, Kubelíkova 24,
tel. (02) 627 12 32, fax (02) 627 12 33